

CEK LONDON

**ƏCDADLARIN
HARAYI**

"Qədim sərsəri duyğular Qırır adət zəncirini.
Vəhşi qalxıb yuxusundan Tuttur yenə öz yerini

İBTİDAİ HƏYATA DOĞRU

Bak qəzet oxumurdu. Hardan biləydi ki, təkcə onu yox, Pyucet- Saunt körfəzindən San Diyeqoya qədər böyük ərazidə yaşayan güclü və uzun tüklü sahil itlərinin hamısını müdhiş bir təhlükə gözləyir. Arktikanın qütb qaranlığında eşələnən adamlar orada san metal tapmış, gəmi və nəqliyyat kampaniyaları bu tapıntı barədə aləmə car çəkmiş və minlərlə adam Şimala can atmağa başlamışdı. Bu adamlara itlər lazım idi. Elə qüvvətli itlər ki, ağır zəhmətə tab gətirən güclü bədənləri və şaxtadan qorunmaq üçün qalın, uzun tükləri olsun.

Bak günəşli Santa-Klara vadisindəki böyük bir evdə yaşayırdı. Oranı "Hakim Millerin malikanəsi" adlandırırdılar. Ev yoldan qıraqda idi və bağ-bağatla əhatə olunmuşdu. Budaqların arasından tənha evi dörd tərəfdən əhatə edən geniş, kölgəli şüşəbənd görünürdü. Budaqları bir-birinə sarınmış qamətli qovaq ağaclarının altındakı geniş çəmənliyəcən çinqıl döşənmiş cığır uzanırdı. Mülkün arxasındakı ərazi daha geniş idi. Orada yan-yörəsində çoxlu mehtərlər və onların köməkçiləri əlləşən

tövlələr, üzümlüklərə baxan nöqərlər üçün balaca evlər, nizamla sıralanmış həyətiçi tikililər, göz işlədikcə uzanan yaşıl otlar, meyvə və giləmeyvə, üzüm bağları vardı. Sonra isə artezian quyusu üçün nasos qurğusu və hakim Millerin oğlanlarının hər səhər üzdükləri və qınmar günortaçağı sərinləndikləri böyük hovuz gəlirdi. Və bu nəhəng mülkü Bak qoruyurdu. O, burada doğulmuş və ömrünün dörd ilini burada keçirmişdi. Əlbəttə, burada başqa itlər də var idi. Belə böyük malikanədə itlərsiz keçinmək olmazdı. Lakin onları heç kim vecinə almırdı. İtlər gəlib-gedir, dərindən damlarda məskən salır, mülkün xələt yerlərində küskün həyat keçirirdilər; çox nadir hallarda bumunu qapıdan bayıra çıxarıb həyəət-bacada gəzən məzlum itlər - yapon mopsu Tuts və tamamilə tüksüz Meksika cinsli İzabel kimi. Bundan başqa, orada iyirmiyə yaxın foksteryer cinsli ov iti yaşayır, pəncərədən onlara baxan Tuts və İzabelə qəzəblə hürürdülər. Hücümün qarşısını ancaq süpürgə və xəkəndazla silahlanmış çoxlu qulluqçu alırdı.

Bak isə nə otaq iti idi, nə də həyəət. Bütün malikanə onun ixtiyarındaydı. O, hakimin oğlanları ilə hovuzda üzər və ova gedərdi. Qaş qaralanda və dan yeri söküləndə hakimin qızları Mollie və Əlisi gəzintidə müşayiət edərdi. Uzun qış gecələrində isə kitabxanada alışıb- yanan buxarının qarşısında hakimin ayaqları arasında

xumarlanardı. O, hakimin nəvələrini belində gəzdirər, çəmənlikdə onlarla birgə mayallaq aşar, dal həyətdəki fəvvarə tərəfə və hətta daha uzaqlara örüş və giləmeyvəlik olan səmtə gedərkən onları gözlənilə bilən hər bir xətabəladan qoruyardı. O, Teryerlərin yanından təkəbbürlə keçər, Tuts və İzabeli isə vecinə də almazdı. Çünki o, kral idi - hakim Millerin malikanəsində insanlar da daxil olmaqla sürünən, yeriən və uçan nə varsa, hamısının kralı!

Bakın senbemar cinsli nəhəng atası Elmo vaxtilə hakimin sadıq həmdəmi olmuşdu. Bak da qət etmişdi ki, atasının yoluyla gedəcək. Çox da yekə deyildi, ağırlığı cəmi-cümlətəni yüz qırx funt idi, çünki anası Şep şotland qoyun iti cinsindəndi. Lakin yüz qırx funtun üstünə yaxşı yaşayış və hərtərəfli hörmətdən doğan ləyaqəti də gəlsəydin, onun özünü niyə şahanə aparmasını anlamaq olardı. Erkən küçüklük vaxtından - bu dörd il ərzində Bak tox zadəgan həyatı keçirmişdi. Tənhalıqda yaşayan bəzi kənd “ziyalıları” kimi, həddindən artıq məğrur, bir az da xudbin idi. Lakin özünü sadəcə şıltaq ev iti olmaması ilə xilas edirdi. Ov və digər əyləncələr onu kökəlməkdən qorumuş, əzələlərini gücləndirmişdi. Soyuq suda üzmək və hovuzda məhəbbət isə canını buz baltasına döndərmişdi.

Klondaykda qızıl tapılması və dünyanın hər tərəfindən adamları şaxtalı şimala dartdığı 1897-ci ilin payızmacan

bax bu cür həyat sürdü. Lakin Bak qəzet oxuya bilmirdi. Və nə biləydi ki, bağban köməkçilərindən biri Manuellə tanışlıq xoşagəlməz nəticələr verəcək. Manuelin əsas nöqsanı Çin lotereyası oynamağa qızğın girişməsiydi. Onun bir kəsir cəhəti də sistemə inanması idi ki, bu da gec-tez onu məhvə aparıb çıxaracaqdı. Çünki sistem üzrə oynamaq üçün çoxlu pul lazımdı. Bağban köməkçisinin qazancı isə heç arvad-uşağının ehtiyaclarını belə ödəmirdi.

Manuelin satqınlıq etdiyi həmin unudulmaz gecə hakim üzümçülər cəmiyyətinin müşavirəsinə getmişdi. Oğlanlarının başı isə atletika klubu yaratmağa qarışmışdı. Ona görə də Manuelin və Bakın bağdan keçib getdiyini heç kəs görmədi. Baka elə gəlirdi ki, adi gəzintilərdən birinə çıxır. Onların Kollec Park adlanan kiçik bir yarımstansiyaya gəldiyini təkcə bir adam gördü. Həmin adam Manuellə nəsə xısnlaşdı və bir əldən digərinə qoyulan pul cingiltisi eşidildi.

- Malı mənə satmamışdan yarışmağa bir şey qoyaydın, - naməlum şəxs deyindi. Manuel ikiqat möhkəm ipdən Bakın boynuna xalta keçirtirdi.

- Elə dart ki, nəfəsi kəsilməsin, - Manuel dilləndi və yad adam razılıq əlaməti olaraq nəsə donquldandı.

Boynuna ip keçirilməsinə Bak ləyaqətlə dözdü. Düzdür, bu onun üçün qeyri-adi bir səhnə idi, lakin o, tanıdığı adamlara inanmağa adət etmişdi və belə qənaətdə

idi ki, adamların ağı daha çoxdur. Lakin yad adam ipin burucunu əlinə alanda it hədələyici tərzdə mırıldandı. O, sadəcə olaraq narazılığını bildirdi və demək istəyirdi ki, narazılıq əmrə bərabərdir. Lakin ip möhkəm dartılında və az qala boğulmaq həddinə çatanda onu təəccüb bürüdü. İt qəfil bir azgınlıqla kişinin üstünə atıldı, kişi isə onu qabaqlayıb boğazını daha bərk sıxdı və cəld hərəkətlə arxası üstə çevirdi. Bakın dili ağzından çıxmışdı, nəhəng köksü ilə zorla nəfəs alırdı, lakin quduz kimi mübarizə aparırdı. Ömründə heç kim onunla belə kobud rəftar etməmişdi və o, heç vaxt bu cür qəzəblənməmişdi. Gücü getdikcə tükənir, gözlərinə qaranlıq çökürdü, buna görə də qatar gəlib çıxanda və iki nəfər onu yük vaqonuna atanda huşu özündə deyildi.

Bir balaca özünə gələndən sonra hiss etdi ki, dili yaralanıb və hansısa nəqliyyat vasitəsində yol gedir. Yolayrıcında, parovozun xırıltılı fitindən harada olduğunu başa düşdü. O, hakimlə birgə o qədər səyahətə çıxmışdı ki, yük vaqonunda getməsinin əlamətlərini anlamaya bilməzdi. Gözlərin açdı. Gözlərində sanki əsir düşmüş kralın sonsuz qəzəbi parıldayırdı. Kişi onun boğazından yapışmaq istədi, lakin bu dəfə Bak zirək tərpendi, onun əlini elə möhkəm dişlədi ki, əgər kişi ipi dartmasaydı, yəqin ki. Bak onun əlini parçalayacaqdı.

- Onun tutması var! - deyə kişi yaralanmış əlini gizlədərək hay- küyə gəlib çıxmış bələdçiyə baxdı. - Bunu sahibim üçün Friskoya apınram. Orada məşhur bir baytar həkimi var, sağaltsa, ancaq o sağaldar.

Bakın oğrusu bir az sonra San-Fransiskodakı liman meyxanasının dal otağında bütün məharətini işə salaraq bu gecəki hadisələrdən söz açdı:

- Bu lənətə gəlmişə görə cəmi-cümlətani əllilik alacağam, - deyə o, şikayətləndi.

- Bilsəydim, belə olacaq, heç min dollara da bu işə qol qoymazdım.

Onun cib dəsmalı əlinin qanına bulaşmışdı, şalvarının sağ balağı isə dizdən aşağı cırılmışdı.

- Bəs o biri oğlana nə qədər çatdı? — deyə meyxanaçı maraqlandı.

- Yüz dollar. Ancaq narazı qaldı.

- Demək, belə çıxır ki, yüz əlli, - meyxana sahibi dilləndi.

- Başım haqqı, it bu pula dəyər.

Oğru qanlı dəsmalını açdı və dişlənmiş əlinə baxdı.

- Quduz olmasam yaxşıdır.

- Qorxma, ölməzsən. Sənin alnında dar ağacında sallanmaq yazılıb, - deyə meyxanaçı güldü. - Yaxşısı budur, aradan çıxmamış mənə bir az kömək et.

Karıxmış, yariboğulu, boğazındakı və ağızındakı

dözülməz ağırlardan dəhşətə gələn Bak inadla əldən çıxmağa çalışırdı. Lakin boynundakı ağır mis xaltanı mişarlayıb çıxarana kimi onu hər dəfə vurub döşəməyə sərir və iplə boğurdular. Sonra ipi də çıxartdılar və onu qəfəsə oxşar bir yeşiyə atdılar. Qəzəbdən az qala partlayacaqdı. Mənliyi tapdalanmış Bak həmin üzücü gecənin qalan yarısını da beləcə yeşikdə keçirdi.

Bu yad adamlar görəsən, ondan nə istəyirdilər? Onu niyə dar qəfəsə salmışdılar? Bunun səbəbini bilmirdi, amma təhlükəni qabaqcadan dumanlı şəkildə hiss etməsi ona əziyyət verirdi. Gecə ərzində o açılan qapı səsinə neçə dəfə durub baxdı və ona elə gəldi ki, bax bu saat hakimi və onun oğlanlarını görəcək. Lakin hər dəfə piy şamın zəif işığında ona göz yetirməyə gəlmiş meyxanaçının şişkin sifəti görünürdü. Və hər dəfə də Bakın könlündən keçən sevinc hürüsləri hiddətli mırıltıyla əvəz olunurdu.

Meyxana sahibi isə ona toxunub eləmədi və səhər dörd nəfər varid olub yeşiyi qaldırdı.

“Əzab verməyə bircə bunlar çatışmırdı”, - Bak fikirləşdi. Çünki onlar şübhəli məxluqlara oxşayırdılar. Və cındır geyimləri, pırtlaşıq saçları vardı. Buna görə də o, qəfəsin içindən onların üstünə dişlərini qıcayıb mırıldandı. Onlar isə ancaq güldülər və onu çubuqladılar. Bak bu adamların məqsədini başa düşən kimi çubuqları dişləriylə tutdu. Bundan sonra o, bikef halda uzandı və yeşiyin

furqona aparılmasını sakit qarşıladi. Dustaq olduğu yeşikle Bak əldən-ələ keçirdi. Əvvəlcə onunla nəqliyyat idarəsinin qulluqçuları məşğul oldular və iti başqa furqona mindirib bir az da uzağa apardılar. Sonra müxtəlif çeşidli yeşik və bağlamalarla yüklənmiş bərə ilə yola saldılar. Daha sonra o, böyük bir dəmiryol vağzalına düşdü və nəhayət, onu yenidən yük vaqonuna qoydular.

Vaqon iki gün, iki gecə qulaqbatırıcı fit verən parovozun arxasınca süründü. Bu müddət ərzində Bak nə yemək yedi, nə də su içdi. Acığından vaqon bələdçilərinin ilk qayğılarını belə mırıltı ilə qarşıladi və onlar bunun əvəzini iti cinlətməklə çıxdılar. İt soyuqdan donmuş halda, titrəyə-titrəyə qəfəsdə atılıb-düşdükcə onlar istehzayla gülür və onu lağa qoyurdular. Onlar yaramaz həyəət itləri kimi mırıldayır, hürür, miyoldayır və qollarını yelləyib xoruz kimi banlayırdılar. Bak başa düşürdü ki, bunların hamısı səfehlikdir. Lakin bu hərəkətləri heysiyyətinin təhqir olunması kimi qəbul etdikcə qəzəbi coşub-daşır. Aclığı heç vecinə almırdı, lakin susuzluq ona böyük əzab verir və heydən salırdı. Bakın yüksək hərarəti vardı, üstəlik, şişən və susuzluqdan yanan boğazı və dili yara bağlamışdı.

Bir şeyə şad idi: ipi boğazından çıxarmışdılar. Boğazının ipli olması düşmənlərinə ədalətsiz üstünlük verirdi: ip isə çıxarılmışdı və o özünü göstərə bilərdi. Daha

boynuna ip sala bilməyəcəklər! Buna qəti əmin idi. İki gün, iki gecə nə yedi, nə içdi. Və bu iki gün, iki gecənin əzabı onu o qədər kinli etmişdi ki, ona birinci toxunan hər hansı adamı arzuolunmaz aqibət gözləyirdi. Gözləri qanla dolmuş və sanki əsl yır tıcıya dönmüşdü. O qədər dəyişmişdi ki, indi hətta hakim belə onu tanıya bilməzdi. Elə bu səbəbdən Sietl stansiyasında onu yerə düşürəndə qatar bələdciləri rahatlıqla nəfəs aldılar.

Dörd hambal Bakın yeşiyini ehtiyatla vaqondan çıxarıb hündür hasarla əhatə olunmuş bir həyətə apardı. Boynuna kip yapışan qırmızı sviter geymiş kök bir kişi onların qabağına çıxdı və qəbul barədə çarvadarın kitabına qol çəkdi.

“Bu da deyəsən yeni əzabkeş olacaq”, - Bak düşündü və vəhşicəsinə qəfəsin barmaqlığına sarı atıldı. Sviterli kişi pərt-pərt gülümsündü, balta və dəyənək gətirdi.

- Siz onu indi buraxmaq istəyirsiniz? - Çarvadar heyrətlə soruşdu.

- Bəli, - sviterli kişi cavab verdi və onun təəccübünə məhəl qoymayıb yeşiyə balta çalmağa başladı.

Yeşiyi gətirmiş dörd nəfər cəld dağılışıb gözlənilən tamaşanı seyr etmək üçün hündür hasarın üstünə dırmaşdı.

Bak balta ilə sökülən qəfəsin divarına cumdu, onu dişiyə gəmirirdi və var gücünü işə salaraq vuruşdu. Balta çöl tərəfdən dəyəndə mınldayaraq taxtaya içəridən hücum

etdi. O, qəfəsdən qurtulmağa hər vasitə ilə cəhd göstərirdi. Çünki hiss edirdi ki, qırmızı sviterli kişi onu buraxmaq niyyətindədir.

- Buyur, qırmızı şeytan! - Kisi Bakın bədəninin keçə biləcəyi dəlik açıqdan sonra dilləndi. Tez baltanı atıb dəyənəyi sağ əlinə aldı.

Bu an Bak həqiqətən də qırmızı gözlü şeytana bənzəyirdi. Çünki o, tüklərini tamam qabartmış və tullanmağa hazır dayanmışdı. Ağzından köpük axırdı, qanla dolmuş gözlərində azğın bir parıltı vardı. O, iki gün qəfəsdə saxlanılmasının açığına, özünün yüz qırx funtluq bədənini qəzəblə kişinin üstünə atmağa hazır idi. Belə də etdi. Az qalmışdı ki, caynaqlan ilə kişini qamarlasın. Lakin bu an göydəcə elə zərbə aldı ki, bədəni uçdu və dişləri zoqquldadı. O, havada dövrə vurub yanı üstə yerə dəydi. Bak ömründə bir dəfə də olsun dəyənəklə döyülməmişdi və buna görə də özünü itirdi. Şikayətli zingilti ilə qışqırdı, ayağa qalxdı və yenə kişinin üstünə atıldı. Və yenə də sarsıdıcı zərbədən yerə yıxıldı. İndi o, yəqin etdi ki, hər şey dəyənəkdədir, lakin dəlilik dərəcəsinə olduğundan buna əhəmiyyət vermirdi, yenə dəfələrlə sıçradı və hər dəfə də dəyənək onu havadaca saxlayıb yerə sərdi.

Xüsusilə bir ağır zərbədən sonra Bak güclə ayağa qalxdı. O elə sarsılmışdı ki, mübarizə aparmağa iqtidarı qalmamışdı. O axsayır, bumundan, ağzından və

qulaqlarından qan gəlirdi. Gözəl dərisi qana bulaşmışdı. Bir azdan qırmızı sviterli kişi ona yaxınlaşdı, soyuqqanlı halda bu dəfə onun bumuna ağır zərbə vurdu. Bakın indiyə qədər keçirdiyi ağrılar bu zərbənin müqabilində toya getməli idi. O, qeyzlənmiş şir kimi nərildədi və yenidən kişinin üstünə atıldı. Lakin kişi dəyənəyi sağ əlindən sola keçirdi, sakitcə onun alt çənəsindən yapışdı və ora-bura darddı. Bak havada bütöv bir dövrə, sonra yarım- dövrə vurdu və daha sonra başı və sinəsi üstə guppultu ilə yerə sərildi.

Özünü ələ alıb son dəfə sıçradı. Kişi bilə-bilə yığıb axıra saxladığı gücü ilə ona sarsıdıcı zərbə vurdu. Bak tamamilə yaralanmış və huşsuz halda yerə sərildi.

- Afərin! - Hasara dırmaşanlardan biri şövqlə çığdı. - Özündən deyən iti belə ram etmək olar ha!

- Hər hansı gün, istirahət günlərində isə iki dəfə bu arabada gəzib dolaşmaq daha sərfəlidir, - arabaçı qozlaya qalxıb atları qırmanc- layanda dilləndi.

Bakın huşu özünə qayıtmışdı, lakin qüvvəsi yoxdu. Düşdüyü yerdəcə uzanıb qırmızı sviterli kişini müşahidə edirdi.

- Demək "Bak" ləqəbiylə çağrılır, - kişi meyxana sahibinin Bakın yükləndiyi yeşiyin göndərilməsindən xəbər verən məktubunu oxuyarkən ucadan dilləndi.

- Yaxşı, Bak, əzizim, - o, sevinclə sözünə davam etdi. -

Səninlə bir balaca zarafat etdik və ən yaxşısı odur ki, bütün bunları unudaq. Əgər sən öz yerini bilsən, mən də bilərəm. Sözə qulaq assan, mən də yaxşı olaram və hər şey yağ kimi gedər. Pis olsan, nəfəsini kəsərik. Başa düşdünmü?

O danışdıqca bayaqdan min oyun açdığı Bakın başını tumarlayırdı. Bak isə ona hər dəfə əl toxunduqca qeyri-ixtiyari olaraq tüklərini qabartmağına baxmayaraq, etiraz etmədən dözürdü. Kişi ona su gətirəndə acgözlüklə içdi. Sonra dəbdəbəli yeməyi - çiy əti tikə-tikə yeni sahibinin əlindən aldıqca onları da eyni acgözlüklə uddu.

O, məğlub edilmişdi (bunu bilirdi); lakin hələ fəth edilməmişdi. Birdəfəlik başa düşdü ki, dəyənəkli adama qarşı çıxmağa heç bir imkanı yoxdur. Aldığı dərsi ömrü boyu unutmayacaqdı. Dəyənək onun üçün kəşf idi: o, Bakı ibtidai həyatın qanununun hökm sürdüyü bir aləmə aparıb çıxarmışdı və Bak bu qanuna tez öyrənmişdi. O, həyatın sərt həqiqəti ilə üz-üzə durmuşdu və bu, onu qorxutmurdu; onda artıq anadangəlmə vəhşi hiyləgərliyi baş qaldırmışdı. Günlər keçdikcə, yeşikdə və iplə yeni itlər gətirilirdi. Bəziləri həlim və sakit, bəziləri isə Bak gələn sayaqı çinli və ulayan olurdu. Və o, bir şeyi müşahidə edirdi ki, onların hamısı qırmızı sviterli kişinin iradəsi altında ram olur. Dələlərlə bu sərt təlimin hər birinə baxdıqca o bir həqiqəti daha aydın dərk edirdi:

dəyənəkli adam qanunvericidir, sahibdir, onu mütləq

sevmək lazım olmasa da, tabe olmaq gərəkdir. Və buna görə də döyülmüş başqa itlər kimi sahibinin qılığına girməsə də, ona quyruq bulamasa da, əlini yalamasa da, tabeçilik edirdi. O həmçinin görmüşdü ki, barışığa razı olmayan, tabeçilik etməyən bir iti axırda necə gəbərtmişdilər.

Hərdən bir özgə adamlar gəlir, qırmızı sviterli kişiylə nə haqdasa bəzən acıqla, bəzən yaltaqcasına danışır dılar. Və belə danışılardan sonra əldən-ələ pul keçəndə həmin adamlar özləri ilə bərabər bir və ya bir neçə it də aparırdılar. Onların haraya aparılması Bakı çox düşündürürdü, çünki daha heç vaxt geri qayıtmırdılar. Lakin gələcək taleyi onu o'qədər qorxudurdu ki, hər dəfə alıcıların gözündən yayındığına sevinirdi.

Nəhayət, onun növbəsi də gəlib çatdı. Onu daimi qorxu altında saxlayan gələcək taleyi sümükləri çıxmış, üzü qırıqlı bir adamın sifətində oxundu. O, ingilis dilində sözləri çeynəyə-çeynəyə danışır, tez- tez nəsə qəribə, sərt ifadələrlə Bakın mənasını başa düşə bilmədiyi sözlər deyirdi:

- Lənət şeytana, - gözü Baka sataşan kimi o, dilləndi.
- Buna deyərlər it! Əla! Bəs neçəyədir?
- Üç yüzə, demək olar, lap havayı, - qırmızı sviterli kişi cəld cavab verdi. - Daha durub inad etməyəcəksən ki, Perro. Pul özününkü deyil ki, xəzinəndir.

Perro gülümsündü. Elə-belə itlər üçün alman çox baha məbləğin müqabilində bu cür gözəl itə görə tələb olunan pul ona o qədər çox görünmürdü. Kanada hökuməti bu alverdən itirməyəcəkdi. Perro itlərdən yaxşı baş çıxarırdı və bir baxışdan təyin etdi ki, onların mindən biri belə çıxır.

“Hətta on mindən biri” - o, fikrində özünə düzəliş verdi.

Bak əldən-ələ keçən pulları gördü və üzü qırıqlı kişi onu və mehriban təbiətli Nyufaund iti Kerlini özü ilə aparanda heç də təəccüblənmədi. Bak, qırmızı sviterli kişini bir daha görməyəcəkdi. O və Kerh Narval” gəmisinin göyertəsindən getdikcə uzaqlaşb gözdən itən Sietlə baxarkən bilmirdilər ki, isti cənubla da birdəfəlik vidalaşsınlar.

Perro onların ikisini də aşağı apardı və Fransua adlanan qara dərili nəhəngə təhvil verdi. Kanada fransızı olan Perronun da dərisi qara idi. Lakin Fransuanınkı ikiqat qaraydı, çünki o, metis idi. Bak bu cinsdən olan adamları ilk dəfə görürdü (sonralar belələri ilə çox rastlaşmalı oldu) və özündə onlara qarşı heç bir xoş duyğu hiss etməsə də, yem sahiblərinə haqq qazandırır və onlara vicdanla hörmət etməyə başlayırdı. O, tezliklə əmin oldu ki, Perro və Fransua ədalətli və sakit adamlardır. Onlar tərəfkeşlik etmədən hər bir iti öz əməlinə görə cəzalandırırlar və itlərin xasiyyətini əla bilirlər, buna görə də heç bir it onlara kələk gələ bilməz.

“Narva!” gəmisində Bak və Kerliyə daha iki it qoşuldu. Onlardan biri nəhəng, qar kimi ağappaq it idi. Onu İpitsbergen adasından balina ovlayan gəminin kapitanı gətirmişdi. Sonralar o, Faydasız Torpağa gedən geoloji ekspedisiyanı müşayiət etdi. Həmin it çox hiyləgərdir. qılığa girməyi də, pislilik etməyi də eyni dərəcədə bacarırdı. O, elə ilk yal zamanı Bakın ət payının bir hissəsini çırpışdırdı. Bak cəld itin üstünə atıldı, ancaq Fransua Bakı qabaqladı: havada qıvrılan qamçı oğrunun belində şaqqıldadı. Baka isə yalnız öz sümüyünü gəmirmək qaldı.

Obiri it isə heç kimin qılığına girmir, heç kəsdə rəğbət doğurmurdu; təzə gətirilən itlərdən oğurluq etməyə cəhd də göstərmirdi. O, kədərli və qaşqabaqlı idi və Kerliyə aydın hiss etdirirdi ki, ancaq bir şeyin arzusundadır: ona toxunmasınlar, əgər dəysələr, özlərindən küssünlər. Deyv adlanan bu it ancaq yeyir və yatırdı, yatmayanda isə daim əsnəyir, heç bir şeylə maraqlanmırdı. Və hətta “Narval” gəmisini Kraliça Şarlotta körfəzindən keçərkən şahə qalxıb quduz kimi çapala- yanda. Bak və Kerli qorxudan az qala huşlarını itirdikləri vaxt, Deyv ancaq arabir narazı halda başını qaldırır, onları laqeyd nəzərlərlə süzür, əsnəyir, sonra isə yatırdı.

Bütün sutka ərzində gəmi pərlərin səsindən nəbz kimi yorulmaz bir ahənglə titrədi. Günlər bir-birinə bənzəyirdi, lakin Bak hiss etdi ki, havalar getdikcə soyuyur. Nəhayət,

bir səhər pərin şaqqıltısı kəsildi və “Narval”da vurnuxma başlandı. Bak da başqa itlər kimi bunu hiss etdi və anladı ki, nəsə dəyişiklik gözlənilir. Fransua onları sıraya düzdü və göyərtəyə çıxartdı. Göyərtənin soyuq səthinə ilk pəncəsini basan kımı Bak hiss etdi ki, ayaqları sıyığa oxşar bir şeyə batdı. O, geri sıçradı. Bu cür sıyıq göydən də yağdı. Bak silkindi, lakin ağ sıyıq elə hey onun üstünə səpələnirdi. İt maraqlı üçün onu iylədi, sonra diliylə yaladı. Sıyıq od kimi yandırdı və dərhal dilinin üstündə əridi. Bu, Bakı heyrləndirdi, o yenə də yaladı və yenə də sıyıq dilində əridi. Ətrafda qəhqəhə qopdu və o. adamların nəyə güldüyünü başa düşməsə do. xəcalət çəkdi. Çünki Bak ilk dəfəydi ki, qar görürdü.

DƏYƏNƏK VƏ DİŞ QANUNU

Dayya çayının sahilində ilk gün Baka dəhşətli qarabasma kimi görünürdü. Sanki onu hər an yaralayır və qorxudurdular. Onu qəfildən bu əsrdən qoparıb hansı ibtidai aləməsə atmışdılar.

Günəş şüaları altında avara-avara gəzməkdən bezdiyi o ləzzətli və tənbel həyata son qoymuşdu. Burada nə dinclik, nə istirahət, nə də təhlükəsizlik vardı. Hamı qarmaqarışlıq içində həyətdəydi və hər an ölüm təhlükəsi gözlənilirdi.

Daim ayıq-sayıq olmaq lazım gəlirdi, çünki buranın

itləri də, adamları da şəhərlərdəkinə oxşamırdılar. Onların hamısı vəhşiydi, heç biri də dəyənək və diş qanunundan savayı bir qanun tanımırdı.

O heç vaxt itlərin belə vuruşmasını görməmişdi: bunlar əsl canavar təbiətli itlərdi və elə ilk tamaşa Baka unudulmaz dərslər verdi. Düzdür, birinci davada o iştirak etmədi, əks təqdirdə oradan salamat çıxmıyacaqdı. İlk qurban da o yox, Kerli oldu. Onların ikisini də tirdən düzəldilmiş komanın yanında yerləşdirmişdilər. Orada Kerli nəhəng canavar böyüklükdə olan cüssəli və güclü bir itlə mehribancasına oynaşmağa başladı. Heç gözlənilmədən şimşək kimi sıçrayış baş verdi, dəmir cingiltisinə bənzər diş şaqqıltısı eşidildi, cəld geriyə tullansa da, Kerlinin ağzı gözüne qədər cırıldı.

Bu, eynilə canavar döyüşünə bənzəyirdi: hücum etmək və o saat da geri çəkilmək. Lakin iş bununla qurtarmadı. Otuz-qırx it elə o dəqiqə tökülüşüb gəldi və vuruşanların ətrafında dinməz halda, qulaqlarını şəkləyərək dövrə vurdu. Bak əvvəlcə başa düşmədi ki, onlar belə sakit gərginliklə nəyi gözləyirlər və çənələrini niyə acgözlüklə ləhlədirlər. Kerli rəqibinin üstünə atıldı, o isə Kerlini dişləyib kənara sıçradı. Sonra Kerlinin ikinci sıçrayışını sinəsiylə qarşıladı və elə cəld dəf etdi ki, Kerli ayaqları üstə güclə durdu. O bir daha özünə gələ bilməzdi. Sən demə, döyüşü izləyən itlər elə bunu gözləyirmiş. Onlar zingilti və

mırıltı ilə Kerlinin yanına yığışdılar və Kerli ölümqabağı ağrıdan qıvrılıb inildəyərək onların tüklü bədənlərinin altında görünməz oldu.

Bütün bunlar o qədər qəfil və gözlənilmədən baş verdi ki, Bak özünü tamamilə itirdi. O, şpitsbergenli itin gülmək əlaməti olaraq qırmızı dilini necə çıxarmağını və Fransuanın başını yelləyərək itlərin içərisinə necə soxulduğunu gördü. Dəyənəqli üç kişi itləri qovmaqda ona kömək edirdi. Bu çox çəkmədi. Kerlinin yıxılmağından iki dəqiqə sonra ona hücum edənlərdən ən axıncısı da hadisə yerindən qovuldu. Lakin Kerli didilib dağılmış, qanına bələnmiş halda tapdanmış qarın üstündə qalmışdı. Qara dərilili metis isə onun başı üstə dayanıb var gücüylə nəyisə söyürdü. Bu səhnə sonralar tez-tez Bakın yadına düşür və hətta onu yuxuda da həyəcana salırdı. Demə, həyat beləymiş! Onda ədalət deyilən şey yox imiş! Bircə dəfə yıxıldın, qurtardı getdi, deməli, axırın çatdı. Odur ki, möhkəm dayanmaq lazımdır! Şpits yenidən dilini çıxartdı və gülməyə başladı və elə bu andan Bakda ona qarşı kəskin və öldürücü bir nifrət oyandı.

Kerlinin faciəli ölümündən hələ özünə gəlməmiş Bak, yeni zərbə aldı. Fransua ona qayış qoşqu keçirtti. Bu, eynilə doğma yerlərində mehtərlərin atlara keçirdikləri qoşquya bənzəyirdi. Orada atların gördükləri işi burada Bak etməliydi. O, Fransuanı kirşədə vadini əhatə etmiş

meşəyə odun qırmağa aparırdı. Qoşquda getmək mənliliyinə toxunsa da, özündən çıxmmamaq üçün onun ağı çatırdı. O özünü ələ alıb bütün bunların yeni və qəribə şey olduğuna baxmayaraq, yaxşı işləməyə çalışırdı. Fransua ciddi idi, tələb edirdi ki, ona dərhal qulaq assınlar və qırmanc gücünə buna nail olurdu. Hələ üstəlik Bak hər hansı bir diqqətsizlik edəndə daldan gələn təcrübəli Deyv də onun budunu dişləyirdi. Qoşqunun “rəhbəri” minik iti olan Şpits idi və Bak yoldan çıxanda o, acıqlı və narazı halda mırıldanır və bədəninin bütün gücünü yan qayısa tökərək onu yoluyla düz getməyə dartırdı. Bak təlimi asanlıqla mənimsədi və iki yoldaşının və Fransuanın birgə rəhbərliyi altında yaxşı səriştə qazandı. Düşərgəyə qayıtmazdan əvvəl artıq bilirdi ki, “ho” harayı “dayan” deməkdir, “marş” komandası verilsə, irəli qaçmaq lazımdır.

O bilirdi ki, döngələrdə qaçış sürətini azaltmaq, yüklü kirşolər dağ yoluyla gedəndə isə arxaya qoşulandan aralı durmaq lazımdır.

- İtlərin üçü də yaxşıdı - Fransua qayıdan baş Perronu görəndə dedi. - Bu Bak yaman işləkdir. Tezliklə ona necə lazımsa, dərş verərəm.

Günortaçağı təcili hökumət poçtunu aparmalı olan Perro daha iki it gətirdi.

Billi və Co adlanan iki qardaş, layka cinsindən idilər. Bir ananın oğulları olsalar da, biri-birindən yerlə göy qədər

fərqlənirdilər. Billinin yeganə günahı həddindən artıq açıq ürəkli olmasındaydı. Co isə qaşqabaqlı, qaradınməz və tündməcəz idi. O, hey mınldayır və hamını kinli-kinli süzürdü.

Bak Billi və Conu səmimiyyətlə qarşıladı, Deyv onlara nəzər də salmadı. Şpits isə fürsəti fövtə vermədən əvvəlcə birinə, sonra digərinə hücum çəkdi. Billi əvvəlcə dostcasına quyruğunu buladı, görəndə ki, dinclik kara gəlməyəcək, qaçmaq istədi, bir şey çıxmadı, Şpitsin iti dişləri böyrünə sancıldı. O, ağrıdan yalvarıcı tərzdə uladı. Co isə Şpitsin hansı tərəfdən ona hücum cəhdi göstərməsinə baxmayaraq, hər dəfə tüklərini qabardıb qulaqlarını şəkleyir və mırıltıyla onu qarşılayırdı. O, hədələyici tərzdə mınldayır və qeyri-adi cəldliklə dişlərini şaqqıldadırdı, gözləri şeytan gözləri kimi pəndəyirdi, Onun gözlərində nifrətlə birgə qorxu da gizlənmişdi. Görkəmi o qədər dəhşətliydi ki, Şpits ona dərs vermək niyyətindən əl çəkməli oldu. Lakin Şpits öz məğlubiyyətini bürüzə verməmək üçün hələ də yanıqlı-yanıqlı zingildəyən zavallı Billinin üstünə atıldı və onu düşərgənin lap qurtaracağına qədər qovdu.

Axşamçağı Perro uzun və qıvraq bədənli, qayışbaldır, qoca bir qoşqu iti tapdı. Onun üz-gözü çapıq və yara yerləri ilə dolu idi, təkə bir gözü salamat qalmışdı. Lakin bu yegano göz mərdlik ifadə edən cəsarətli bir qıgılıcılımla

parıldayır, hamıya istər-istəmöz hörmət ifadə edirdi. Ona Solleks deyirdilər, yeni Acıqlı. Deyv kimi o da heç bir şey tələb etmir, heç nəyi bağışlamır, heç nəyi vecinə almırdı.

Və o, yavaş-yavaş, vüqarla başqa itlərə yanaşanda hətta Şpits belə ona dəyib-dolaşmırdı. Solleksin bir zəif cəhəti var idi və bədbəxtlikdən bunu ilk dəfə Bak aşkara çıxartdı: taygöz it ona kor gözü tərəfindən yaxınlaşmağı xoşlamırdı. Məhz ona bu pisiyi edən də hər şeydən xəbərsiz Bak oldu və Solleks qəflətən dönərək onun üstünə atılanda və çiyinini sümüyə kimi gəmirib üç düymə enində yara açanda öz ədəbsizliyini başa düşdü. Bu hadisədən sonra Bak daha heç vaxt ona qadağan olunmuş tərəfdən yanaşmadı və Solleks də heç vaxt ona toxunmadı. Solleks də, görünür, Deyv kimi yalnız bir şeyi arzulayırdı; tək onu narahat etməsinlər. Lakin Bak tezliklə əmin oldu ki, onların hər ikisi daha başqa, daha yüksək meyllərə malikdir.

Elə ilk gecədə Bak yatmaqla bağlı böyük bir problemlə üzləşdi, içərisində şam yandırılmış çadır qar düzəngahında cazibədarlıq işığı saçırdı. O, tam əmindir ki, orada gecələməlidir. Lakin içəri girəndə Perro və Fransua onu söyüşlə qarşıladılar və əllərinə keçən şeyləri o vaxta qədər ona tulladılar ki, Bak çaşqınlıqdan ayıldı və biabır olmuş halda çadırdan şaxtılı eşiyə qaçdı. Acı külək əsir, bədəninə şiddətlə döyəcəyir, xüsusilə yaralı çiyinini rəhmsizcəsinə göynədirdi. O, qar içində uzanıb yatmaq

istədi, lakin şaxta tezliklə onu ayaq üstə qaldırdı. Zavallı və ümitsiz bir halda çadırların arasında gəzişib nisbətən isti yer axtardı, lakin tapmadı. Orada-burada vəhşi itlər ona hücum çəkдилər, lakin o, tüklərini qabardaraq hiddətlə onlara mırıldandı (o bunu da çox tez öyrənmişdi) və itlər Bakı sakit buraxdılar.

Nəhayət, beyninə bir fikir gəldi. O, geri qayıdacaq və qoşqudan olan itlərin harada gecələyəcəyini öyrənəcəkdı. Lakin yoldaşlarının heç birini tapmayanda çox təəccübləndi. Onlar yoxa çıxmışdı. Bak yenidən düşərgənin böyük ərazisini dolaşib, onlan axtardı, lakin tapmadı. Bəlkə onlar çadırdaydılar? Yox, bu ola bilməz, bəs Bakı çadırdan niyə qovdular? Axı hardadır onlar? Bədəni əsə-əsə, quyruğunu sallayaraq tək-tənha və məqsədsiz halda çadırın ətrafında dövrə vurdu. Birdən onun qabaq pəncələri altındakı qar çökdü və az qala yarığa düşəcəkdı. Ayaqları altında nəsə tərənirdi. O, görünməz və naməlum varlığın qorxusundan mırıldayaraq, tüklərini qabardıb geri qaçdı. Lakin həlim bir dost zingiltisi onu tezliklə sakitləşdirdi və yenidən həmin yerə kəşfiyyata qayıtdı. Onun burun deşiklərinə isti hava axını dəydi. Billi rahatca yumurlanıb qarın altında, xəndəkdə uzanmışdı. O, yaltaqcasına zingildəyir, qurdalanır, quyruğunu oynadır, bununla Bakı ələ almaq üçün bütün xoş niyyət və təkliflərini bürüzə verir və hətta risk edib ilıq və nəm dili

ilə onun üz-gözünü yalayır.

Bu da bir dərs! Demək, onlar soyuqdan belə qorunurlarmış! Bak da özünə yer seçdi, çox əlləşəndən və böyük cidd-cəhddən sonra qar içində yuva qazdı. Bir azdan bədəninin hərərətindən xəndək isindi və o, yuxulaya bildi. Qatma-qarışıq yuxulardan əzab çəkərək yuxuda hərdən mırıldanmasına və hürməsinə baxmayaraq, o, üzücü və çətin gündən sonra möhkəm və şirin yuxuya getdi.

Səhər oyanmış düşərgənin hay-küyü olmasaydı, o hələ ayılmayacaqdı. Əvvəlcə harada olduğunu kəsdirə bilmədi. Gecə yağan qar üstünü tamam örtmüşdü. Hər tərəfdən onu qar divarları sıyırdı. Və birdən Bakı dəhşətli bir qorxu bürüdü - tələ qarşısında dayanmış vəhşi heyvan qorxusu! Bu, onda uzaq əcdadlarının əlamətlərinin üzə çıxması deməkdi; ömrü boyu tələnin nə olduğunu bilməmişdi və ondan qorxmamalıydı da. Bununla belə, onun bədəni titrək halda qısıldı, boynundakı və çiyinlərindəki tüklər qabardı və o, bulud kimi üstünü örtmüş qılgılı saçı kənara tullayaraq vəhşi bir mırılıtlı ilə çaladan sıçrayıb, səhərin gözqamaşdırıcı işığına düşdü. Elə ayaq üstə duran kimi o, qarşısında açılmış ağ çadırı gördü. Harda olduğunu anladı və Manuellə gəzintiyə çıxdığı gündən başlamış qar içində özünə gecələmək üçün yuva düzəltdiyi dünənki gecəyə qədər baş verənləri bir- bir xatırladı.

Fransua onu çağırtdı ilə salamladı.

- Mən nə demişdim? - o, Perroya müraciət etdi.
- Bu Bak bir anda hər şeyi öyrənməyə qadirdir.

Perro ciddi tərzdə razılıq mənasında başını tərpətdi. Kanada hökumətinin kuryeri kimi o, poçt və mühüm sənədlər daşıyırdı, ona ən yaxşı itlər lazım idi, buna görə də Bak kimi it aldığına çox məmnundu.

Bir saat ərzində qoşqusuna daha üç it əlavə olundu: onların sayı doqquza çatdı. İyirmi beş dəqiqədən sonra isə onlar artıq tərpənmişdilər və qarlı yolla Dayya Kanyonuna doğru yüyürdülər. Bak bu dəyişikliyə sevinirdi və təzə işinin ağır olmasına baxmayaraq, ona nifrət hissi bəsləməirdi. Qoşqu yoldaşlarının ehtirası əvvəlcə onu heyrətə saldı, sonra bu vəcd onun özünə də keçdi. Ən təəccüblüsü isə Deyv və Solleksdə baş vermiş dəyişmə idi. Qoşquya salınmaları onları tamam başqa it etmişdi. Sütlük və laqeydlik onları tərk etmişdi. Onlar sayıq və fəal idilər, işin öz qaydasında getməsi üçün narahatlıq keçirirdilər, itlər arasında ləngimə və qarma-qarışıqlıq olanda hövsələdən çıxırdılar. Belə görünürdü ki, bu iş onların mövcudluğunun ən yaxşı ifadəsidir, bütün həyatları, sevincləri ondan asılıdır.

Deyv arxada gedirdi, onunla Solleksin arasında, bir az irəlində Bak qoşulmuşdu. Qalan itlər isə başda Şpits olmaqla bir-birinin dalınca düzülmüşdü.

Bakı qəsdən Deyv və Solleksin arasında

yerləşdirmişdilər ki, onu lazımınca öyrədə bilsinlər. Bak özünü qabiliyyətli şagird, onlar isə onun səhvlərini dərhal düzəldən, öz iti dişlərinin köməyi ilə onu itaətə məcbur edən mahir müəllim kimi göstərirdilər.

Deyv ədalətli və çox ağıllı idi. O, Bakı nahaq yerə heç vaxt incitməzdi, lakin cayanda onu dişləmək imkanım da əldən verməzdi. Buna Fransuanın qamçısı da əlavə olunduğuna görə, Bak bu qənaətə gəlmişdi ki, özünü yığışdırıb səhv etməkdən daşınmaq dişləriməkdən daha sərfəlidir. Bir dəfə qısa fasilədə o, yan qayısa ilişib səfəri ləngitdi. Deyv və Solieks hücum çəkib onun dərslərini yaxşıca verdilər. Nəticədə qarışıqlıq daha da gücləndi, lakin Bak yan qayısa bir daha səhv salmamaq üçün sonra böyük cəhd göstərirdi və günün axırına o öz vəzifəsinin öhdəsindən elə yaxşı gəlirdi ki, müəllimləri onu dişləməkdən əl çəkdilər.

Fransuanın qamçısı Bakın üstünə daha az şığımağa başladı, Perro isə xüsusi canfəşanlıqla hörmət göstərir, onun pəncələrini bir-bir qaldıraraq qayğıyla onları gözdən keçirirdi.

Birinci gün onların qət etdiyi məsafə çox çətin oldu. Onlar Kanyon boyu Qoyun yamacı və Çəki qalaçalarının yanından və meşə zolaqlarından ötürüb bir neçə yüz fut hündürlükdə olan buzlaqlı və qarlı təpədən keçirdilər, duzlu və şirin sular arasında uzanan, kədərli, yalnız şimalın

heybətli gözətçisi kimi onun girəcəyini qoruyan nəhəng Çilkutdan aşdılar. Sönmüş vulkanların ağzında yerləşmiş donmuş göllərin bütöv bir silsiləsini sağ-salamat sovuşub, gecə yarısı Bennet gölü yaxınlığındakı böyük düşərgəyə çatdılar. Orada minlərlə qızılaxtaran qayıq düzəldib yazda buzun əriməsini gözləyirdi. Bak qarın içində özünə yuva düzəldib div yuxusuna getdi, lakin tezliklə onu talacıqdan çıxardıb başqa yoldaşları ilə birlikdə şaxtalı gecənin qaranlığında kirşəyə qoşdular.

Həmin gün onlar qırx mil yol getdilər, çünki yol hamardı. Lakin ertəsi gün qarda özlərinə iz açmağa məcbur olub bərk yoruldu və nisbətən ləng getdilər. Bir qayda olaraq Perro qabaqda gedir, ayaq xizəyi ilə qarı tapdalayırdı ki, itlər asan yüyürə bilsin. Fransua isə dönmə şüvülü ilə qoşquya istiqamət verirdi. Bəzən o, gec-gec də olsa, Perro ilə yerini dəyişirdi. Perro tələsirdi, bununla belə hesab edirdi ki, buzun qalınlığını Fransua gözəyarı daha yaxşı təyin edə bilər. Bu çox vacib məsələ idi, çünki payızın buzu çox da etibarlı deyildi. Sürətli axın olan yerlərdə isə ümumiyyətlə buz yox idi.

Bakın bütün günü qoşquda keçirdi. Yalnız qaranlıq düşəndə dincəlir və göy üzünü işıqlanmağa başlayan kimi itlər yenidən hərəkətə başlayırdı.

Bu dəfə də ancaq qaranlıq düşəndən sonra istirahətə çıxdılar. İtlər öz balıq paylarını yeyib yatmaq üçün qarın

içinə soxulmuşdular. Bak bərk acmışdı. Gündüz yediyi yarım funt qaxac edilmiş qızılbalıq onun dişinin dibində belə qalmamışdı. O heç vaxt doyunca yemirdi və aclıqdan bərk əziyyət çəkirdi. Lakin çəkicə ondan az gələn və belə həyata daha yaxşı uyğunlaşmış itlərə bir funtluq balıq verilsə də, onlar öz gümrahlıqlarını qoruyub saxlamağı bacarırdı. Bak vaxtilə cənubdakı

27

heyatında adət etdiyi vasvasılığı tezliklə tərgitməli oldu. Gördü ki, öz payını tez içəri ötürən yoldaşları onun qarşısındakı tikələri də çırpışdırır. Payını qorumağa gücü çatmırdı: o iki-üç oğru ilə cəngə girəndə bir də görürdü ki, balığı artıq başqalarının ağzındadır. Bunun qarşısını almaq üçün o da digər itlər kimi sürətlə yeməyə başladı. Aclıq onu məcbur etmişdi ki, özünə məxsus olmayan şeylərə də əl atsın. O, müşahidə apardı və bunun yollarını öyrəndi. Perro üzünü yana çevirən kimi tezə itlərdən olan çox bic, ikiüzlü və oğru Payk cəld onun dana ətindən hazırlanmış qızartmasından bir dilimini çırpışdırdı. Ertəsi gün Bak onun kimi bütöv bir tikə qızartmam götürüb əkildi. Aləm bir-birinə dəydi, Bakdan isə heç kəs şübhələnmədi və onun əməlinə görə həmişə havayı yerə ilişən maymaq Dabı cəzalandırdılar.

Bu ilk oğurluq göstərdi ki, Bak şimalın sərt şəraitində də yaşamağa qadirdir. Bu, onun mühitə uyğunlaşmaq

bacarığınə dəlalət edirdi. Əgər belə bacarığı olmasaydı, onu tezliklə əzabverici ölüm hədələyəcəkdə. Bununla belə, oğurluq onun mənəvi iflasının başlanğıcı oldu. Əvvəlki əxlaqı anlayışları sökülüb dağıldı, yaşamaq üçün amansız mübarizədə onlar Bakçün artıq yük idi. Onlar üçün cənub münasib idi. Orada məhəbbət və dostluq qanunu hökm sürürdü, orada başqalarının malına hörmət, özgülərə mərhəmət hissi vardı. Bu sərt şimalda isə dəyənək və diş qanunu hökm sürürdü, yaşamağa və uğur qazanmağa mane olan düzlüyə axmaq riayət edərdi.

Əlbəttə, Bak belə hökm çıxarmırdı, o, sadəcə olaraq qeyri-iradi şəkildə yeni şəraitə uyğunlaşırı. Ömründə heç vaxt, hətta qüvvələr bərabər olmayanda da o, mübarizədən çəkinməmişdi. Lakin qırmızı sviterli kişinin dəyənəyi ona daha ibtidai, lakin həyat üçün zəruri olan əxlaq qaydaları aşılamişdi. Bak hələ mədəni it kimi qalırdı. Məsələn, o, hakim Millerə məxsus olan qoşqu qırmancını qoruyaraq, öz əxlaq normaları yolunda ölməyə hazır idi. İndi isə bu ideyalara etinasız baxması və ancaq öz canının hayında olması göstərirdi ki, o, əcdadlarının vəziyyətinə qayıtmaq üzrədir. Oğurluq məharətini göstərmək üçün yox, bunu boş qarnının inadkar tələblərinə cavab vermək üçün edirdi. Qarətçiliyi açıqca yox, əlaltdan, bütün ehtiyat tədbirlərini görə-görə törədirdi, çünki dəyənək və diş qanununa tabeydi. Bir sözlə o, indi daha asan görüləsi işlərə baş

qoşurdu.

O çox sürətlə pozulur, vəhşiləşirdi. Əzələləri dəmir kimi möhkəm olmuşdu və adi ağırlar daha onun vecinə deyildi. Daxili də, xarici də yaman bərkimişdi. O hər hansı xəbəri, hətta iyrenc və daş kimi bərkini də yeyə bilirdi. Qamı, onu doyduran nə vardısı, hamısını zərrə-zərrə özünə çəkir, qanı isə həzm olunmuş yeməkdən möhkəm və davamlı toxuma hasil edərək bədəninin ən ucqar hissələrinə paylayırdı. Bakın çox əla görmə və həssas iybilmə qabiliyyəti vardı. Eşitmə qabiliyyəti isə elə inkişaf etmişdi ki, o, yuxuda belə ən yavaş səsi eşidir və o səsin dinclik və ya təhlükə vəd etdiyini ayırd edə bilirdi.

O, dırnaqları arasında donmuş buzu gəmirməyi öyrənmişdi və su içmək istəyəndə nohur qalın buzla örtülü olurdusa da güclü qabaq pəncələri ilə onu sındırmağı bacarırdı. Lakin Bakın ən diqqətəlayiq qabiliyyəti küləyi duyması idi və o, gecələr qabaqcadan, küləyin hansı istiqamətdə əsəcəyini sezirdi. Buna görə də, ən sakit gecələrdə belə o özünə ağac altında və ya sahildə elə yerdə yuva düzəldirdi ki, sonradan külək əssəydi də, yuvasını tutmayacaq, ora isti və rahat olacaqdı.

Bütün bunları Bak təkə təcrübə əsasında öyrənməmişdi, onda çoxdan yatıb qalmış əzəli duyğular hərəkətə gəlmişdi. Əhliləşdirilmiş əcdadlarının nəslindən ona miras qalan xüsusiyyətlər isə, əksinə, yox olub gedirdi.

İçində onun cinsinin uzaq gənclik dövrü tutqun, anlaşılmaz səslərlə dil açırdı. O dövr ki, vəhşi itlər sürü ilə yabanı meşələrdə vurnuxur, ovlarını qovaraq yorub əldən salırdılar. Bax da tezliklə caynaq və dişlərini işə salmağı öyrəndi və onda cəld canavar tutaşması peyda oldu. Onun unudulmuş əcdadları məhz belə vuruşurdular. Bakın daxilində uzaq keçmiş və onun cinsinə irsən, nəsildən-nəslə keçmiş köhnə vərdişlər canlanmağa başlayırdı. Bak indi o vərdişlərin sahi- biydi. Həmin vərdişlərə asanlıqla yiyələnir, onlarda yeni və təəccüblü heç bir şey görmürdü. Elə bil bu vərdişlər həmişə ona məxsus olmuşdu. Və sakit soyuq gecələrdə Bak üzünü ulduzlara tutub uzun müddət canavar kimi ulayanda, çoxdan gömülmüş əcdadları da əsrlərlə ulduzlara hürdükləri kimi, sanki onun içində dil açırdılar. Bakın ulartısında da eynilə həmin notlar səslənirdi - onlarda kədər, sakitlik, zülmət və soyuqluq ifadə edən bütün hisslər yaşayırdı.

Beləliklə, əcdadların qədim nəğməsi təbiətin əlində hamımızın oyuncaq olduğunun sübutu kimi Bakın sinəsindən süzülür və o, tədricən öz cinsinin mənşəyinə üz tuturdu. Bu, ona görə baş verirdi ki, şimalda adamlar sarı metal tapmışdılar və bir də ona görə ki, bağban köməkçisi Manuelin məvacibi arvadının və eynilə ona oxşayan bir yığın tör-töküntüsü olan cor-çocuğunun ehtiyaclarını ödəmirdi.

İBTİDAİ VƏHŞİ QALİB GƏLDİ

Bakda ibtidai vohşinin əlamətləri güclüydü və yeni həyatın sərt şəraitində getdikcə artırdı. Lakin bu hələ gizli oyanmayıdı. Təzəcə yaranmağa başlamış hiyləgərliyi onu taraz saxlayır və idarə edirdi. Yeni həyata alışmaq zəruriliyi onu daim gərgin vəziyyətdə saxlayırdı. Bak nəinki şuluq salmır, hətta mümkün qədər digər davasavalardan gen gəzirdi. Davranışında xüsusi bir ehtiyatlılıq yaranmışdı. O. cəld və tələsik hərəkətlərə meyl göstərmirdi. Onunla Şpits arasında kəskin düşmənçilik olsa da, Bak bunu bünizə vermir və ona heç vaxt birinci sataşmırdı.

Şpits isə əksinə, Bakın timsalında ən təhlükəli düşməni yəqin edərək dişlərini qıcıtmaq imkanını əldən vermirdi. O, hətta Bakı qəzəbləndirmək və dava törətmək üçün dəridən-qabıqdan çıxırdı. Belə vuruş isə onların ikisindən birinin ölümü ilə nəticələnəliydü.

Bu cür tutaşma az qala səfərin başlanğıcında baş verəcəkdü, lakin gözlənilməz bir hadisə buna mane oldu. Həmin günün axırında Le- Barj gölünün sahilində qəmli, miskin bir yerdə düşərgə salmışdılar. Çovğun, bıçaq kimi kəsən külək və zülmət onları dayanmağa məcbur etmişdi. Bura gecələmək üçün çox namünasib yerdü, arxasından dik qayalar qalxırdı.

Perro və Fransua ocaq qalamağa məcbur olub yatacaqlarını gölün buzunu üzərində açaq qaldılar. Səfəri rahat davam etdirmək üçün çadırı Dayya çayına atdılar. Suların gətirdiyi çör-çöpdən yığıb ocaq qaldılar. Bu isə ancaq ətrafın buzunu əritdi və ocaq söndü. Onlar qaranlıqda şam etməli oldular.

Bak özünə qaya daşlarının altında yuva düzəltdi. Onun içi o qədər rahat və ilıq idi ki, Fransua lap əvvəldən od üstündə qızdırdığı balıq tikələrini onlara paylayanda belə. Bak yuvadan həvəssiz çıxdı. O, payını yeyib yuvasına qayıdanda oranı tutulmuş gördü. Hədələyici mırıltıdan bildi ki, bu işğalçı Şpitsdir. Bu vaxta kimi o, düşməni ilə toqquşmaqdan yan keçmişdi, indi isə dözmək olmazdı. O, hər ikisinin, xüsusilə Şpitsin təəccübünə səbəb olan qəzəbli bir sıçrayışla onun üstünə atıldı. Bu ana kimi Şpitsə elə gəlirdi ki, rəqibi həddindən artıq qorxaq itdir və onu qoruyan ancaq gücü və çəkisidir.

Biri-biriylə tutuşmuş itlər dığırlandı və dağıdılmış yuvadan çıxanda Fransua da təəccübləndi və dalaşmanın səbəbini dərhal anladı.

- Gözünə dönüm! - O, Baka qışqırdı. - Bu yaramaz oğruya yaxşıca toy tut!

Şpits döyüşə can atdı. O, qəzəblə və aramsız mırıldayır, dala- qabağa keçərək sıçrayış üçün münasib məqam axtarırdı. Bakı da belə bir həyəcan çulğamışdı və o da

ehtiyatla Şpitsin ətrafında dövrə vurur və fürsət gözləyirdi. Bu an gözlənilməz hadisə birincilik uğrunda yarışa mane oldu. Birincilik isə xeyli gec, ağır, üzücü yolun, neçə-neçə mili keçildikdən sonra keçirilirdi.

Perronun söyüş yağdıran səsi, arıq çiyinlərinə dəyən dəyənək taqqıltısı və dəhşətli ağrılar sanki bir azdan bərk qarışıqlıq yaranması üçün signal oldu. Düşərgə qəflətən canlandı və tüklü məxluqlarla doldu. Onlar düşərgənin iyini alıb yaxınlıqdakı hansısa hindu kəndlərindən axışb gələn yüzlərcə ac köpək idi. Bak və Şpits vuruşarkən köpəklər düşərgəyə soxulmuşdu. Perro ilə Fransua dəyənəklə onların arasına atılanda köpəklər adamlara hücum etdilər. Yemək iyi onların ağlını başdan eləmişdi. Perro köpəklərdən birinin başını azuqə dolu yeşiyə soxduğunu gördü. O, ağır dəyənəyini köpəyin arıq cəmdəyinə çırpdı və yeşik çevrildi. Bu an ac heyvanlar çörəyin və qaxac edilmiş donuz qızartmasının üstünə tökülüşdülər. Dəyənəklər yenə onların üstünə şaqıldadı. Onlar zərbə yağışı altında uladılar, zingildədilər, lakin ərzağın son qırıntısını da yeməmiş geri çəkilmədilər.

Bu vaxt heyrətə gəlmiş qoşqu itləri öz yuvalarından çıxdılar və vəhşi qonaqlar onların üstünə cumdular. Bak ömründə bu cür itlər görməmişdi. Onların qabırğalarını bir-bir saymaq olardı. Acılıqdan gözləri parıldayan, ağızlarından köpük tökülən bu itlər çirkli dəriyə bürünmüş

əsl skeletlərə bənzəyirdilər. Dəhşətli aclıq isə onları heybətli, yenilməz etmişdi. Onlara qarşı durmaq çox çətin idi. Qoşqu itləri elə ilk vuruşda qayaya tərəf sıxışdırıldı. Bakın üstünə eyni vaxtda üç köpək atıldı və bir an içində onun üz-gözü və çiyinləri gəmirildi. Bərk hay-küy düşdü. Billi adəti üzrə zingildəyirdi. Deyv və Solleks yaralarından qan axa-axa yanbayan qoçaqlıqla vuruşurdular. Co quduz kimi qapırdı. Birdən onun dişləri qərrib itlərdən birinin qabaq ayağına sancıldı və sümüyünü sındırdı. Hiyləgər Payk isə şikəst itin üstünə tullanıb dərhal onun boynunu qırdı. Ağzından köpük daşan rəqibi Bakın üstünə tullanda o, həmin itin boğazından yapışdı və üz-gözünü qana bələdi. Ağzındakı isti qan tamı onun qəzəbini daha da artırırdı. O, başqa bir itin üstünə atıldı və elə o an kiminsə dişlərinin boynuna sancıldığını hiss etdi. Şpits xaincəsinə ona böyürdən hücum etmişdi.

Perro və Fransua düşərgənin bir hissəsini gəlmələrdən təmizlədikdən sonra öz itlərinin harayına tələsdilər. Ac heyvanların azğın dəstəsi geri çəkildi və Bak da Şpitsdən canını qurtardı. Lakin sakitlik yalnız bir an çəkdi. Perro və Fransua bu dəfə geriye qaçıb ərzaq şeylərini xilas etməli oldular, çünki hindu köpəkləri indi onlara hücum çəkmişdilər. Billi qudurmuş itlərin arasından qoçaqlıqla çıxıb gölün buzu boyunca qaçdı. Onun ardınca Payk və Dab, sonra isə Perronun digər itləri götürüldülər. Bak da

onların ardınca qaçmaq istəyəndə, gözucu hiss etdi ki, Şpits onu heydən salmaq niyyəti ilə üstünə yüyürür. Əgər o, yıxılısaydı, arxadan onları qovan it sürüsünün ayaqları altına düşəcək, axırı çatacaqdı. Lakin Bak var gücünü topladı, Şpitsi yaxına buraxmayıb dəstənin arxasınca yüyürdü.

Bir azdan qoşqunun doqquz itinin hamısı bir yerə toplaşıb meşədə gizləndi. Onları daha qovan yox idi, lakin hamısı şil-küt edilmişdi. Hərəsinin ən azı dörd-beş yarası vardı, bəziləri isə şikəst olmuşdu. Dabın dal qıçı bərk yaralanmışdı; Dayyada alınmış, qoşquya ən axırda gələn Dollinin boğazı dişlək-dişlək edilmişdi. Co bir gözünü itirmiş, mehriban Billi bütün gecəni zingildəyib zarıdı - onunun bir qulağı cınm- cırım idi. Sübh çağı ayaqlarını zorla sürüyərək dayanacağı qayıtdılar və gördülər ki, soyğunçular yoxa çıxıb, Perro və Fransuanın əhvalı isə çox pisdir. Vəhşi köpəklər ərzağın az qala yarısını çırpışdırmışdı. Onlar hətta qayışları və brezent təkərləri belə çeynəmişdilər. Yemək üçün az-çox yarayan nə varsa, itlərin dişindən yayınmamışdı. Onlar Perronun sığın dərisindən tikilmiş ayaqqabısının bir tayını yemiş, qoşqunun qayışının böyük bir hissəsini gəmirmişdilər. Hətta Fransuanın qamçısı da iki fut gödəlmişdi. Fransua onu çulğamış məyus fikirləri başından çıxarıb yaralı itləri gözdən keçirməyə başladı.

- Vay halınıza dostlar, - deyə həlim səslə pıçıldadı. Sizi necə də yaralayıblar. Lənət şeytana! Birdən hamınız quduzlaşıb eləyərsiniz ha! Sən nə deyirsən, Perro?

Kuryer həyəcanla başını buladı. Dousona hələ dörd yüz mil qalmışdı, bircə itlərin quduzlaşması çatmırdı. İki saatlıq gərgin işdən və karlı söyüşlərdən sonra qoşqu qaydaya salındı və itlər sızıldayan yaralarına məhəl qoymadan, əzab-əziyyətlə yolun ən ağır hissəsini qət edə-edə daha uzaqlara süründülər. Heç vaxt belə ağır yol keçməmişdilər.

Otuz Mil çayı donmamışdı. Onun iti axını şaxtaya qalib gəlmişdi, yalnız kiçik körfəzlərində buz gözə dəyirdi. Bu məşəqqətli Otuz Mil yolu keçmək üçün onlar altı gün üzücü cəhd göstərməli oldular. Hər addımda itləri və adamları ölüm təhlükəsi gözləyirdi. Yolu öyrənən Perro az qala iyirminci dəfə buz altına düşəcəkdi. Hər dəfə də uzun çubuq onun dadına çatdı. O, çubuğu elə tuturdu ki, yıxılıanda onu çayın donmamış yerinə dirəyib müvazinətini saxlasın. Şaxta getdikcə güclənir, termometr mənfi 46 dərəcəni göstərirdi. Və hər dəfə su çalasına düşməyə məcbur olandan sonra Perroya sətəlcəmdən qorunmaq üçün tonqal qalamaq və paltarlarını qurutmaq lazım gəlirdi.

Perronu heç nə qorxutmurdu. Bu təbiətinə görə də məhz onu hökumət kuryeri seçmişdilər. Perro hər hansı bir riskə

gedir, -öz arıq, qırıqlı üzünü qətiyyətlə şaxtaya tutur, dan yeri söküləndən şər qarışana qədər bütün çətinliklərlə əlbəyaxa olurdu.

O, çayın donuq sahilləri boyunca buz haşiyələrinin qırağından keçir və ayaqları altında buzun xırçıldayıb dağılmasına baxmayaraq, bir anlığa belə dayanmağı yada salmırdı. Bir dəfə kirşə Deyv və Bak qarışıq suya düşdü. İtlər az qala boğulacaqdı və onları yandonmuş halda dartıb çıxartdılar. İtlərin xilasını üçün tonqal çatmalı oldular. Hər iki heyvan qalın buz qatıyla örtülmüşdü. Buz qatını əritmək üçün Fransua və Perro itləri tonqalın başına fırlanmağa məcbur etdilər.

Başqa bir vaxt Şpits sürüşdü və qoşqunu öz dalınca suya çəkdi. Ətrafda buzun sınıb dağılmasına baxmayaraq Bak qabaq pəncələri ilə hələ sınımamış buza təkən verib geriye dartıldı və buz üzərində qalmaq üçün var gücünü topladı. Onun arxasınca Deyv qoşulmuşdu və o da var gücüylə geri çəkilib, qoşqunun başında duran Fransua isə onları özünə tərəf elə darddı ki, itlərin oynaqları xırçıldadı.

Bir dəfə isə qoşqunun qabağındakı və arxasındakı buz qatları sındı. Xilas olmaq üçün yeganə yol dik qaya idi. Perro hansısa bir möcüzə sayəsində qayaya dırmaşdı, Fransua isə aşağıda durub Allaha yalvarırdı ki, ayağının altındakı buz tab gətirsin. Qoşqunun yan qayıqlarından uzun bir kəndir düzəldərək onlar bütün itləri bir-birinin

ardınca qayaya çıxartdılar. Kirşə və bütün əşyalar da yuxarı çıxarılandan sonra lap axırda Fransua qayaya dırmaşdı. Sonra yenidən aşağı düşmək üçün münasib yer axtarmağa başladılar. Nəhayət, həmin kəndirin köməyi ilə düşəndə çay sahili artıq gecənin zülmətinə bürünmüşdü. Həmin gün onlar cəmi-cümlətanı dörd mil gedə bilmişdilər.

Möhkəm buzu olan Hutalinkva çayına yetişəndə Bak tamam haldan düşmüşdü. Qalan itlər də onun günündə idi, lakin Perro itirilmiş vaxtın əvəzini çıxmaq üçün onlan gecə-gündüz qovurdu. Birinci gün otuz beş mil qət edib Böyük Lasosa çatdılar; ertəsi gün daha otuz beş mil keçərək Kiçik Lasosa yetişdilər, üçüncü gün isə qırx mili arxada qoyaraq Beş Barmağın kandarına yaxınlaşdılar.

Bakın qıçları şimal itlərininki kimi möhkəm və dözümlü deyildi. Onun vəhşi əcdadının ən axırını nümayəndəsi mağara adamı və yaxud çay sahilində yaşayan adam tərəfindən ohliləşdiriləndən sonra keçən əsrlər boyu qıçları gündən-günə incələşmişdilər. Bak bütün gün ərzində güclə yeriir, axsayır, qıçıarmdakı əzabverici ağrıya zorla tab gətirirdi və düşərgəyə çatanda ölü kimi düşdü. Hətta aclıq da onu yerindən qaldıra bilmədi, balıq payını almaq üçün o qımıldanmadı da: ona yeməyi Fransua aparmalı oldu. Fransua həm də hər şam yeməyindən sonra yarım saat onun pəncələrini

ovxalayırđı. O öz ayaqqabısının üst hissəsini kəsib onlardan Bakın dörd pəncəsi üçün örtük tikdi. Bu, itin əzablarını xeyli yüngülləşdirdi. Bir səhər Fransua həmin örtükləri Baka geyindirməyi unutmuşdu və Bak kürəyi üstə uzanaraq dörd pəncəsinin dördünü də havada yelləyib yalvarıcı tərzdə bildirdi ki, onu geyməmiş yola düşən deyil. Bu vəziyyəti görəndə Perronun qırışmış sifətində hətta gülüş əlaməti sezildi. Bakın pəncələri tədricən möhkəmlənib bərkiyirdi və buna görə də sürtülməkdən yırtılmış örtüklər bir azdan atıldı.

Bir səhər Pelli çayının sahilindəki duracaqda itləri qoşquya düzəndə heç kimin gözləmədiyi halda birdən Dolli quduzlaşdı. Onun bu halı canavar tək qorxunc, tükürpərdici ulamasmdan bilindi. Qəfildən düz Bakın üstünə atıldı. Bak ömründə quduz it görməmişdi və buna görə də bilmirdi ki, ondan qorxmaq lazımdı, ya yox: bununla belə, qeyri-iradi bir dəhşət içində qaçmağa üz qoydu. O, düz irəliyə qaçırđı, bır addımlıq məsafədə isə onu ağır-ağır və səs-küylə nəfəs alan, ağzından köpük daşan Dolli qovurdu. Bakı qaçmağa qorxu vadar etmişdi, Dollim isə quduzluq. Lakin nə Dolli ona çata, nə də Bak ondan aralana bilirdi. Bak adadak. kolluqların arasında qaçaraq onun aşağı, hissəsinə çatdı, buzla dolu bir körfəzdən keçərək başqa bır adaya, daha sonra digorinə yetişdi. Sonra isə dövrə vuraraq çayın əsas məcrasına

qayıtdı və təlaş içində sahil boyu yüyürdü. Bütün bu müddət ərzində o, geriyyə boylanmamasına baxmayaraq, arxasında, cəmişi bir sıçrayışlıq məsafədə hər an səs eşidirdi. Bu minvalla iyirmi beş mil qaçandan sonra o, Fransuanın çağırışını eşidib geriyyə döndü və tənq- nəfəs halda, yenə də Dölüdən bircə addım qabaqda, xilas olmaq ümi- diylə özünü çarvadara yetirdi. Fransua əlində hazır vəziyyətdə balta tutmuşdu və Bak onun yanından sovuşan kimi baltanı quduz Dollinin başına çaldı.

Taqətsiz, güclə nəfəs alan Bak ağır-ağır kirşənin yanma gəlib çıxdı. Şpits belə bir fürsəti çoxdan gözləyirdi. O, Bakın üstünə sıçradı, heç bir müqavimətə rast gəlmədən onu iki yerdən sümüyə qədər yaraladı. Bu vaxt Fransuanın qamçısı Şpitsin başı üstə şaqqıldadı və qoşquda indiyə qədər heç kimin almadığı ağır zərbələrə rəqibinin düçar olması Baka ləzzət verdi.

- Bu Şpits lap şeytandır! - Perro dilləndi. - Günlərin birində o, Bakı gəbərdəcək.

- Qəm yemə. Bakda bir yox, iki şeytan yatır, - Fransua cavabında dedi. - Mən həmişə ona göz qoyuram. Gör sənə nə deyirəm. Xoş günlərin birində o elə qızacaq ki, sən bu Şpitsini qanma qəltan edəcək və qara tullayacaq. İnan mənə.

Həmin vaxtdan Bakla Şpits arasında açıq müharibə başlandı. Bütün qoşqunun rəhbəri və tanınmış başçısı Şpits

bu qəribə cənub itinin timsalında öz ad-sanının əsl qənimini görürdü. Və Bak Şpitsə ona görə qəribə gəlirdi ki, indiyəcən onun tanıdığı cənub itlərindən hələ heç biri yerli itlərlə nə düşərgə dayanacaqlarında, nə də yolda höcətləşə bilməmişdi. Onların hamısı çox incə olur, ağır işə, şaxtaya və aclığa dözməyib məhv olurdu. Bak isə özgə bəla idi. Təkcə o, hər şeyə dözüür, yeni həyata alışır, gücdə, yırtıcılıqda və cəldlikdə şimal itlərindən heç də geri qalmırdı. O, həm də tədbirli it idi və qırmızı sviterli kişinin dəyəniyi onun əvvəlki ağlasığmaz cəsəətini və hövsələsizliyini dəf edib, Bakı hakimiyyət uğrunda olduqca təhlükəli rəqibə çevirmişdi. O, fəvqəladə dərəcədə hiyləgər və vəhşilərə xas olan səbatla öz firsətini gözləməyi bacarırdı.

Başçılıq üstündə döyüş mütləq baş verməliydi. Bak da bunu istəyirdi. Ona görə istəyirdi ki, təbiəti beləydi, ağlasığmaz bir qürur hissi onu çulğamışdı. Bu cür inadkarlıq qoşqu itlərini son nəfəsə qədər yoldan sapmamağa məcbur edir, onlar öz yüklərini sevinclə daşıyır, qoşqudan qovulanda isə dərd əlindən çərləyirdilər. Bu hiss arxaya qoşularkən Deyvdə də oyanmışdı və o, Solleksi məcbur etmişdi ki, kirşəni çəkmək üçün qüvvəsini əsirgəməsin. Yola düşmək anı çatanda o, bütün itləri ruhlandırır, qaşqabaqlı və əsəbi heyvanları, bu dinclik bilməyən və narazı zəhmətkeşləri

tam fəaliyyətə gətirirdi. Məhz bu inadkarlıq onları bütün gün ərzində tələsdirdi və yalnız axşam düşərgədə onları tərk edərək öz yerini qəmgin bir narahatlığa və narazılığa təhvil verdi. Məhz belə inadkarlığına görə, büdrəyən, yan qayışa ilişən, yola düşmək vaxtı orda-burda veyllənib yubanan itləri Şpits çırpırdı. Elə bu inadı ucbatından da qorxurdu ki, Bakı onun yerinə qoysunlar. Bak da inadkardı, o da başçı olmaq istəyirdi.

Bak açıq-aşkar Şpitsin başçılığına mane olurdu. O, Şpitsin və onun cəzalandırmaq istədiyi tənbellərin arasına girirdi. Özü də bunu bilə-bilə edirdi. Bir gecə bərk qar yağdı, səhərişi firıldaqçı Payk gəlib çıxmışdı.

O, qarın dərinliyində qazdığı yuvada gizlənmişdi və Fransua onu əbəs yerə haylayıb axtarırdı. Şpits qəzəbdən özündən çıxmışdı. O, düşərgə boyu dolaşır, hər hansı şübhəli yeri iyləyib qazır və elə vəhşicəsinə bağırırdı ki, Payk sığınacağında bu hürüşü eşidəndə qorxudan tir-tir əsirdi.

Nəhayət, onu oradan çıxaranda və Şpits qulaqburması vermək üçün üstünə tullananda Bak qeyzlə onların arasına girdi. Bu, elə gözlənilməz və cəld baş verdi ki, geri oturdulmuş Şpitsin ayaqları yerdən üzüldü. Qorxusundan tir-tir əsən Payk bu açıq qiyamı görən kimi yaralı başçıya hücum çəkdi. Bak da ədalətliyi unudaraq Şpitsin üstünə tullandı. Elə bu an Fransua bütün bunların onu

əyləndirməsinə baxmayaraq, ədaləti qorumaq ənənəsinə sadıq qaldı. Var gücüylə Bakı qamçılamağa girişdi. Bu, Bakın qar üstə sərilməmiş rəqibindən əl çəkməsi üçün bəs etmədi və Fransua qamçının dəstəyini işə salmalı oldu. Zərbə altında yarımcan olmuş Bak hələ xeyli müddət də qamçılanandan sonra geri çəkildi və bu arada Şpits fürsəti fəvriyyə verməyib Paykla haqq-hesabı çürütdü.

Dousona yaxınlaşdıqları sonrakı günlərdə də Bak hər dəfə Şpitsin və cəzalandırılan itlərin işlərinə qarışdı, lakin o, bunu məharətlə Fransua yaxınlıqda olmayanda edirdi.

Bakın pərdələnmiş qiyamı qoşquda intizamın pozulmasına gətirib çıxarırdı. Vəziyyətdə yalnız Dyev və Solleks tab gətirir, qalan itlər isə getdikcə özlərini daha pis aparırdı. Aləm bir-birinə dəymişdi. Ab-hava yaman korlanırdı, bunun bəisi isə Bak idi. O, Fransuanı daim gərgin vəziyyətdə saxlayırdı. Çünki kayur bilirdi ki, gec-tez onların tutaşması nəticəsində ikisindən biri həlak olmalıdır. Ona görə də gecələr hər dəfə itlər arasında rınıltı və dalaşma səsi eşidəndə yatağından çıxırdı ki, birdən Bakla Şpits tutaşar.

Lakin bunun üçün hələ fürsət düşməmişdi və günlərin birində onlar nəhayət, Dousona gəlib çatanda böyük vuruşun hələ qabaqda olduğunu bilmirdilər. Orada çoxlu adam və it var idi və Bak itlərin hamısını işləyən gördü. İtlərin bu cür işləməsi Baka təbii göründü. Bütün günü baş

küçədən uzun it qoşquları keçir, hətta gecələr də zıncırov səsləri əskilmirdi. Onlar tikintilərə şalban. mədənlərə odun,-başqa yüklər daşıyırdılar və Santa-Klara vadisində atların gördükləri işi icra edirdilər.

Bak arabir cənub itlərinə də rast gəlirdi, lakin onların əksəriyyəti yırtıcı canavar nəsindən olanlar idi. Hər gecə onlar bir qayda olaraq saat doqquzda, on ikidə və üçdə özlərinin qorxunc, müəmmalı nəğmələri ilə ulayırdılar. Bak bu dəstəyə məmnuniyyətlə qoşulmağa hazır idi.

Başı üstündə buz şəfəqlərinin parıltısı görünəndə və ya göydə ulduzlar titrəşəndə, torpaq qar örtüyü altında keyiyib donanda yanm- hönkürtüyə bənzəyən sürəkli və kədərli, həm də zəngüləli, qəmli avazı olmasaydı, bu it nəğməsi həyatın özünün çağırış sədalarına ox şardı. Orada tale şikayətindən çox, varlığın ağır əzabları ifadə olunurdu. Bu qədim bir noğməydi, Bakın nəsli kimi qədim; əski dövrün cavan çağlarının ilk nəğmələrindəndi bu nəğmə. O vaxt bütün nəğmələr qəmlə doluymuş. Bu, saysız-hesabsız nəsillərin əzab-əziyyətindən xəbər verirdi və belə narazılıq Baka yaman qəribə təsir bağışlayırdı. Bak da zarıyanda, hıçqıranda elə bil vaxtilə dəhşətli soyuğa və zülmə məruz qalmış vəhşi nəslinin ağrılarını bəyan edirdi. Və bu qədim kədərini əks-sədasının Bakı bu qədər təsirləndirməsi göstərdi ki, o, insanın ocağı başında dinc, oturaq həyatdan əsrlərdən boylanaraq bu ulartının həmin vəhşi, ibtidai

zamanlara qayıtmaq üzrədir.

Dousova gəldikdən yeddi gün sonra onlar sıldırım sahillə yenidən Yukon buzlağına enərək geriye - Dayya və Şor Suya tərəf hərəkət etdilər. Perro bu dəfə Dousona çatdırdığından daha təcili poçt aparırdı.

37

həm də o, vəcdə gələrək sürətlə illik rekordu təzələməyi qərara almışdı. Buna vəziyyətin bir çox cəhəti də təminat verirdi. Bir həftəlik istirahətdən sonra itlər özünə gəlmişdi və yaxşı əhvalda idilər. Keçdikləri qarlı yol digər yolçular tərəfindən yaxşıca toplanmışdı. Bundan başqa, polis yolun iki-üç yerində itlər və adamlar üçün ərzaq anbarı təşkil etmişdi ki, bu da yolun rahat keçilməsinə imkan verirdi.

Birinci gün onlar Yukon çayı boyu əlli mil yuxarı getdilər, ikinci günün axırında isə artıq Pelliye yaxınlaşdılar. Lakin bu cür əla sürət Fransuaya böyük əzab və həyəcan hesabına başa gəldi. Bakın saldığı iğtişaş qoşqunun nizam-intizamını pozmuşdu. İtlər heç də eyni həvəslə yüyürmürdü. Bakın havadarlığından istifadə edərək onlar tez-tez şuluqluq salırdı. Daha Şpitsdən ehtiyat etmirdilər. Əvvəlki qorxu hissi yox olmuşdu və itlər daha onu rəhbər kimi saymırdı. Bir gecə Payk Şpitsin balıq payının yarısını əkdı və Bakın himayədarlığı ilə onu içəri ötürdü. Başqa bir gecə Dab və Ço Şpitsə hücum çəkдилər və nə vaxtsa cəzalandırıldıqlarının əvəzini çıxdılar. Hətta

xoştəbiətli Billi də öz mehribanlığını itirməyə başlayırdı və daha əvvəlki qılıqla zingildəmirdi, Bak isə Şpitsin yanından heç vaxt mırıldanmış və tüklərini hədələyici tərzdə qabartmamış keçməzdi. Əslində o, özünü əsl davakar kimi aparır və Şpitsin gözü qabağında həqarətlə gözləməməkdən həzz alırdı.

İntizamın pozulması digər itlərə sirayət etmişdi. Onlar öz aralarında indi daha çox didişdiyindən, düşərgə bəzən əsl cəhənnəmə çevrilirdi. Sonsuz çəkişmələrdən əsəbiləşmələrinə baxmayaraq tək-cə Deyv və Solleks özlərini əvvəlki kimi aparırdı. Fransua onlara anlaşılmaz, qərribə söyüşlər yağdırır, gücsüz qəzəblə qarı təpikləyir, üzündən kədər əskik olmurdu, onun qamçısı daim itlərin üstündə şaqqıldayırdı, lakin bunun da xeyri yoxdu. O, geri çevrilən kimi itlər yenə də öz işlə- rindəydi. Fransua öz qırmancı ilə Şpitsi müdafiə edirdi, Bak da qalan itləri. Fransua bilirdi ki, bütün çaxnaşmalara bəis Bakdır və Bak da duyurdu ki, Fransua işin içindədir; lakin Bak o qədər ağıllı hərəkət edirdi ki, onu ifşa etmək mümkün deyildi, O, qoşquda sədaqətlə çalışırdı, çünki ağır zəhmət onun həzz mənbəyinə çevrilmişdi. Lakin ona daha çox ləzzət verən isə yoldaşları arasında xəlvət-cə dava-dalaş salmaq, sonra isə izi itirmək idi.

Bir gecə şamdan sonra Texkina çayının ağzında Dab bir qütb dovşanını hürkütdü, lakin tuta bilmədi. Bir anda it

sürüsünün hamısı ovu təqib etməyə götürüldü. Onlardan yüz yard uzaqda Şimal-Qərb polisliyinin düşərgəsində saxlanılan əlli it də onlara qoşuldu. Dovşan çay boyu qaçıb möhkəmcə donmuş kiçik bir yarığa tərəf buruldu. O, qarın səthi ilə yüngülcə qaçır, ağır itlər isə tez-tez büdrəyirdilər. Bak altmış itin hamısını geri qoyaraq neçə-neçə döngədən buruldu, lakin dovşana çata bilmədi. O, sürətini zəiflədib yerə sərildi və hirsə zingildədi. Nəhəng bədəni ayın ağappaq işığında par-par, parıldayırdı. Dovşan isə şaxtalı gecənin ağ nişanəsi kimi qabaqda ox kimi süzürdü.

İndi Bakda müəyyən vaxtlarda adamları hay-küylü şəhərlərdən meşələrə qovan o qədim duyğular oyanmış və canlı məxluqları qurğuşun kürəciklərlə öldürmək həvəsi baş qaldırmışdı. Və bu qaniçənlik və öldürməkdən həzz almaq istəyi ona tamamilə təbii göründü. O, bütün it sürüsündən öndə canlı ətin ovun arxasınca quduz bir çılğınlıqla qaçır. Qaçır ki, dişlərini sancıb onu öldürsün və isti qanı gözlərinə təpsin.

Elə şövq var ki, ov həyat qüvvəsinin gərginliyindən də güclü olur və özündə ömrün zirvəsinin əlamətlərini əks etdirir. Və ziddiyyətli burasıdır ki, bu vəcd bütövlükdə həyalı duymaq və eyni zamanda özünü və ətrafındakıları tam unutmaq deməkdir. Belə fədakarlıq ilhamlı çağında yaradıcı rəssama nəsisib olur. Bu vəcd əsgəri döyüş

meydanında təlätümə gətirir və o, qovğadan nəşə alaraq amansızcasına zərbə vurur. Bakı məhz belə bir vəcd çulğamışdı və o, at sürüsünün önündə qədim canavarlar kimi səs çıxarır, ay işığında qabağında qaçan canı' ovunu qovurdu. Bu vəcd onun varlığının naməlum dərinliyindən gəir və onu zamanın qədim qatlarına sürükləyirdi. Onun içində həyat qaynayaraq aşib-daşır və hər əzələsi, hər damarı od içindəymiş kimi atılıb düşürdü. Ulduzların altında şaxtadan donmuş, ölgün torpaq üstündə bu çılğınlıqla həyat sevinci hərəkətə çevrilmişdi.

Ən böhranlı anlarında belə soyuqqanlı və ehtiyatlı olan Şpits isə dəstədən ayrıldı və ətrafında çay burulan dar meşə zolağına keçib dovşanın yolunu kəsdi. Fəzak bunu sezmədi. O, döngəni keçərkən qarşısında yalnız dovşanın ağ işartısını görürdü. Birdən Bak sıldırım sahildən düz dovşanın qabağındakı yola tullanan daha böyük bir ağ işıltı gördü. Bu, Şpits idi. Dovşan aman tapa bilmədi, çünki Şpits hələ havada ikən ağ dişləri ilə onu qamarlamışdı və yazıq dovşan əzab içində olan insan kimi nalə çəkdi. Özünün çiçəklənən çağında ölümün dəmir pəncəsinə düşmüş həyəcanlı heyvanın fəryadını eşidən Bakın arxasınca gələn bütün sürü şadlıqla uladı.

Təkcə Bak susurdu. O, sürətlə qaça-qaça Şpitsin üstünə şığısa da, onun boğazından tuta bilmədi. Hər ikisi yıxıldı. Yumbalana-yumbalana qan havaya sovurdular. Şpits heç

bir şey olmamış kimi cəld ayağa qalxdı və Bakın çiyinini dişləyib kənara sıçradı. Onun dişləri tələnün dəmir çanağı kimi daha iki dəfə Baka möhkəm sancıldı və Bak mınıldadı, üst dodağını dartaraq, dişlərini qııcıdıb təzədən hücum çəkmək üçün geriye sıçradı.

Elə bu an Bak bir həqiqəti yəqin etdi. Vaxt gəlib yetişmişdi. Bu vuruş ikisindən biri üçün sonuncu olmalıydı. Hər ikisi də bağıra-bağıra, qulaqlarını şəkləyərək bir-birinin ətrafında dövrə vuranda və ehtiyatla hücum üçün girəvə gözləyəndə birdən Baka elə gəldi ki, bu səhnə ona çoxdan tanışdır. Ağ meşələr, ağ torpaq, ay işığı və döyüş həzzi! Şaxtalı havada itlərin nəfəslərinin buğu yavaş-yavaş yuxarı qalxırdı. Canavarların pis tərbiyə görmüş törəmələri vuruşları dövrəyə alıb sükutla gözlədilər. Bak və Şpits də səssizcə durmuşdular, yalnız gözləri alışıb yanır, açıq cəhənglərindən buğ qalxırdı. Qədim vaxtları bu səhnəsi Bak üçün yeni və qəribə deyildi. Ona elə gəlirdi ki, bu həmişə belə olub və indiki də qanunauyğun haldır.

Şpits təcrübəli döyüşçüdü. Şpitsbergendən başlayaraq bütün Arktikadan, Kanadadan və Faydasız torpaqdan keçdiyi yollarda o hər cür itə rast gəlmiş və onları özünə tabe etmişdi. Onun qəzəbi coşqun idi, lakin kor-koranə də deyildi. Parçalamaq və məhv etmək ehtirası ilə yanarkən heç vaxt unutmurdu ki, rəqibi də məhz bu cür ola bilər. O

heç vaxt əks həmləni dəf etmək planını qurmamış basqın etməzdi.

Bak əbəs yerə dişlərini bu nəhəng ağ köpəyin boyuna tıxamaq istəyirdi. O, dişlərini Şpitsin müdafiə olunmayan yerinə atan kimi dərhal əks cavab alırdı. Dişlər şaqqıltıyla bir-birinə dəyirdi, hər ikisinin üz-gözü qan içindəydi. Bak öz düşməninə heç cürə qabaqlaya bilmirdi. O, bərk qızıışmışdı, nəhayət, birdən sürətli həmlə ilə Şpitsi aşırırdı. Dəfələrlə Şpitsin qar kimi ağappaq boğazını hədəfə aldı, lakin hər dəfə də Şpits özünü zərbədən yayındırırdı, Bak bu dəfə başqa yol seçdi: özünü elə göstərdi ki, guya rəqibinin boğazını nişan alır, lakin başını geri dartdı və cəld çevrilib Şpitsi çiyini ilə itələdi. Bir şey çıxmadı, hər dəfə Bak hücum çəkir, hər dəfə də Şpitsin dişinə keçəndə öz çiyini yaralanırdı.

Şpitsə heç bir ciddi xətər toxunmamışdı, Bak isə qan içindəydi və çətinliklə nəfəs alırdı. Əlbəyaxa döyüş isə get-gedə daha da qızışırdı. Onları əhatə edən itlər sükut içində hansınınsa yıxılacağı məqamı gözləyirdi. Bak tövşüməyə başlayanda Şpits nəhayət, müdafiədən hücumu keçdi və onu nəfəs dərməyə qoymadı. Bak artıq ləngər vururdu. Bir dəfə hətta o yığıldı da və altmış itin hamısı ona tərəf götürüldü: lakin o, bir təkənla özünü düzəltdi və ətrafdakılar yenə nəfəs dərmədən dayanıb gözləməli oldular.

Bak böyüklüyə, dahiliyə dəlalət edən bir keyfiyyətə malik idi - təxəyyül! O, instinktlə vuruşurdu, lakin bu vaxt beyni də saat kimi işləyirdi. Düşməninin üstünə atılaraq özünü elə göstərdi ki, yenə də çiynilə zərbəni təkrar etmək istəyir, lakin son anda qarın içərisinə soxulub torpağa qısıldı və dişləri Şpitsin sol qabaq qıçına sancıldı. Sınan sümük şaqqıltısı eşidildi və ağ it indi onun qarşısında üç ayaqla durmuşdu. Bak üç dəfə onu yerə sərməyə cəhd göstərdi. Sonra əvvəlki fəndini işə salıb onun sağ qabaq qıçını da sındırdı. Ağrıya və ümitsiz vəziyyətə baxmayaraq, Şpits dəlicəsinə ayaq üstə qalxmağa cəhd edirdi. O, gözləri od saçan, dilləri çıxmış, nəfəslərindən buğ qalxan itlərin lal dairəsini gördü. Onlar Şpitsə lap yaxınlaşmışdı. Şpits qabaqlar döyüşdə uduzanın başının üstünü üzük qaşı kimi alan belə dairələri çox görmüşdü. Bu dəfə isə o özü məğlub olmuşdu.

Onun ümid yeri yoxdu. Bak rəhm etmək fikrində deyildi. Ürəyi yumşaqılıq nisbətən yumşaq iqlimlər üçün kara gəlir. Bak həlledici zərbəni vurmağa hazırlaşdı. İtlər o qədər yaxınlaşmışdı ki, Bak artıq böyürlərində onların nəfəsini hiss edirdi. O, Şpitsin arxasından və yan-yörədən rəqibinin üstünə tullanmağa yarım hazır vəziyyətdə dayanmış, gözləri Şpitsə zillənmiş itləri görürdü. Arada azacıq fasilə oldu. Bütün itlər daş kimi yerlərində donub qaldılar. Təkcə Şpits əsir, yırgalanırdı. O, tüklərini

qabardıb h d yl  mırıldayır, elə bil yaxınlaşmaqda olan  l m  qorxudurdu. Elə burada Bak onun  st n  sıçradı v  dərhal geri  kildi. Bu dəfə  iyinl  zərbə  z iřini g rm řd . İtlərin tutqun dairəsi ay iřıĝında  im n qar üstündəki bir nöqtədə c ml ndi v  řpits görünməz oldu. Bak isə dayanıb qalib g lmisř çempion kimi baxırdı. O,  ld rm kd n həzz alan ibtidai v hřiy  necə də oxşayırdı!..

HAKİMİYYƏT UĝRUNDA MÜBARİZƏDƏ KİM QALİB GƏLDİ?

- Mən ne deyirdim? Demirdim ki, bu Bakda iki řeytan yatır?

Fransua ertəsi gün səhər řpitsin yoxa  ixmasını v  Bakın yaralı olduĝunu g r nd  dilləndi. O, Bakı tonqala yaxın  ekdi v  yaralarını od iřıĝında Perroya göstərdi.

- řpits lap yırtıcı heyvan kimi d y ř b. - Perro Bakın a ılımsř yaralarını v  qapılımsř yerlərini nəzərdən keçirib s yl ndi.

- Bak da v hři heyvan kimi vuruřub, - Fransua cavab verdi. - İndi iřl rimiz də yaxřı gedər. řpits olmayan yerdə davaya da son qoyulacaq.

Perro bütün m x ll fatı yıĝıřdırıb kirř y  y kl y rk n, kayur itləri qořmaĝa bařladı. Bak řpitsin qořulduĝu bařçı yerinə yaxınlařdı, Fransua isə ona məhəl qoymadan bu cür

arzu edilən yerə Solleksi gətirdi. Onun fikrincə, Solleks başçı olmağa daha münasib idi. Bak isə qəzəblə Solleksin üstünə tullandı, onu geri itələyib başçı yerində dayandı.

- Buna bax ha! - Fransua heyrdəndən budlarına çırparaq qışqırdı. - Baka bir baxın! Şpitsi öldürüb, indi isə başçı olmaq istəyir.

- Rədd ol burdan! - O, Bakın üstünə çımxırdı. Lakin Bak bu əmrə tabe olmadı.

Fransua onun xaltasından yapışdı və hədələyici tərzdə mırılıtısına məhəl qoymadan Bakı bir tərəfə çəkərək başçı yerinə yenə Solleksi qoşdu. Qoca köpək bu yeri istəmirdi və açıqca bürüzə verirdi ki, Bakdan qorxur. Fransua isə tərs idi və o, arxasını çevirən kimi Bak yenə də Solleksi qovdu. Bu Solleksin ürəyindən idi.

Fransua cin atına mindi.

- Bu saat sənə elə toy tutum ki, - deyərək qışqırdı. Bir azdan əlində ağır bir dəyənəklə qayıtdı.

Bak qırmızı sviterli kişini xatırladı və yavaş-yavaş geri çəkildi; Solleks yenidən qabaq cərgəyə qoşulanda daha onunla işi olmadı. Lakin o, dəyənəyin qorxusundan kin və qəzəblə mırıldanaraq bir az kənardə var-gəl etməyə başladı. Lakin dəyənəyi də gözdən qoymurdu ki, işdir birdən Fransua ona tolazlasa, əkilə bilsin. O, təcrübəsindən bilirdi ki, dəyənək necə köpəkoğlu şeydir.

Kayur öz işi ilə məşğul idi. O, Bakı köhnə yerinə,

Deyvin qabağında qoşmaq üçün çağırırdı. Bak iki-üç addım geri çəkildi. Fransua ona tərəf getdi və o, yenə dala çəkildi. Bu, bir neçə dəfə təkrar olunandan sonra nəhayət, Fransua Bakın dəyənəkdən qorxduğunu yəqin edərək onu bir kənara atdı. Lakin iş dəyənəkdə deyildi. Bak açıq-aşkar qiyam edir, başçılığa yiyələnmək istəyirdi. Qanunla da bu yer ona düşürdü. O, bunu qazanmışdı və bundan aza qane olan deyildi. Perro Fransuanın köməyinə gəldi.

Düz bir saat Bakı qovdular. İtə dəyənək tullayırdılar, o isə özünü yana verirdi. Onlar Bakı, qabaqkı bütün əcdadlarını, nəslinin hələ yer üzünə gəlməmiş ən uzaq törəmələrini, bədəninin bütün tüklərini, damarlarından axan hər damla qanı lənətləyirdilər. Bak isə söyüzlərə nurıldamaqla cavab verir və onları yaxına buraxmırdı. O qaçmağa cəhd göstərmirdi, lakin düşərgəni ətrafında dəfələrlə dövrə vuraraq başa salmaq istəyirdi ki, əgər arzusu yerinə yetirilsə, yaxın gələr və dinc durar.

Fransua qar üstə çöküb başını qaşdı. Perro saatına baxdı və nifrini etdi. Vaxt keçirdi, onlar gərək bir saat bundan qabaq yola düşəydi. Fransua yenə də peysərini qaşdı və başını bulayaraq acı təbəssümlə kırıyerə baxdı. Perro isə cavabında məğlub olduqlarının etirafı kimi çiyinlərini çəkdi, Bu vaxt Fransua Solleksə yaxınlaşdı və Bakı səslədi. Bak itsayağı güldü, lakin lazımi məsafədən yaxına gəlmədi. Fransua Solleksi açıb əvvəlki yerinə

qaytardı. Qoşqu nizamlı cərgə ilə düzülüb yola düşməyə tam hazırdı. Bak üçün indi qabaqdakı başçı yerindən savayı yer qalmamışdı. Fransua yenidən onu səslədi və Bak bir dəfə də istehzayla gülümsəyib yaxın gəldi.

- Dəyənəyi at da! - Perro əmr etdi. Fransua dərhal ağacı tulladı və yalnız bundan sonra Bak təntənəylə gülərək qoşunun başçısı yerində durdu. Onun yan qayıqlarını keçirib kirşəni buzdən qopardılar və bir azdan iki kişi də yanlarında olmaqla qoşqu artıq çay boyunca irəliləyirdi.

Kayur Fransua əvvəllər də Bakda iki şeytanın yatdığını təsdiq edər, onun haqqında yüksək fikir yürüdərdi. Amma heç bir gün keçməmiş o, kəşf etdi ki, bu iti lazımınca qiymətləndirməyib. Bak rəhbər roluna dərhal elə girdi və fərasət tələb olunan yerdə elə cəldlik və qətiyyət göstərdi ki, hətta Fransuanın fikrincə, tayı-bərabəri olmayan Şpitsi də ötüb keçdi.

Lakin onun yoldaşlarını özünə tabe etdirmək bacarığı daha diqqətəlayiq idi. Deyv və Solleks rəhbərlikdəki dəyişikliyə qarşı çıxmırdı. Onların vəzifəsi işləməkdə. Var güclərini sərf edib kirşəni dartmalı idilər. Onlara dəyib-dolaşan olmasaydı, bu yolda hər cür cəfanı özlərinə rəva bilərdilər. Başçılığa lap mehriban xasiyyətli Billini qoysaydılar da onlar üçün fərqi yoxdu, tək nizam-intizam yarada bilsin. Lakin digər itlər Şpitsin hökmranlığının son günlərində yaman ərköyün olmuşdular, indi Bakın

ciddiyyətlə qoşquda intizam yaratması onları heyrətə salmışdı.

Qoşquda Bakdan sonra gələn tənbel Payk əvvəllər qayışa ancaq xala-xətrin qalmasını girər, bir qətrə də artıq güc vurmazdı. İndi isə Bakın tez-tez təsirli cəzası nəticəsində elə qeyrətə gəlmişdi ki, elə birinci gündən ömründə eləmədiyi tərzdə qızğın cəhdlə işin qulpundan yapışmışdı. Qaşqabaqlı Co isə elə birinci gecə dayanacaqda möhkəm cəzalandırıldı - bunu Şpits də heç vaxt edə bilməmişdi. Bak bədəninin bütün gücünü onun üstünə saldı və o qədər çapaladı ki, Ço mınıldamağın daşını atıb zingiltiyə imdad dilədi.

Qoşqudakı əhval-ruhiyyə tezliklə yaxşılaşdı. Orada ilk vaxtların əməkdaşlığı yarandı. İşə hamı bir nəfər kimi can yandırır. Rink Repidsə girəcəkdə qoşquya Tin və Kuna adlı daha iki yerli it salındı; Bak onlara elə tez təlim verdi ki, Fransuanı heyrət bürüdü.

- Günün günorta çağы çıraqla gəzsən də, belə it tapa bilməzsən, - o qışqırdı. - Vallah belə it üçün min dollar vermək də azdır. Elə deyilmi, Perro?

Perro razılıq əlaməti olaraq başını tərpətdi. Bu vaxtacan Perro rekord sürətini artırmışdı və onu gündən-günə daha da yüksəldirdi. Yaxşı tapdalanmış və möhkəm yol əla vəziyyətdəydi, səfəri çətinləşdirən təzə qar düşməmişdi. Həm də çox soyuq deyildi. Temperatur əlli dərəcə sıfırdan

aşağı düşərək həmişə sabit vəziyyətdə qalırdı. İki kişi - Perro və Fransua növbəylə gah kirşədə, gah da ayaq xizəyilə gedir, itlər isə hərdən nəfəslərini dərə-dərə irəliləyirdilər.

Otuz Mil çayı möhkəm buzla örtülmüşdü və onlar Dousona tərəf on günə getdikləri məsafəni burada bir günə keçdilər. Bir cəhdlə onlar Le-Baj gölündən Ağ Atm kənarına qədər altmış mili dalda qoydular. Marş, Takiş və Bennet göllərini elə sürətlə sovuşdular ki, xizəklə getmək növbəsi olan kişilərdən hər hansı biri kirşəni daldan izləməli və ora bağlanmış ipdən yapışmalı oldu. Nəhayət, ikinci həftənin axıncı gecəsi Ağ Aşırımı keçərək dənizə tərəf, enməyə başladılar. Oradan Skaqueya şəhərinin və buxtadakı gəmilərin işıqları görünürdü.

Bu, rekord qaçış idi. İki həftə ərzində onlar hər gün qırx mil yol getmişdilər. Düz üç gün Perro və Fransua sinələrini fəxrlə qabağa verərək Skaqueyanın baş küçəsində dolandılar, hər yandan içki içmək üçün bolluca dəvət aldılar. Qoşqunu isə minik itlərinin qədir-qiymətinə bilən it dəllallarının vəcdə gəlmiş izdihamı əhatə etmişdi. Bir az sonra qərbdən üç-dörd soyğunçu şəhəri qarət etmək istədi, bu əməllərinə görə onları istiotqabı kimi dəlmə-deşik etdilər və camaat da fikrini yeni sensasiyaya yönəltdi. Elə bu vaxt Perro rəsmi sərəncam aldı. Fransua Bakı yanına çağırıldı, onu qucaqladı və ağladı. Bak anladı ki, Fransua və

Perro ilə də vidalaşmaq vaxtıdır. Əvvəlki adamlar kimi, onlar da Bakın həyatından əbədilik yox olurdular.

Onu və yoldaşlarını hansısa bir yanmışotlanda təhvil verdilər və qoşqudakı onlarca başqa it kimi, Bak da yenidən Dousona tərəf üzücü yolla geri qayıtmağa başladı. İndi yüklə gedirdilər və rekord vaxtı deyildi. Günlərlə ağır yüklə kirşəni dartıb aparırdılar. Yük isə şimal qütbünün qaranlığında qızıl axtaran adamlara dünyanın bütün guşələrindən göndərilmiş poçt idi.

Bu iş Bakın ürəyincə deyildi, lakin o, Deyv və Solleksi ruhlandırıcı tərzdə yaxşı işlədir və göz qoyurdu ki, yoldaşları bu işin onlar üçün iftixar olub-olmamasından asılı olmayaraq, vicdanla çalışsınlar. Ötüb keçən günlər bir-birinə çox bənzəyirdi. Hər səhər müəyyən vaxtda aşıpazlar işə başlayır, tonqal qalayırdılar. Sonra səhər yeməyi gəlirdi. Daha sonra bir neçə nəfər çadırları yığışdırıb kirşəyə yükləyir, qalanları isə itləri qoşurdu. Dan yerinin sökülməsinə təxminən bir saat qalmış yola düşürdülər. Gecələr düşərgə salırdılar. Bəziləri çadır qurur, bəziləri odun doğrayır, yatacaqdan ötrü küknar budaqları qırır, bəziləri isə aşıpazlar üçün su və ya buz gətirirdi. İtlər də yedizdirilirdi. İtlər üçün günün ən yaddaqalan hadisəsi bu olurdu. Balıq payını yedikdən sonra bir saata qədər oradakı yüzdən artıq itlə birlikdə veyllənməkdən xoş nə ola bilərdi? İçərilərində təhlükəli dalaşqanlar da vardı, lakin

onlar üçcə döyüşdən sonra Bakı tanınmalı oldular və Bak tükələrini qabardıb dişlərini qıçıyan kimi tük tökür, ona yol verirdilər.

Şübhəsiz, Bak ən çox tonqal yanında uzanmağı sevirdi, Bu zaman o, dal pəncələrini altına yığar, qabaq pəncələrini uzadar, başını qaldırıb fikirli-fikirli oda tamaşa edərdi. Bəzən onun yadına hakim Millerin Santa-Klaradakı günəşli vadidəki nəhəng evi, sement hovuzu, Meksika cinsli tüksüz İzabel, yapon mopsiki Tuts düşürdü. Lakin o ən çox qırmızı sviterli kişi, Kerlinin ölümü, Şpitslə böyük döyüş barədə və haçansa yediyi və yemək arzusunda olduğu ən ləziz nemətlər barədə düşünürdü. O, vətən xiffəti çəkmirdi. Günəş ölkəsi onun üçün tutqun, uzaq bir xatirəyə dönmüşdü və onu həyəcanlandırmırdı. Onun varlığına ən çox hakim kəsilən əcdadlarının uzaq, qədim ömürlərinin xatirələri idi. Bu xatirələr işığında əvvəllər heç vaxt görmədiyi şeylər indi ona tanış gəlirdi. Onda əvvəllər mövcud olmayan instinktlər (onlar da əcdadların həyatının əks-sədasıydı) canlanmış və dil açmışdı.

Bəzən ocaq qırağında uzanıb yuxulu halda gözlərini qıyaraq oda baxanda ona elə gəlirdi ki, alovlar bu ocağın deyil, vaxtilə ətrafında qızındığı başqa bir tonqalıdır. Önündə isə o metis aşpazı yox, tamam özgə bir adamı görürdü. Bu özgə adamın qıçları nisbətən gödək, qolları isə

daha uzundu. Əzələləri hamar və piyli deyildi, düyün düşmüş kəndirə oxşayırdı. Həmin adamın saçları uzun və pırtlaşıq, kəlləsi gözlərindən yuxarı çəpinə idi. O, qərribə səslər çıxarır və hiss olunurdu ki, qaranlıqdan bərk qorxur, çünki dizindən aşağı sallanmış əlində ucuna böyük bir daş bağlanmış çubuğu sıxaraq daim qaranlığa baxırdı. O tamam lüt idi, yalnız çiyindən cırılmış və odda yanmış dəri asılmışdı, lakin bədəni tüklü idi. Döşündə və çiyinlərində, qollarının arxa tərəfində və budlarındakı tüklər qalın məxmərə çalırdı. O, düz dayanmışdı - gövdəni qabağa vermiş və qıçlarını dizdən bükmüşdü. Bədəninə heyrətamiz pişik cəldliyi, elastikliyi və daim görünən və görünməyən qorxu hissi altında olanlar kimi bir sayıqlıq vardı.

Bəzən tüklü adam ocaq qırağında çöməlib başını qıçları arasına soxaraq mürgüləyirdi. Bu vaxt onun dirsəkləri dizlərinə söykənir, yağışdan qorunmaq üçün əllərini başına tuturdu. Tonqaldan bir az aralıda, qaranlıq içində isə sanki çoxlu alışıbmış kömür şölə saçırdı. Həmişə də cüt-cüt, iki-iki qızarırdı. Bak bilirdi ki, parıldayan vəhşi heyvanların gözləridir. Və onların içərisindən keçdikləri kolların xışıltısını və gecənin zülmətində saldıqları səs-küyü aydınca eşidirdi.

Yukon sahilində uzanıb mürgüləyərkən və tənbel-tənbel oda baxarkən başqa dünyanın bu sözləri və qarabasmaları

bədənindəki tükləri biz-biz edər və o, yavaşca zingildəyər, boğuq səslə mırıldayardı. Bu vaxt metis aşpaz onun üstünə çıxmırdı: “Bak, oyan daha!” Və qarabasma harasa qeyb olar, onun gözləri qarşısında real həyat canlanır və Bak qalxıb yuxudan təzə duranlar kimi əsnəyər, gərnəşərdi.

Səfər çətin, yük ağırdı. Əzablı iş itləri əldən salmışdı. Onlar Dou- sona çatanda əriyib çöpə dönmüşdülər və acınacaqlı vəziyyətdə idilər. On günlük, ən azı bir həftəlik istirahətə ehtiyacları vardı. Lakin iki gündən sonra onlar məktub dolu yüklərlə Kazarmadan Yukon buzlağına düşürdülər. İtlər yorulmuşdu, çarvadarlar donquldandı. Ən pisi isə o idi ki, hər gün qar yağdı. Yumşaq yolda getmək çətindi, xizəklərin altı yeyildiyindən kirşəni dartmaq get-gedə ağırlaşdı. Lakin çarvadarlar bütün çətinlikləri dəf edib ciddi-cəhdlə itlərin qayğısına qalırdılar.

Hər gecə onlar ilk növbədə itlərlə məşğul olurdular. İtlərə kayur- lardan əlavə yemək verilirdi və heç bir kayur öz itinin pəncələrini, yoxlamamış yatağına çəkilmirdi. İtlərin qüvvəsi tükənmək üzrəydi. Qış girəndən bəri onlar yüklü kirşəni çətin yolla öz arxalanca çəkərək min səkkiz yüz mil qət etmişdilər. Min səkkiz yüz mil isə ən dözümlü iti belə taqətdən salar. Bərk yorulmasına baxmayaraq, Bak yoldaşlarını işləməyə məcbur edir, qoşquda intizamın möhkəm olmasına çalışır və hələ dözürdü. Billi hər gecə

yuxuda amansız olaraq zingildəyir və inildəyirdi. Co əvvəlkindən də qaşqabaqlı olmuşdu, Soileksə isə təkcə kor gözü tərəfindən deyil, salamat gözü tərəfdən də yaxşılaşmaq xatalı idi.

Lakin hamıdan çox Deyv əziyyət çəkirdi. Onun halı xoşa gəlməz idi. O daha əsəbi və qeyzli olmuşdu. Düşərgə salman kimi dərhal özünə bir yuva düzəltdi və ona yeməyi kayur aparmalı oldu. Qoşqudan açılan kimi o, səhərə qədər tirtap düşürdü. Bəzən yolda kirşənin qəfildən dayanması və yenidən yola düşməsi vaxtı dartınmanın zərbindən Deyv yazıq-yazıq zingildəyirdi.

Kayur onu müayinə etdi, lakin heç bir şey anlamadı. Bütün kayur- lar onun halı ilə maraqlandılar. Onlar yemək vaxtı və yatmadan əvvəl axırncı qullabını vurarkən bu haqda çox danışdılar və gecələrin birində əsl məşvərətə topladılar. Deyvi yuvasından çıxarıb tonqalın yanına gətirdilər və ağrıdan bir neçə dəfə zingildəyəndək ovdular. Nə vardısı, onun daxilindəydi, çünki sınıq sümük müşahidə olunmadı.

Bu vaxt artıq Kassyar dayazlığına çatmışdılar. Deyv elə zəifləmişdi ki, addımbaşı yığılırdı. Şotland dayanmaq siqnalı verdi, Deyvi qoşqudan açıb yerinə onun ardındakı Solleksi qoşdu. Onun niyyəti Deyvə istira hət vermək, sərbəst halda kirşənin dalıyca gəlməsinə imkan yaratmaqdı. Lakin Deyv xəstə olmasına baxmayaraq, qayıqdan

açılıb nə vaxtdan xidmət etdiyi qoşqudan çıxarılandan və yerinə Solleksin qoşulduğunu görəndən sonra düşdüyü vəziyyətlə barışmayıb yazıq- yazıq mınıldadı və uladı. Onun vüqarı tüğyan edirdi. Ölümçül xəstə olmasına baxmayaraq, Deyv dözə bilməzdi ki, onun işini başqa it görsün.

Kirşə yola düşəndə o, yumşaq qarda çapalaya-çapalaya yandan çıxıb Solleksi qapmağa, üstünə tullanmağa və onu cığırın o biri tərəfindəki qara sərməyə cəhd göstərdi. O, zingildəyir, kədər və ağrı ilə mınıldayırdı. Qoşquda Sollekslə digər itlər arasında özünə yer eləmək istəyirdi, Şotland onu qırmancla qovmağa cəhd göstərdi; lakin o, dərisini yandıran bu zərbələrə məhəl qoymadı, kayurda isə elə ürək tapılmadı ki, onu daha bərk döyməkdən saxlasın. Deyv hamarlanmış yolla kirşənin ardınca sakit-sakit qaçmaq istəmədi və gediş üçün çətin yol seçib, yumşaq qarın içiylə yığıla-dura inadla qaçdı. Tezliklə o tamam taqətdən düşdü və yığıldı. Heydən düşdüyü yerdəcə uzanaraq yanından ötüb keçən kirşənin uzun cərgəsini kədərli ulartıyla müşahidə etdi. Deyv son gücünü toplayaraq növbəti dayanacağa yan almamış dəstəyə çatmağa çalışdı. O özünün əvvəlki yerinə çata bildi və Sollekslə yanbayan dayandı. Onun kayuru arxadan gələn adamdan trubkasını yandırmaq üçün bir anlıq ləngidi, tez də qayıtdı və itlər yola düşdülər. İtlər heyrətamiz bir

yüngüllüklə hərəkət edirdilər və birdən narahatlıqla başlarını geri çevirib dayandılar. Kayur da təəccübləndi: kirşə yerindən tərpənmirdi. Yoldaşlarını səslədi ki, gəlib bu səhnəyə tamaşa etsinlər. Deyv Solleksin hər iki qayışını çeynəyib qırmış, düz kirşənin qarşısında, özünün köhnə yerində dayanmışdı.

Baxışlarıyla yalvarırdı ki, onu qovmasınlar. Çarvadar özünü itirmişdi. Yoldaşları ona başa salmağa çalışırdı ki, qoşqudakı iş üzücü olsa da, oradan qovulmaq hər bir it üçün ölümə bərabərdir. Qocalığa və ya şikəstliyə görə kara gəlməyən və qoşqudan açılan itlərin qəm əlindən necə öldüklərindən də xeyli söhbət açdılar. Axırda belə qərara gəldilər ki, bir halda ki, Deyv onsuz da öləcək, ona rəhm etmək və qoşquda öz ürəyincə gəbərməsi üçün şərait yaratmaq lazımdır. Beləliklə, Deyvi yenidən kirşəyə qoşdular və içindəki ağırlardan bəzən ixtiyarsız qıvrılmasına baxmayaraq, o, əvvəlki vüqarla yükünü dartmağa başladı. Bir neçə dəfə yıxıldı və hər dəfə də itlər onu sürüyə-sürüyə apardılar.

Bir dəfə isə kirşə onu elə basdı ki, dal ayaqlarından biri axsamağa başladı.

Lakin hələ dayanacağa çatmamışdan qabaq o, sağalmaq üzrəydi. Kayur tonqal yanında onun üçün yer elədi. Ertəsi gün isə o qədər zəifləmişdi ki, getməyə heyi qalmamışdı. Qoşulma vaxtı çatanda o, güclə sahibinə tərəf süründü.

Tələşli bir səylə ayaq üstə durdu, lakin valay vurub yıxıldı. Sonra qamı üstə yavaş-yavaş sürünərək yoldaşlarına yan qayıqlarının keçirildiyi yerə gəldi. O, qabaq pəncələrini irəli verib bədənini zərblə iki düym qabağa atdı və bu hərəkəti dəfələrlə təkrar etdi. Gücü tükənirdi və yola düşərkən yoldaşları onu son dəfə qar üstə uzanmış və ağır nəfəs ala-ala, kədərlə onların arxasınca baxan gördülər. Lakin sahilboyu meşədə gözdən itənə qədər Dyevin məyus- məyus ulamasını eşitdilər.

Meşəni keçəndən sonra karvan dayandı. Metis şotland yavaş- yavaş bayaq tərək etdikləri dayanacağa tərəf getməyə başladı, Adamların hamısı susmuşdu. Bir az aralıda tapança səsi eşidildi. Şotland cəld geri qayıtdı. Qamçılar şaqıldadı, zıncırovlar sevinclə səsləndi və yollarına davam etdilər. Lakin sahilboyu meşənin o tayında nə baş verdiyini Bak da, bütün itlər də bildilər.

ƏZABLI YOLLARLA

Dousondan və Duzlu Su Qalaçasından çıxdıqdan otuz gün sonra poçt karvanı başda Bak olmaqla Skaqueyə yetişdi. İtlər əldən düşmüş və üzgün halda idilər. Bakın yüz qırx funtluq çəkisi yüz on beş fınta enmişdi. Yüngül çəkili itlər ondan da bərk arıqlamışdı. Bütün həyatı boyu başını fırlıqla gırləyən hiyləgər Payk bu dəfə qəsdən yox, həqiqətən axsayırdı. Solleks də qıçını çəkirdi. Dab isə

sərpmiş kürəyinin ağrısından qovrulurdu.

Hamısının pəncəsi yeyilmişdi. Onlarda cəldlik və elastiklik qalmamışdı. Addımlarını elə ağır atırdılar ki, bədənləri titrəyirdi və bu da itləri ikiqat yorurdu. Bu hədsiz yorğunluq olmasaydı, hər şey yaxşı gedərdi. Qısa və son dərəcə gərgin iş öldürücü yorğunluq gətirmir. Belə işdən sonra yorğunluq bir neçə saata keçib gedir. Onlarda isə neçə-neçə ay ərzində ağır zəhmətdən sonra fiziki qüvvələrin tədricən və uzun müddətli tükənməsi baş verirdi. İtlərdə artıq heç bir ehtiyat qüvvəsi, nə də onu bərpa etməyə hey qalmamışdı. Qüvvələr son zər- rəsinəcən sərf olunmuşdu. Bədənlərinin hər bir əzələsi, hər bir daman və hüceyrəsi son dərəcə əzginləşmişdi.

Bu da səbəbsiz deyildi. Beş aydan da az müddətdə itlər iki min beş yüz mil yol qət etmiş, axıncı min səkkiz yüz millik məsafədə cəmi- cümlətən beş gün istirahət etmişdilər. Skaqueyə varid olanda itlər demək olar ki, valay vururdular, onlar yan qayıqlarını güclə dartır, enişlərdən isə elə ehtiyatla düşürdülər ki, kirşə onlan basıb əzməsin.

- Hə, bir az da güc vurun, mənim yazıq axsaqcığazlanm, - çarvadar Skaqueyin baş küçəsiylə zorla addımlayan itləri ruhlandırır.

— Demək olar ki, çatmışıq. Tezliklə necə lazımsa, dincələcəyik. Əmin olun ki, çox dincələcəyik.

Kayurlar tam əmin idilər ki, bu dəfə uzun müddət dayanacaqlar. Axı, onlar cəmi ikigünlük istirahətlə min iki yüz mil yol qət etmişdilər və həm bu səbəbdən, həm də insaf naminə onlara əsaslı istirahət düşürdü. Lakin Klondayka o qədər kişi axışıb gəlmişdi ki! Vətənlərində onların o qədər nişanlısı, arvad-uşağı və qadın qohumları qalmışdı ki, poçt, taylarını lap Alp sıra dağlarının hündürlüyü səviyyəsində aparmaq ehtimalı vardı. Hələ üstəlik hər cürə rəsmi sərəncamlar da gəlirdi. Əmr gəlmişdi ki, yararsız itləri yeni itlərlə - Kanada cinsli Hudson Bey qoşqu itləri ilə əvəz edib yenidən yola düşsünlər. Yararsız itləri tezliklə başdan etmək lazım idi və dollarlar belə itlərdən daha sərfəli olduğu üçün, onları satırdılar.

Üç gün keçdi. Yalnız bu üçgünlük istirahət zamanı Bak və yoldaşları tamam əldən düşüb zəiflədiklərini hiss etdilər. Dördüncü günün səhəri isə Şatlardan iki amerikalı peyda olub itləri qoşqu ilə bərabər dəyər-dəyməzinə aldı. Onlar bir-birini Hel və Çarlz çağırırdılar. Çarlz ağ dərili, donuq, sulu gözləri olan ortayaşlı bir adam idi. Bığlarını igid- lərsayağı elə burmuşdu ki, sanki onlar sallaq dodaqlarının süstlüyünü ört-basdır edirdilər. Hələ isə güclə on doqquz-iyirmi yaş vermək olardı. Qayışın altına tapança və ov bıçağı dürtmüşdü. Patronlar doldurulmuş bu qayış onun görkəminin ən gözədəyən yeri idi. Qayış öz

sahibinin hələ bi m diyindən, xam v  təcrübəsiz gəncliyindən xəbər verirdi. Hər iki adam mövcud vəziyyətə qətiyyən uyğun gəlmirdi və onların n  səbəbə risk edib Uzaq  imala getmək istəməsi hamı  c n m  mmalıydı.

Bak bu iki adamın hökumət agenti ilə s vd l  diyini eşitdi, onların agent  necə pul  t rd y n  gördü. Başa düşdü ki,  otland v  digər kayurlar da onun həyatından h mi elik çıxıb gedirlər. Necə ki, Perro v  Fransua getmişdi. Necə ki, onlara qədər digərləri getmişdi. Onu v  yoldaşlarını yeni sahibin d  zerg sin  qovub gətirəndə Bak gördü ki, burada hər şey çirkli v  s liq sizdir. Çadır ancaq yarıya qədər açılıb, qablar yuyulmayıb, şeylər hara gəldi tullanıb. Orada bir qadın da gördü. Kişilər onu Mercedes deyə  a ırırđılar. O,  arizm arvadı, Hellin bacısı idi. Əcəb ailə ekspedisiyasıydı!

Bakın ürəyinə damdı ı kimi oldu. Onlar  adırları çıxarıb kir y  y kl dil r. Elə görünürdü ki, bərk can yandırırılar, lakin i i kal görürdülər.  adını elə yöndəmsiz b km  d l r ki,  c dəfə çox yer aparırdı. Qalaylı nim l ri yumamı  qablamı dılar. Mercedes hey vurnuxur, kişilərin  l-ayağına dolaşır, dil-boğaza qoymadan ovlara öyüd-nəsihət verirdi. Paltarla dolu kis ni kir n n qabaq tərəfinə qoyanda o, etiraz edib bildirdi ki, onu lap dalda

yerləşdirsinlər. Kisəni arxaya çəkib üstünü başqa şeylərlə örtəndən sonra bu dəfə Mercedes yaddan çıxmış şeyləri gördü və onları da kisədə yerləşdirməyi təkid etdi. Yükləri təzədən yerə tökməli oldular.

Qonşu çadırdan üç kişi çıxdı, onların hərəkətlərinə göz qoyaraq gülümsədilər və bir-birinə göz vurdular.

- Bu qədər yük olar? - onlardan biri dilləndi. - Öyrətmək olmasın, sizin yerinizdə olsaydım, heç çadırı aparmazdım.

- Belə şey olar? - Mercedes qışqırdı və nazlı əda ilə əllərini bir- birinə vurdu. - Mən çadırsız necə qala bilərəm?

- Yaz qapım alıb, daha soyuqlar olmayacaq, - kişi cavabında dedi. Mercedes qətiyyətlə başını yellədi və Çarlzla Hel nələri vardısı, hamısını dağ kimi kirşəyə qalaq vurdular.

- Sizcə, çəkə bilərlər? - Kişilərdən biri soruşdu.

- Niyə də çəkməsinlər ki! - Çarlz qırıq-qırıq dilləndi.

- Yaxşı, yaxşı, mən elə-belə... - Kişi söhbəti ört-basdır etmək üçün mehriban dilini işə saldı. - Sadəcə olaraq, mənə elə gəldi ki, kir- şəni bir az çox yükləyibsiz.

Çarlz arxasını ona çevirib qayıışı söylə və bir o qədər də səriştəsiz hərəkətlə dartmağa başladı.

- Bu nə yükdür ki! İtlər bütün günü bu şələlərlə qaça bilərlər, - ikinci kişi söhbətə qoşuldu.

- Şübhəsiz, belədir, - deyə Hel nəzakətlə cavab verdi və

bir əlinə qırmancı, o birinə isə döngə çubuğunu götürdü.

- Getdik, - deyə qışqırdı. - Haydı, irəli!

İtlər irəli cumdular, dartındılar və dərhal dayandılar. Kirşəni yerindən tərpedə bilmirdilər.

- Tənbəl əclaflar! Mən sizə göstərərəm, - Hel bağırdı, qırmancı qaldırıb itləri döymək istədi.

Lakin Mercedes araya girdi və qışqırdı:

- Vurma, Hel, - O, qırmancdan yapışdı və onu qardaşının əlindən aldı: - Zavallı əzizlərim! Hel, söz ver ki, yolda onları incitməyəcəksən, yoxsa buradan bir addım da atan deyiləm.

- Deyəsən, sən itlərə yaxşı bələdsən. - Hel istehzayla dilləndi, - Mənə aman ver. Görmürsən tənbəldirlər və qırmancdan başqa heç nəyə qulaq asmırlar? Onlar buna öyrəşiblər. Kimdən istəyirsən soruş? Lap elə buradakı adamlardan soruş.

Mercedes yalvarışla qonşularına baxdı. Onun gözəl çöhrəsində nifrət hissləri iz salmışdı.

- Əgər bilmək istəyirsinizsə, bu itlər ayaq üstə güclə dayanırlar, - kişilərdən biri Mercedesin yazıq baxışlarına cavab verib dedi. - Onlar tamam əldən düşüb. İstirahət lazımdır onlara.

- Nə istirahət, istirahət salmısan? - deyə Hel deyindi. Mercedes isə kədərlə ah çəkdi.

Lakin onda doğmalığı hissləri güclü idi və tez də

qardaşının müdafiəsinə keçdi:

- Bu kişiyyə əhəmiyyət vermə, - o, qətiyyətlə qardaşına üz tutdu. - Bu itlər bizimdi və onlarla öz bildiyin kimi rəftar elə.

Helin qırmancı yenidən itlərin üstünə şığıdı. Onlar özlərini qayıqlara söykəyir, ayaqlarını tapdanmış qara dirəyir və yerə sərilməkdən qorunmaq üçün var güclərini toplayırdılar. Kırşə lövbər kimi onları qoruyurdu. İki cəhddən sonra itlər ağır-ağır nəfəs alaraq dayandılar. Qırmanc amansızcasına şaqqıladı və Mercedes yenə işə qarışmalı oldu. O, dizləri üstə Bakın yanma çökdü və gözləri yaşarmış halda onun boynunu qucaqladı.

- Mənim yazıqçığazlanm, mənim zavallı heyvanlarım, - deyə yanıqlı-yanıqlı qışqırdı. - Nə üçün dartmırsız? Belə olsa qamçılanmazsınız axı.

Mercedes Bakın xoşuna gəlmədi, lakin o, həddindən artıq üzgün olduğuna görə, müqavimət də göstərmədi. Onun nəvazişini Bak həmin günün əzabının bir tərkib hissəsi kimi qəbul etdi.

Acı söz deməkdən özünü saxlamaq üçün dişlərini bir-birinə sıxmış tamaşaçılardan biri nəhayət, dözə bilməyib dilləndi:

- Məni siz yox, itlər maraqlandırır, yazıqdılar axı! Demək istədiyim odur ki, onlara kömək etmək üçün buzları sındırım. Axı, xizəklərin hamısı donub. Var

gücünüzlə kirşə yerindən qopanacan sağa- sola tərpedin.

Üçüncü dəfə cəhd göstərdilər. Bu dəfə Hel məsləhətə əməl edib buzları sındırdı və donmuş xizəkləri torpaqdan ayırdı. Həddindən artıq yüklənmiş iri kirşə yavaş-yavaş irəli sürünməyə başladı. Bak və yoldaşları zərbə yağışları altında azğın bir ehtirasla kirşəni dardılar. Dayanacaqdan otuz yard qıraqda döngə, sonra isə əsas küçəyə eniş gəlirdi. Ağır yüklü qoşqunu belə enişdə idarə etmək üçün təcrübəli adam tələb olunurdu. Hel isə belələrindən deyildi. Döngədə kirşə çevrildi və qayıqlar boş bağlandığından, yükün yarısı yerə töküldü. İtlər isə dayanmaq bilmirdilər. Yüngüllənmiş kirşə itlərin dalınca şütüyürdü. Sərt rəftardan və görünməmiş ağır yük aparmağa məcbur edildiklərindən itlər bərk hirsələnmişdilər. Bak lap cin atına minmişdi. O, var gücüylə qaçır, bütün qoşqu da onun arxasınca gəlirdi. Hel nahaq yerə “Dayanın, dayanın!” deyə çağırırdı. Onu eşidən yox idi. O sürüşdü və yıxıldı. Çevrilmiş kirşə onun üstündən adlayıb keçdi və itlər Skaqueyin baş küçəsindən ötərək olub-qalan yükü də ora səpələdilər.

Rəhmdil şəhər sakinlərindən bir neçəsi itlərin qabağını kəsdi və xizəkdən düşən şeyləri yığmağa başladı. Onlar öz məsləhətlərini də əsirgəmədilər. Hel və Çarlza dedilər ki, əgər sağ-salamat Dousona çatmaq istəyirlərsə, yükün yarısını atmalı, itlərin sayını isə ikiqat çoxaltmalıdırlar.

Hel, bacısı və kürəkəni məsləhətlərə könülsüz qulaq asdılar. Çadır qurub müxəlifatlarını çeşidləməyə başladılar. Konserv dolu bankaları tullayanda camaatın rişxəndli gülüşünə səbəb oldular. Çünki Böyük Şimal yolunda konserv səyyahların ən çox arzu etdikləri nemətlərdən biri sayılırdı.

- Bir mehmanxanalıq yorğanınız var ki, - onlara kömək edən yerlilərdən biri ürəyində gülərək dilləndi. - Bunun yarısı da sizinçün çoxdur. Tullaym getsin. Çadırı da atın. Bütün bu nimçələri də, yolda bunları kim yuyub təmizləyəcək? Elə bil pulman vaqonlarında səyahətə çıxmısınız.

Beləliklə, artıq şeylərin hamısından keçib atdılar. Paltar çantasına əl dəyiləndə Mercedes həтта ağladı da. Lakin onun paltarının bir hissəsini bir-birinin ardınca yerə tulladılar. O isə sadəcə olaraq ağlayırdı və hər atılan şey üçün ayrıca göz yaşını tökürdü. Dizlərini əlləriylə tutaraq ovunmaq bilmədən gah dala, gah da qabağa yırgalanırdı. O. iddia edirdi ki, Çarlz milyon qazansa belə buradan bir addım kənara qoyan deyil. O, hər kəsə və hər şeyə yalvarırdı. Nəhayət, gözlərinin yaşını silib yolda ən çox kara gələsi şeyləri də tullamağa başladı, öz şeylərinin işinə baxandan sonra, kişilərini ayırd etmək üçün ley kimi o biri əşyaların başının üstünü aldı.

Bütün bu həngamədən sonra kirşədə yüklərin

yarıbayarısı qaldı ki, onlar da əsasən böyük şeylərdi. Axşam Çarlz və Ilcl gedib altı dənə gətirilmə it aldılar. Qoşquda artıq on dörd it vardı altısı Perronun ilkin qoşqusundan idi. Tik və Kuna rekord qaçışından qabaq alınmışdı, altısı isə təzəydi. Lakin əvvəllər təlim görmələrinə baxmayaraq, gətirilmə itlər o qədər də baha alınmamışdı. Onlardan üçü yumşaq tüklü poynter, biri Nyufaundlend cinsindən, ikisi isə hansısa qatışıq cinsdən idi. Hiss olunurdu ki, hələ təcrübəsizdirlər. Bak və yoldaşları onlara həqarətlə baxırdılar. Bat itlərə öz yerlərini başa salmağa cəhd göstərsə də, onlara hansı məqamda nə etmək lazım olduğunu heç cürə öyrədə bilmədi. Onlar qoşqu itlərinin gördükləri işləri bəyənmirdilər. İki mələzdən başqa o biri itləri uzaq şimalın cansıxıcı həyatı qorxutmuş və üstəlik adamların sərt rəftarı onları tamam ruhdan salmışdı. İki mələzin isə ümumiyyətlə, heyi qalmamışdı, sümüklərini birbəbir saymaq olardı.

Ümitsiz və miskin gəlmə itlərlə birlikdə köhnə qoşqu demək olar ki, iki min beş yüz mil məsafəni birnəfəsə qət edərək tamam gücdən düşdü, lakin qarşıda yaxşılığa doğru bir şey gözlənilmirdi. Hel və Çarlz isə nikbinliklərini və qürurlarını sındırmırdılar. Bəs necə? İşləri yaxşılığa doğru gedirdi. İndi qoşqularında on dörd it vardı. Onlar başqa qoşquların aşırımı keçib Dousona getdiklərini və oradan

necə qayıtdıqlarını görürdülər. Başqa qoşquların heç birində isə bu qədər it yoxdu. Bununla belə Arktika səyyahlarının bir qoşquda on dörd it aparmamasının dərin əsasları da vardı. Axı bir kirşədə bu qədər it üçün ərzaq daşımaq qeyri-mümkündür. Çarlz və Hel isə bunu bilmirdi. Onlar kağız üzərində karandaşla hesablamalar aparır, səfər üçün tələb olunan şeyləri bir-birinə sübut etmək istəyirdilər: filan qədər it, itlər üçün filan qədər gün və s.

Mersedes çiyinləri üstündən kişilərə baxır, başını tərpətməklə hər şeyin sadə və aydın olduğunu bildirirdi.

Ertəsi gün səhərdən xeyli keçmiş Bak uzun it qoşqusunu Skaque- yin küçəsi ilə aparırdı. Onun və yoldaşlarının hərəkətlərində cəldlik və qətiyyət yox idi. Bərk yorğun halda yola düşmüşdülər. Bak artıq dörd dəfə Duzlu Su ilə Douson arasındakı məsafəni qət etmişdi və onu qəzəbləndirən bu idi ki, belə yorğun və üzgün halda yenə də oradan keçməlidir. Bu nə onun, nə də digər itlərin ürəyindən deyildi. Təzə itlər ürəkək və qorxaq idilər, köhnələr isə sahiblərinə inam bəsləmirdi.

Bak dumanlı şəkildə hiss edirdi ki, bu iki kişiylə və bir qadına etibar etmək olmaz. Onların əlindən heç nə gəlmirdi və günlər keçdikcə aydın olurdu ki, itlərə də heç bir şey öyrədən deyillər. Bütün işləri tənbel-tənbel görür, nizam-intizama əməl etmirdilər. Yarım gecəni çadır

qurmağa, yarım səhəri çadırı söküb yola düzəlməyə sərf etdilər. Kirşəni elə qatışıq və səliqəsiz yükləmişdilər ki, sonra bütün günü qoşqunu saxlayıb yükləri təzədən yerbəyer eləmək lazım gəldi. Bəzən heç on mil də gedə bilmirdilər. Bəzən isə ümumiyyətlə, heç yerlərindən tərənə bilmirdilər. Elə gün olmurdu ki, onlar şimal səyyahlarının itlərə nə qədər ehtiyat azuqə götürməklə hesabladıkları orta məsafənin heç olmasa yarısını qət etsinlər.

Aydın olurdu ki, Hel və Çarizm itlər üçün yola götürdükləri yemək çatmayacaq. Onlar isə itləri həddindən artıq yedizdirir, bununla da fəlakəti yaxınlaşdırırdılar. Uzun sürən aclıq nəticəsində aza qane olmağa öyrəşməmiş gəlmə itlər yaman qarınqulu idilər. Hələ bu azmış kimi, inciyərək sürətlərini azaltdıqda Helə elə gəlirdi ki, onların adi norması azdır və buna görə də onu çoxaldırdı. Bundan əlavə, Mercedes də qəşəng gözlərindən yaş axıda-axıda, titrək səslə Helə yalvarıb-yaxarırdı ki, itlərin yeməyini artırsın. Hel qulaq aşmayanda isə o, kisələrdən balıq oğurlayıb xəlvətcə itlərə verirdi. Lakin Bakın və yoldaşlarının yeməkdən çox, istirahətə ehtiyacları vardı. Və o qədər də bərk qaçmadıqlarına baxmayaraq, daşdıqları yükün ağırlığı onları əldən salırdı.

Bütün bunlara aclıq da əlavə olundu. Bir gün Hel baxıb gördü ki, yolun hələ dördübirinin keçilməsinə

baxmayaraq, itlərin yeməyinin yarısı gedib. Bu yerlərdə hər hansı bir pula da yemək tapmaq müşkül məsələ idi. Buna görə də o, itlərin gündüz normasından da kəsb gün dəlik sürəti artırmağa çalışdı. Bacısı və yeznəsi də onun fikrinə şərik çıxdılar. Lakin bundan bir şey alınmadı: kirşə həddindən artıq yüklü, adamlar həddindən artıq təcrübəsiz idi. İtlərə az yemək verməyə nə vardı ki?! Onları sürətlə qaçmağa məcbur edə bilmirdilər. Həm də səhər sühdən öz lənglikləri ucbatından vaxtında yola düşə bilmir, vaxtı yelə verirdilər. Onlar nəinki itləri ələ ala bilir, hətta özlərini idarə etməkdə çətinlik çəkirdilər.

İlk yıxılan Dab oldu. Daim ilişən və kömək yeyən uğursuz oğru Dab həm də sədaqətli işçi idi. Çıxmış kürəyini yerinə salmadıqlarından və ona nəfəsini dərməyə aman vermədiklərindən, Dabın halı getdikcə pisləşirdi. Hel tapançasını çıxardıb onu güllələdi. Şimalda belə bir zərb məsəl var ki, gəlmə itlər yerli itlərin cüzi payını yeməyə məcbur ediləndə acından ölürlər. Hel isə bu payı yarıbayarı azaltmışdı və Bakın qoşqusundakı altı gəlmə iti ölüm təhlükəsi gözləyirdi. Birinci ölən nyufaundlənd iti oldu. Sonra üç poynterin üçü də! İki mələz yaşamaq üçün çox əlləşib vuruşdu, lakin bir şey çıxmadı. İkisi də öldü.

Bu zaman səyyahların üçü də cənublulara xas olan incəlik və nəzakəti tamam unutmuşdu. Arktika üzrə səyahətin cazibədarlığı və romantikası yoxa çıxmışdı.

Onlar həqiqətin sərt üzünə rast gəlmişdilər. Mercedes itlərin halına ağlayır, tez-tez əriylə və qardaşı ilə mübahisə edirdi. Onlar mübahisə etməkdən usanmırdılar, Düşdükləri müsibətdən doğan əsəbilik getdikcə çoxalır və onları hövsələdən çıxarırdı. Böyük Şimal yolunun insanlara öyrətdiyi, işdə və dərin iztirablar içində xeyirxah və mehriban qalmaq xüsusiyyəti hələ bu iki kişiyə və bir qadına gəlib çatmamışdı. Belə dözümdən onlarda əsər-ələmət belə yox idi. Onlar soyuqdan keyimışdilər, bədənlərinin bütün əzaları, sümükləri və hətta ürəkləri də zoqquldayırdı. Buna görə də bir-birini sancır, səhərdən axşamacan təhqiramiz sözlərin arası kəsilmirdi.

Mercedes Çarlz və Heli bir anlığa dinc buraxan kimi, onlar öz aralarında didişirdi. Hər biri əmin idi ki, işin ən böyük hissəsini o görür və imkan düşən kimi bunu gözə soxurdu. Mercedes bəzən ərinin, bəzən isə qardaşının tərəfini saxlayırdı. Nəticədə ləzzətli, intəhasız bir ailə mübahisəsi törənirdi. Vay o gündən ki, Çarlz və Helin ikisindən birinin tonqal qalamaq üçün çırpı yığmağa kimin getməsi üstündə mübahisəsi düşəydi. Bu vaxt bütün qohumlar - atalar, analar, əmilər, əmiuşaqlar, minlərlə mil. uzaqda olanlar, hətta ölümlər belə ortalığa tökülərdi. Heç kimə aydın olmurdu ki, tonqal üçün çırpı yığmağın Helin incəsənətə dair baxışlarına və yaxud dayısının yazdığı pyesə nə dəxli var. Bununla belə, bütün bunlar da Çarizm

siyasi görüşləri kimi hər mübahisədə ortalığa atılırdı. Bəs görəsən, Çarizm bacısının uzun dili ilə Yukonda tonqal qalanması arasında nə əlaqə vardı? Bu, ancaq Mercedesə aydın idi. O Mercedesə ki, bu mövzuya ciddiyyətlə girişmişdi və artıq ər qohumlarının bəzi-bəzi xoşagəlməz cəhətlərindən söz açmağa başlamışdı. Bütün bunlara baxmayaraq, tonqal qalanmadı, gecələmək üçün düzəldilən yer yarımçıq, itlər isə yedizdirilməmiş qaldı.

Narazılıq etmək üçün Mercedesin bir üstünlüyü də var idi. O, qadındı. Həm də gözəl və incəydi. Həmişə də kişilərdən əsl cəngavər münasibəti görmüşdü. Ərinin və qardaşının ona indiki münasibətində isə cəngavərlikdən əsər-ələmət yoxdu. Bir qadın kimi köməksizliyindən şikayət etmək onun adətiydi. Bu da Çarlz və Helin xoşuna gəlmirdi. Mercedes isə öz nəslinə xas olan bütün üstünlük və güzəştlərə istinad etməklə onların gününü göy əskiyə bükmüşdü, O daha itləri vecinə almır, xəstə və yorğun olduğu üçün kirşədə getməyi təkid edirdi. O, gözəl və incə idi, lakin yüz iyirmi funt ağırlıqdaydı. Bu isə zəifləmiş ac itlərin daşdığı ağır yükə tutarlı bir əlavə deməkdi. Mercedes günlərlə kirşədə getdi. Nəhayət, itlər taqətdən düşdülər və qoşqu dayandı. Çarlz və Hel onu dilə tutdular ki, düşüb xizəklə getsin. Yalvardılar, xahiş etdilər. Qadın isə gözlərinin yaşını işə salıb, ona qarşı edilən qəddarlıqdan Allaha şikayət etdi.

Bir dəfə onlar məcbur olub Mercedesi güclə kirşədən aşağı saldılar. Lakin əməllərinə də peşman oldular. Çünki Mercedes nadinc uşaqsağağı özünü axsamağa vurub yolun ortasında əyləşdi. Kişilər yollarına davam etdilər, o isə yerindən tərpənmədi. Üç mil getdikdən sonra kişilər yükün bir hissəsini yerə boşaltdılar, geri qayıtdılar və onu güclə kirşəyə mindirdilər.

Öz əzabları bu üç nəfəri itlərin dər-d-sərinə qarşı laqeyd etmişdi. Helin başqaları üzərində tətbiq etdiyi nəzəriyyəsi ondan ibarət idi ki, hər kəs möhkəm olmalıdır. Bu müddəasını əvvəlcə bacısına və yəznəsinə təlqin etmək istədi. Adamlarla bir şey çıxmıyanda dəyənləklə itlərə qəbul etdirməyə girişdi. Beş Barmağa yetişəndə itlərin azuqəsi qurtardı və bir dişsiz hindu qarısı Helin qayışının bəzəyi olan tapançasının və uzun ov bıçağının əvəzində onlara bir neçə funt donmuş at dərisi verməyə razı oldu. Kiminsə acından ölmüş atından soyulmuş bu dəri əsl yeməyi əvəz edə bilməzdi. O, şaxtada donduğundan dəmir layına bənzəyirdi. İt onun tikələrini güclə udandan və mədəsini boş- boşuna doldurandan sonra qidalı heç bir şey hiss etmir və yalnız qamı qıcıqlanırdı.

Və bütün bunlara dözərək, Bak qarabasmaya tutulmuş kimi elə hey qoşqunun önündə gedirdi. O, gücü çatdığı qədər dartırdı, taqətdən düşəndə isə qırmanc və ya dəyənləklə ayaq üstə qaldırılmayana kimi yıxılıb qalırdı.

Onun gözəl məxməri tükləri əvvəlki sıxlığını və parlıtısını itirmişdi. Onlar pırtlaşığ və çirkli olmuşdu. Helin dəyənəyinin dərisini yaraladığı yerlərdən isə tüklərə qan çilənmişdi. Əzələləri sanki düyünlü liflərə çevrilmişdi və o qədər arıqıamışdı ki, qat-qat sallanmış arıq dərisinin altından bütün qabırğaları və sümükləri görsə- nirdi. Bu ürəkağrıdı idi, lakin Bakın ürəyinin möhkəmliyinə söz olmazdı. Qırmızı sviterli kişi bunu sübuta yetirmişdi.

Yoldaşları da Bakın günündə idilər. Onlar yerişən skeletlərə oxşayırdılar. Bak da daxil olmaqla indi cəmi yeddi it qalmışdı. O qədər əzab çəkmişdilər ki, artıq qamçı və dəyənək zərbələrinə qarşı laqeyd olmuşdular. Kötək ağrılarını da hiss etmirdilər. Bu ağrıları elə bil uzaqdan görür və eşidirdilər. Onlar yarıcan olmuşdular və içərisində həyatın tükəndiyi sümük dolu kisələrə bənzəyirdilər. Dayanacaqda hələ qoşqudan açılmamış ölü canavar kimi hamısı yola sərilirdi. Hiss olunurdu ki, sonuncu həyat qığılcımları da sönmək üzrədir. Üzərilərində dəyənək və qırmanc şaqquldayanda isə bu qığılcım az-maz közərir, onlar ayağa qalxıb yollarına davam edirdilər.

Günlərin birində sadələvh Billi yıxıldı və daha dura bilmədi. Hel tapançasını satmışdı, buna görə də balta götürüb yerə sərələnməmiş Billi- nin başına çırpdı və onu qoşqudan ayırıb yolun qırağına çəkdi. Bak bunu gördü, yoldaşları da gördülər və onların hamısı başa düşdü ki,

tezliklə onları da bu cür aqibət gözləyir. Ertəsi gün Kun qıçlarını uzatdı.

İndi cəmi beş it qalmışdı: Co o qədər əzab çəkmişdi ki, dişlərini qıcırtmağa belə heyi qalmamışdı. Payk çolaqlar tək axsayır, daha biclik və kələkbazlıq etmirdi. Təkgözlü Solleks hələ də sədaqətlə öz yükünü çəkir və kirşəni dartmaq üçün kifayət qədər gücü qalmadığına görə xiffət edirdi. Tik bu qışdakı kimi heç vaxt belə uzaq səfərə çıxmamışdı və naşı olduğu üçün hamıdan çox döyülürdü.

Bak isə hələ də qoşqunun önündə gedirdi. Nizam-intizamı qorumağa gücü çatmırdı və buna heç səy də göstərmirdi. O, zəiflikdən kor kimi gedir, xəfif dumanlıq kimi görünən yolda ayaqlarını qarasına atırdı.

Gözəl yaz havası var idi, lakin nə itlər, nə də adamlar bunu duymurdular. Gündən-günə günəş daha tez çıxır, daha gec batırdı. Gecə saat üçdə dan yeri ağarır, axşam doqquzda qaş qaralırdı. Səhərdən axşama kimi günəşin ziyaları göz qamaşdırırdı. Qışın tutqun, vahiməli sükutu oyanan həyatın hay-küyü yaz sədasi ilə əvəz olunurdu. Bu səda yaşamaq sevinci ilə dolu olan bütün torpaqdan gəlirdi. Bu səda yenidən yaşayan və hərəkət edən şeylərdən gəlirdi. O şeylərdən ki, uzun şaxtalı aylarda ölü kimi hərəkətsiz idilər. Şam ağaclarından şirə axırdı. Söyüd ağacları və ağcaqovaqlar tumurcuq bağlamışdı. Kollar və üzümlüklər tərtəzə yaşıl örpəyə bürünmüşdü. Gecələr

sisəylər nəğmə oxuyurdular, gündüzlər isə yer üzündə sürünən və yeriyan nə varsa, hamısı özünü günə verirdi. Meşədə kəkliklər qaqqıldaşır, ağacdələnlər taqqıltı salırdı. Dələlər veyl-veyl gəzir, quşlar nəğmə oxuyur, göyün yuxarı qatlarında isə cənubdan gələn vəhşi qazlar çəpinə qatarlaşıb qanadlarıyla havanı yara-yara uçurdular.

Təpələrdən su axırdı, ətrafda gözəgörünməz bulaqların nəğməsi çağlayırdı. Ətrafda nə varsa, əriyir, səs çıxarır və tərənirdi. Yukon çayı öz üstündəki buzu parçalamaq, sökmək istəyirdi. Buzu aşağıdan su, yuxandan isə günəş yeyirdi. Orda-burda çayın ayna səthi üzə çıxırdı, buz parçalan getdikcə daha böyük sürətlə aynılır, onlann hissələri suya batıb çıxırdı. Və baharın belə qızgın çağında, oyanmış həyatın qaynar döyüntüsü və qorxusunu duya-duya gözqamaşdıncı günəş və xəfif mehin sığalı altında iki kişi, bir qadın və itlər sanki ölümlərinə doğru gedirdilər.

İtlər hər dəfə yığılanda Mercedes ağlayır və kirşədən düşürdü. Əlindən heç nə gəlməyən Hel qəzəblə söyürdü, Çarlzın nəmli gözlərindən isə kədər oxunurdu. Onlar bu minvalla Ağ çayın mənbəyindəki Con Tomtonun dayanacağına gəlib çıxdılar. Dayanan kimi itlər ölü təki yerə sərildilər. Mercedes gözlərinin yaşını silib Con Tomtona baxdı. Çarlz dincəlmək üçün şalban üstündə əyləşdi. O, çox ehtiyatla və yavaş-yavaş əyləşdi, çünki bədəni ağrılardan zoqquldayırdı.

Danışığı Hel apardı. Con Tomton tozağacından hazırladığı balta sapını yonub qurtarmaq üzrəydi. Əlindəki işdən ayrılmadan qulaq asır, hərdən qısa cavablar verir və ancaq ondan bir şey soruşulanda yığcam məsləhətlərlə kifayətlənirdi. O, bu qəbildən olan adamları yaxşı tanıyırdı, əmin idi ki, məsləhətləri heç vaxt yerinə yetirməyəcəklər.

- Yuxarılarda bizə dedilər ki, yol xarəbdir və dayanmaq məsləhətdir, - Hel, Tomtonun buz üzərində getməyin təhlükəli olduğunu bildirən xəbərdarlığının cavabında dilləndi. - İnandırmağa çalışdılar ki, Ağ Çaya çata bilmərik. Bizə gəlib çıxmışıq.

Axıncı sözlər istehzayla və qalib bir tənənə ilə deyildi.

- Onlar sizə həqiqəti deyiblər, - Con Tomton cavab verdi. - Buz hər an sına bilər. Ancaq axmaq adam indi çaydan keçməyə risk edər. Axmağınkı isə həmişə gətirir. Sizə düzünü deyirəm: şəxsən mən lap Alyaskanın bütün qızılı bahasına belə, həyatımı buz üzərində riskə qoymazdım.

- Bu, ona görədir ki, siz axmaq deyilsiniz, - Hel cavab verdi. Biz isə nə olur-olsun, Dousona gedib çıxmalıyıq. - O, qırmancını yellədi.

- Qalx, Bak! Qalx görüm! Sənə qalx deyirlər! İrəli marş!

Tomton balta sapını yonmağında davam edirdi. O bilirdi ki, dəlini dəlilik etməkdən çəkəndirmək faydasız şeydir. Bir də ki, iki-üç axmaq azaltmaqla dünya dəyişilməyəcəkdi ki!

Lakin itlər əmrə məhəl qoymadılar. Artıq çoxdan elə vəziyyətə düşmüşdülər ki, onları ancaq kətəklə qaldırmaq olardı. Aramsız qamçı şaqqıltısı öz amansız işini gördü. Con Tomton dişlərini bir-birinə sıxdı. Birinci olaraq Solleks çətinliklə ayağa durdu. Ondan sonra Tik qalxdı. Sonra isə ağrıdan zingildəyən Co. Payk qalxmağa əzablı bir cəhd göstərdi. Yarı qalxmış halda o, iki dəfə yerə sərələndi, yalnız üçüncü cəhddə ayaq üstə dura bildi, Bak isə durmağa heç şey də göstərmirdi. O, yıxıldığı yerdə hərəkətsiz uzanıb qalmışdı. Qırmanc bədəninə neçə dəfə qançır etdi, lakin o nə mırıldadı, nə də müqavimət göstərdi. Tomton bir neçə dəfə ağzını açıb nəsə demək istədi, lakin dinmədi. Onun gözləri yaşarmışdı. Hel Bakı döydükcə o, ayağa qalxıb səbirsiz var-gəl edirdi. İlk dəfəydi ki, Bak əmrə tabe olmurdu və elə bunun özü Helin cin atma minməsi üçün bəsdı. O, qırmancı tullayıb dəyənək götürdü. Lakin ağır zərbələr yağışı da Bakı ayağa qaldıra bilmədi. Yoldaşları kimi, o da özünü ələ alıb, zorla ayağa qalxmağa qadirdi, lakin qərara almışdı ki, qalxmayacaq. O, dumanlı şəkildə yaxınlaşmaqda olan ölümü qabaqcadan hiss edirdi. Bu hiss onda hələ sahələ yük daşıyarkən

waranmışdı və o vaxtdan da onu tərək etmərdi. Bütün günü o, ayaqları altında nazik və kövrək buzları hiss edirdi və ona elə gəlirdi ki, indi sahibinin onu irəliyə qovmaq istədiyini yerdə hökmən fəlakət baş verəcək. Və buna görə də o, tərəkəməyə etiraz edirdi. Bak o qədər əzab çəkmiş və elə boğaza yığılmışdı ki, zərbələrin ağınsı belə ona kar etmərdi. Zərbələr isə yağmaqda davam edirdi.

Və içində həyatın son qığılcığını da sönməkdəydi. Bak ölürdü. O, bədəninə nəşə bir keyləşmə hiss edirdi. Döyüldüyünü sanki uzaqdan eşidirdi. Ağrı hissələri onu tərək etmişdi. Dəyənək zərbələrinin bədəninə çırpılmasını gördüyünə baxmayaraq, o artıq heç nə duymurdu. Sanki bu bədən onun deyildi, uzaqlarda döyülən bir başqasınınmdı.

Buradaca gözlənilməz bir hadisə baş verdi. Con Tomton xəbərdarlıq etmədən heyvan qışqırtısına daha çox oxşayan bir anlaşılmaz nəşəylə dəyənəkli adamın üstünə şığıdı. Hel üzüqoylu yerə yıxıldı, elə bil ki, kəsilmiş ağacın altında qalmışdı. Mercedes haray çəkdi. Çarlz bu səhnəni baxışlarındakı əvvəlki donmuş kədərlə süzdü, nəmli gözlərini sildi, lakin qalxmadı, çünki bədəni sızıldayırdı.

Çon Tomton Bakın başı üstünü kəsirdi və özünü ələ almaq istədi. Coşmuş qəzəbi onu danışmağa qoymurdu.

- Əgər bu iti bir də vursan, sənin özünü öldürərəm, - o, nəhayət, xırıltılı səslə dedi.

- İt mənimdir, özüm bilərəm, - ayağa durub ağızının

qanını silən Hel dilləndi. — Yaxşısı budur yolumdan çəkil. Yoxsa yerindəcə gəbər- dərəm səni. Biz Dousona gedirik.

Tomton isə onunla Bakın arasında dayandı. Deyəsən, çəkilmək fikri yox idi. Hel ov bıçağına əl atdı. Mercedes fəryad edir, ağlayır və ah-vay çəkirdi; elə bil dəli olmuşdu. Tomton balta sapıyla vurub Helin əlindən bıçağı saldı. Hel bıçağı yerdən götürməyə cəhd etdi, lakin əlinə ikinci dəfə balta sapı çırpıldı. Sonra Tomton əyildi, bıçağı özü götürdü və Bakın yan qayışını kəsdi.

Heldə döyüşkənlikdən əsər-ələmət qalmamışdı. Həm də indi ona sığınmış bacısına qulluq etməli idi. Və o qərara gəldi ki, heç bir vaxt kirşəni darta bilməyəcək, can verən Bakdan əl götürmək daha yaxşıdır. Bir neçə dəqiqədən sonra qoşqu artıq sahildən aralanıb çay aşağı gedirdi. Bak uzaqlaşanların hay-küyünü eşidir, başını qaldırıb baxırdı. Qoşqunun önündə Payk gedirdi, arxasınca Solleks. Onların arasında isə Co və Tik qoşulmuşdu. Onlar axsayır və büdrəyirdilər, Mercedes kirşədəki yükün üstündə gedirdi. Hel qabaqda döngə çubuğuyla hərəkət edir, dalda isə Çarlz yeri yirdi.

Bak onların arxasınca baxdı. Tomton onun yanında dizləri üstə çökərək kobud əlləriylə, qayğı ilə onu sığallayır, sümük sınığının olub-olmamasını yoxlayırdı. Uzun müayinədən sonra o əmin oldu ki, it bərk döyülüb, aclıqdan da yaman üzülüb. Qoşqu isə bu vaxt milin

dörddəbirini qət etmişdi. İt və insan onların buz üzərində sürüşməsinə tamaşa edirdi. Birdən onlar gördülər ki, kirşənin dalı xəndəyə düşmüş kimi aşağı endi, döngə çubuğu isə ondan yapışmış Həllə birgə havaya qalxdı. Mercedesin fəryadı eşidildi. Sonra Bak və Tomton gördülər ki, Çarlz geri dönüb sahilə tərəf qaçmaq istədi. Elə bu vaxt bütün buz layı çökdü, itlərin və adamların hamısı suyun altında görünməz oldu. Onların batdıqları yerdə nəhəng bir buz parçası üzürdü. Buz yol dağılmışdı.

Con Tomton və Bak bir-birinə baxdılar.

- Biçarə it! - Con Tomton dilləndi və Bak onun əlini yaladı.

İNSAN MƏHƏBBƏTİ NAMİNƏ

Ötən dekabrda Con Tomtonun ayaqları şaxtadan donduqda yoldaşları onu dayanacaqda, rahatca yerləşdirdilər ki, sağalsın, özləri isə Dousonla axıtmaq üçün yuxarılara şalban hazırlamağa getdilər. Tomton Bakı xilas edəndə hələ azca axsayırdı, lakin mülayim havanın düşməsi ilə onun xəfif axsaqlığı da keçib gedirdi. Bak isə bütün uzun yay günləri ərzində çay qırağında uzanıb tənbelcəsinə suyun axmasına baxır, quşların nəğməsinə, təbiətin hay-küyünə qulaq asır və get-gedə gücü bərpa olunurdu.

Üç min mil yol gedəndən sonra istirahət etməyin ayrı

ləzzəti var. Və buna görə də yaraları sağaldıqca, əzələləri bərkidicə, sümükləri yenidən ətləndicə Bak daha da tənbelləşirdi. Burası da vardı ki, təkcə Bak yox, oradakıların hamısı bekar idi. Con Tomton, Skit və Niq bə-rənin nə vaxt gəlib onları Dousona çatdıracağı günün intizarında idilər. İrland cinsli, Skit adlı balaca, tula Bakla tez dostlaşdı. Ölümçül vəziyyətdə olan Bak onun nəvazişinə qayğısına imtina edə bilmədi. Skit də bəzi başqa itlər kimi yaraları müalicə etmək qabiliyyətinə malikdi. O, ana pişik öz balalarını yalayan tək Bakın yaralarını yalayıb təmizləyirdi. Hər səhər bir qayda olaraq, Bak səhər yeməyini qurtarandan sonra Skit özünün könüllü vəzifəsini yerinə yetirirdi və nəhayət, Tomtonun qayğısına necə qalırdısa, Baka da elə qulluq etməyə alışdı. Gözləri həmişə gülən, tükənməz mehriban təbiətə malik olan nəhəng, qara it Niq də bir az ehtiyatla olsa da, Baka yaxşı üz göstərirdi.

Bakın təəccübünə rəğmən bu itlər onu öz sahiblərinə zərrə qədər qısqanmırdılar. Deyəsən, Con Tomtonun xeyirxahlığı və ürəkgenişliyi onlara da sirayət etmişdi. Bak bir az möhkəmlənən kimi, onlar onu da şən bir oyuna qoşulmağa cəlb etdilər və arada Tomton da özünü saxlaya bilməyib həmin oyunda iştirak etdi. Bak özü də hiss etmədən tamamilə sağaldı və yeni həyata qədəm qoydu. O, özündə ilk dəfə olaraq həqiqi, ehtiraslı sevgi hiss etdi. Bu

sevginin ləzzətini o, hakim Millerin Santa-Klaramın günəşli vadisindəki evi də daxil olmaqla heç yanda duymamışdı. Birgə ova gəzməyə çıxdığı hakimin oğlanlarına o, yol- daşcasına yanaşır, balaca nəvələrinə təkəbbürlə və ağayana baxırdı, onun özünə isə heç vaxt vüqar və ləyaqətini itirmədən dostcasına münasibət bəsləyirdi. Lakin Bakda belə coşqun, qızgın məhəbbət, pərəstiş edilən məhəbbət, dəlicəsinə məhəbbət yaratmaq yalnız Con Tom- tona nəsib olmuşdu.

Bu adam onun həyatını xilas etmişdi, elə bunun özü çox ■ :y deyirdi. Bundan başqa, ideal sahib idi. Başqa adamlar itlərə ancaq vəzifə borcu baxımından qayğı göstərirdi, çünki bu, onlar üçün sərfəliydi. Tomton isə ata öz balalarına qayğı göstərən kimi itlərə qulluq edirdi, - çünki təbiəti beləydi. Hələ bu azlıq edirmiş kimi, o, heç vaxt itləri salamlamaqdan və onlara ruhlandırıcı sözlər deməkdən qalmazdı. İtlərlə uzun-uzadı danışmağı xoşlayırdı (bunu “laqqırtı vurmaq” adlandırırdı) və bu söhbətlər ona heç də itlərdən az ləzzət verməzdi. Tomtonun belə bir vərdişi vardı. O, kobudcasına Bakın başını əlləri arasına alar, alnını alnına dayayar, onu o yan-bu yana dartıb dünyanın ən biədab sözləri ilə söyər, və bu söyüşlər Baka ləzzət verərdi. Bak üçün söyüşlərlə müşayiət olunan bu kobud nəvazişdən böyük sevinc yox idi və sahibi onu hər dəfə geri-yə-qabağa dartışıdıranda sevincdən ürəyi köksündən

çixmaq istəyirdi. Nəhayət, Tomton onu sakit buraxandan sonra Bak ayağa sıçradı. Onun cəhəngləri gülümsəyirdi, baxışları elə bil dil açmışdı, boğazı isə ifadə edə bilmədiyi sözlərin təsiri ilə göynəyirdi. Con Tomton ona tamaşa edib yerindəcə doldu və rəğbətlə dilləndi:

- Aman Allah! Bu lap insandır ki! Heyif danışa bilmir.

Bak sahibinə öz məhəbbətini ağır fəsadlar törədə biləcək yollarla izhar edirdi. O, tez-tez Tomtonun əlini ağzına alır və elə sıxırdı ki, orada bir müddət dişlərinin izi qalırdı. Lakin sahibi bilirdi ki, bu yırtı- cılıq itin məhəbbətinə dəlalət edir. Bak da həmçinin başa düşürdü ki, sahibi onu çox istədiyi üçün söyürlü ləqəblərlə çağırır.

Bak öz məhəbbətini ən çox pərəstiş formasında bəyan edirdi. Tomton ona əl dəyəndə və yaxud söhbət edəndə Bak heç vaxt özünü istətməyə çalışmazdı. Əksinə, Skit başını Tomtonun qoltuğuna soxub ta tumarlanana qədər bumunu onun əlinə dürtəndə və yaxud Niq adəti üzrə sahibinin yanına soxulub yekə başını onun dizləri üstünə qoyanda Bak yalnız uzaqdan öz heyranlığını bildirməklə kifayətlənərdi. O, Tomtonun qıçları arasında saatlarla otura bilir, gözlərini qırpmadan onun üzünə baxır, sanki orada yazılanları oxumaq istəyirdi. O, canlı maraqla onun sifətindəki hər ötəri ifadəni, hər bir dəyişikliyi belə izləyirdi. Bəzən isə o, bir az uzaqda, sahibinin böyür və arxa tərəflərində uzanar və oradan Tomtonun cizgilərini,

bədənin adi hərəkətlərini müşahidə edərdi. İnsanla it arasında elə sıx yaxınlıq yaranmışdı ki, Tomton tez-tez Bakın baxışını hiss edən kimi başım çevirər və sükut içində ona baxardı. Və onlardan hər biri digərinin ürəyindən keçəni anlayardı.

Xilas olduqdan hələ xeyli sonra da Bak hər ehtimala qarşı istəmirdi ki. Tomton gözündən bir addım kənara getsin. Tomton çadırdan çıxıb ora qayıdana kimi, eşikdə olan müddətdə Bak onu addım-addım izləyirdi. Şimala gələndən bəri onun sahibləri bir neçə dəfə dəyişilmişdi və o bilirdi ki, daimi sahib olmur. O, Tomtonun da Perro və Fran- sua kimi, şotland kimi onun həyatından yoxa çıxacağından qorxurdu. Hətta gecələr yatanda da bu qorxu onu tərk etmirdi. Belə vaxtlarda o, yuxudan ayılıb gecənin ayazına məhəl qoymadan yuvasından çıxır, çadınn qapısı ağzında durur və sahibinin nəfəs almasına qulaq asırdı.

Lakin ona həlim və mədəni təsir göstərən Con Tomtona böyük sevgisinə baxmayaraq, şimalın onda oyatdığı əcdadlarının vərdişləri də canlı və fəal idi. Ona ocaq başında və dam altında yaranmış vəfa və sədaqət xas idi, lakin içərisində vəhşilik və qəddarlıq da gizlənmişdi. O, əhliləşdirilmiş böyük bir nəslin bərəkətli cənubdan gələn varisindən daha çox cəngəlliklərdən Con Tomtonun ocağına pənah gətirmiş ibtidai bir vəhşi heyvan idi. Tomtona dərin məhəbbət bəslədiyinə görə heç vaxt ondan

oğurluq etməzdi. Başqa adamın yanında isə, başqa düşərgədə isə bunu bir an belə tərəddüd etmədən və vəhşi hiyləgərliyi sayəsində cəza almadan törədirdi.

Bakın üz-gözündə və bədəninə neçə-neçə itin diş izləri qalmışdı və o, indi vuruşlarda daha çox yırtıcılıq və fərasət göstərirdi. Skit və Niq mehriban olduqları üçün Bak onlara toxunub eləməzdi, həm də axı, onlar Çon Tomtonun itləri idi. Lakin hər hansı cinsdən olan və hər hansı qüvvətli it girinə keçirdisə o, Bakın üstünlüyünü etiraf etməliydi. Yoxsa onu təhlükəli rəqib ilə ölüm-dirim mübarizəsi gözləyəcəkdi. Bak amansız olmuşdu. O, dəyənək və diş qanununu yaxşı öyrənmişdi və heç vaxt heç kimə aman vermir, düşməni önündə heç vaxt geri çəkilməyib, nəyin bahasına olursa-olsun onu məhv etmək istəyirdi. Bu dərsi Şpitsdən, dalaşqan polis və poçt itlərindən almışdı və bilirdi ki, orta yol yoxdur. Ya qalib gəlməlisən, ya da məğlub olmalısən: düşməni rəhm etmək zəiflik əlamətidir. İbtidai vəhşilər rəhmdillik nə olduğunu bilməmişdilər və bunu qorxaqlıq saymışdılar. Ürəyiyumşaq- lığın arxasında ölüm durur. Öldür, yoxsa səni öldürəcəklər, ye, yoxsa səni yeyəcəklər - onların qanunu belə idi! Və zamanın dərinliklərindən gələn bu qanuna Bak səcdə edirdi.

O, qavradığı və nəfəs aldığı aləmdən qat-qat yaşlı idi. Onda keçmiş zaman indiki zamanla birləşirdi və içərisində keçmişlə indinin səsi - ədəbliliyin səs qabarma və çəkilmə

kimi fəsillərin bir-birini əvəz etməsi kimi növbə ilə dil açırdı.

Con Tomtonun ocağının başında gensinə, ağ dişləri və uzun tükləri olan bir it oturmuşdu. Lakin onun arxasınca yanəhliləşdirilmiş, yırtıcı heyvanların gözəgörünməz kölgəsi sürünürdü. Bakm yediyi ətdən yeyən, içdiyini sudan içən, küləyi onun kimi hiss edib dinləyən həmin vəhşilər təkidlə özlərini yada saldırır, öz fikirlərini ona tələqin edir, vəhşi meşə həyatını səslərini ona izhar edirdilər. Onlar öz əhval- ruhiyyələrini ona diktə edir, əməllərindən söz açır, yatanda onunla birgə yatır, Bakın gördüyü yuxulardan görür və özləri də onun yuxusuna girirdilər.

Bu kölgələrin çağırışları o qədər amiranə idi ki, adamlar və onların tələbləri Bakın şüurunda gündən-günə arxa plana keçirdi. Mürgülü meşənin dərinliklərindən çağırış gəlirdi və Bak bunu eşidəndə tez-tez təbii ehtiyac duyurdu ki, ocağa və ətrafdakı tapdanmış torpağa arxa çevirib meşənin dərinliklərinə və daha uzaqlara üz qoysun. Özü də bilmirdi ki, haraya və niyə?

Kəsdirə bilmirdi ki, hara getsin və niyə getsin. Meşənin dərinliklərindən gələn çağırışa da biganə qala bilmirdi. Lakin hər dəfə də yumşaq xam torpağa, yaşıl ormanlara gedib çıxanda Çon Tomtona olan məhəbbəti onu yenə ocağın yanına çəkib gətirirdi.

Onun yolunu kəsən yalnız Con Tomton idi. Qalan

başqa adamlar Bakın vecinə deyildi. Yolda rast gəldiyi səyyahlar onu tərifləyir və oxşayırdılar, lakin Bak bütün bunlara etinasız yanaşırdı. Zəhləsi töküləndə isə ayağa qalxıb uzaqlaşdı. Tomtonun yol yoldaşları Hans və Pit, nəhayət, çoxdan gözlənilən salda gəlib çıxanda Bak əvvəlcə onlara məhəl qoymadı. Az sonra Tomtona məhrəm adamlar olduqlarını hiss edərək onların varlığına birtəhər dözdü, bütün lütfkarlıqlarını isə təkəbbürlə qəbul etdi. Onlar da Tomton kimi təbiətə yaxın, sadə fikirli və iti gözlü adamlar idilər, hələ sallarını gur suların qoynuna atıb Dousona taxta-şalban yerinə gedib çıxmamışdan qabaq onlar Bakı və onun bütün xüsusiyyətlərini öyrənmişdilər: bununla belə Niq və Skitin onlara göstərdiyi yaxınlığı Bakda tapa bilmədilər.

Bakın Con Tomtona məhəbbəti isə getdikcə güclənirdi. O, yeganə adamdı ki, yay səyahəti zamanı Bakın belinə şələ yükləyə bilirdi. Tomtonun əlini uzatdığı yerə Bak başını qoyardı. Bir dəfə (bu o vaxt olmuşdu ki, onlar satdıqları taxta-şalbanın puluna ərzaq ehtiyatı düzəltmişdilər və artıq Dousondan Tanana çayının yuxarılarına hərəkət edirdilər) adamlar və itlər üç yüz futluq çılpaq daşlıq ilə yuxarı qalxan bir sıldırımın başındakı qayalıqda yerləşmişdi. Con Tomton lap qıraqda əyləşmişdi. Bak da onunla yanbayan. Birdən Tomtonun beyninə cəfəng bir fikir gəldi və o, Hans və Pitə bildirdi ki,

qəribə bir sınaq keçirtmək istəyir.

- Tullan, Bak, - o, əliylə aşağıdakı uçurumu göstərib əmr etdi. Və elə bu an Bakın yarığa yıxılmaması üçün var gücünü sərf etdi. Hans və Pit birtəhər onların ikisini də təhlükəsiz yerə çəkdilər.

- Bu mümkün olan şey deyil! - Hamı sakitləşib rahat nəfəs alandan sonra Pit söylədi.

Tomton başını buladı.

- Yox, bu həm çox gözəl, həm də qorxulu şeydir. Heç bilirsiniz ki, bu itin sədaqəti məni hərdən necə qorxudur?

- Düz deyirsən. Şəxsən mən bu itin yanında sənə toxunmağa cəsarət edən adamın yerində olmaq istəməzdim, - Pit başının işarəsi ilə Baka işarə edərək dilləndi.

- Allah haqqı, elə mən də! - Hans əlavə etdi.

Elə həmin il Sörkl şəhərində baş vermiş bir hadisə Pitin sözlərinin doğruluğunu sübut etdi. Şeytan təbiətli və qəzəbli adam olan Qara Barton adlı birisi barda gəlməldən biriylə dava-dalaş salmış, açıq-ürəkli Tomton isə onları ayırmaq üçün aralarına girmişdi. Bak adəti üzrə bir küncdə uzanıb başını pəncələrinə söykəyərək sahibinin hər bir hərəkətini izləyirdi. Barton qəfildən çevrildi və Tomtonun çiyinə ağır bir zərbə vurdu. Tomton kənara sıçradı və barın məhəccərindən tutmasaydı, yıxılacaqdı.

Tamaşa edənlər bu an vəhşi bir nəriltili eşitdilər. Bu, nə

hürməyə bənzəyirdi, nə ulamağa. Bak havaya tullanıb Bartonun boğazını nişan aldı. Barton qeyri-iradi olaraq əlini qabağa verib birtəhər canını qurtarmaq istədi. Bak isə onu arxası üstə döşəməyə sərrib altına saldı. Sonra ağzını onun əlindən çəkib yenidən boğazından tutmağa çalışdı. Bu dəfə Bak onun boğazından yapışa bildi. Bardakı adamlar köməyə gəldilər və iti qovdular. Lakin cərrahın qanı dayandırmaq üçün Bar- tonla əlləşdiyi bütün müddət ərzində Bak ətrafda o baş-bu başa gedir, vəhşicəsinə nərildəyərək yenidən Bartonun üstünə sıçramaq istəyir, andıra qalmış neçə-neçə dəyənəyin qarşısında isə geri çəkməli olurdu. Elə buradaca qızılaxtaranların iclasında qət olundu ki, itin qəzəblənmək üçün kifayət qədər əsası olmuşdur və Bak bəraət qazandı. Həmin gündən Bak məşhurlaşdı və adı Alyaskanın bütün düşərgələrinə yayıldı.

Sonralar, həmin ilin payızındaca Bak artıq tamamilə başqa bir vəziyyətdə Tomtonun həyatını xilas etdi. Üç yoldaş uzun və dar qayığı Qırx Mil çayının təhlükəli sahəsindən keçirməli idi. Hans və Pit sahillə gedir, ağaca bərkitdikləri kəndirlə qayığın gedişini tənzimləyirdilər. Tomton isə qayıqda oturub onu qarmaqla idarə edir və sahildəkilərə göstərişlər verirdi. Bak sahilboyu qayığın bərabərində qaçırırdı. O, sahibindən gözünü çəkmir və bərk həyəcan keçirirdi.

Sahildəki qaya silsiləsinin suyun içinə həddindən artıq girdiyi təhlükəli yerlərin birində Hans kəndiri buraxanda və Tomton qarmaqla qayıǵı çayın ortalarına tərəf aparanda Bak kəndirin bir ucunu dişlərinə aldı ki, qayalığı keçəndən sonra qayıǵı darta bilsin. Təhlükədən qurtulan qayıq axına düşərək sürətlə aşağı götürüldü. Hans kəndiri dartıb onu saxladı, lakin bunu çox köntöy etdiyindən, qayıq çevrildi və bumu çayın dibinə ilişib gövdəsi sahilə çırpıldı. Dəli axın Tomtonu öz qoynuna aldı. Oradan salamat çıxmaǵı heç bir üzgüçü bacarmazdı.

Elə bu an Bak suya tullandı. Dəlicəsinə kükrəyən çayda üç yard üzəndən sonra Tomtona çatdı. Tomtonun quyruǵundan yapışdığını hiss edən kimi, suları pəncələri ilə var gücüylə yara-yara sahilə üz tutdu. Lakin ləng hərəkət edirdi: çayın iti axını sahilə doğru üzməyə mane olurdu. Aşağıdan suların coşqun hayqırtısı gəlirdi. Dəli axın gah fısqırır, gah da sıçrayıb nəhəng bir darağın dişləri kimi sudan dik çıxmış qayaları döyəcləyirdi. Tomton heç vaxt sahilə çata bilməyəcəyini yəqin etdi. O, çılğın bir qəzəblə bir daşın üstünə atıldı, sonra digərinə dəydi, daha sonra isə tükənmiş gücü ilə üçüncü daşdan tutmaq istədi. Bakın quyruğunu buraxıb iki əliylə qayanın sürüşkən təpəsindən yapışdı və suyun hayqırtısını batıran bir nəriltilə bağırdı.

- Marş! Bak! İrəli!

Bak müvazinətini itirmişdi. Onu aşağı aparən axınla əbəs yerə əlləşir, geri dönə bilmirdi. Tomtonun iki dəfə təkrar etdiyi əmri eşidən kimi, o, sudan azca qalxdı, sahibinə son dəfə baxırmış kimi başını qaldırdı, sonra dinməz-söyləməz sahilə tərəf üzməyə başladı. Pit və Hans onu sudan çıxaranda Bak artıq tamam taqətdən düşmüşdü və boğulmaq üzrəydi.

Hans və Pit başa düşürdülər ki, Tomton güclü axının üstündə sürüşkən qayadan olsa-olsa bir neçə dəqiqə yapışa bilər. Ona görə də dabanlarına tüpürüb Tomtonun qayadan asıldığı yerdən xeyli yuxarı tərəfə qaçmağa üz qoydular. Ora çatan kimi ipi Bakın boynuna və çiyinlərinə elə bağladılar ki, hərəkətinə mane olmasın və iti boğmasın. Sonra isə onu suya itələdilər.

Bak cəsarətlə üzürdü, lakin axının ortasına düşə bilmirdi. O öz səhvini gec başa düşdü. O vaxt anladı ki, Tomtonla lap tənələnmişdi və artıq bir neçə cəhddən sonra qayaya yaxınlaşa bilərdi. Elə bu vaxt axın onu kənara atdı.

Hans o dəqiqə ipi dartdı, sanki Bak it deyil, qayıq idi. Qəfil təkandan Bak suyun altına getdi və onu dartıb sahilə çıxaran kimi oradaca qaldı. O, yarıcan idi və Hansla Pit tez onun qarnının suyunu boşaltdılar və süni nəfəs verdilər. Bak ayağa qalxdı, lakin yenə yıxıldı. Birdən Tomtonun zəif səsi gəldi. Onlar heç bir söz eşitməsələr də, anladılar ki, o imdad diləyir. Sahibinin səsi Bakı elektrik cərəyanı

kimi vurdu. O, ayağa sıçrayıb sahil boyu qaçmağa üz qoydu. Dalıyca da Hans və Pit. Onlar Bakı ilk dəfə suya saldıqları yerə gəlib çıxdılar.

Onu yenidən iplə bağladılar və o yenə də axın boyu üzməyə başladı. Bu dəfə düz axının ortasına gedirdi. O, bir dəfə səhv edə bilərdi. İkinci dəfə səhv buraxmağı özünə rəva bilməzdi. Hans tədricən ipi açır və buraxırdı. Göz qoyurdu ki, ip həmişə dartılmış vəziyyətdə olsun. Pit isə ipin əyər-əskiyini düzəldirdi. Bak üzə-üzə yuxarı tərəfdən Tomtona yetişməyə çalışırdı. Birdən o, ekspress qatar sürətiylə geri döndü və Tomtonun yanına cumdu. Tomton onun gəlişini gördü və hər iki əliylə taran kimi güclü axını yaran Bakın tüklü boynundan yapışdı. Hans ipi dartıb yaxındakı ağaca bağladı. Bakla Tomton suyun dibinə getdilər. Təngnəfəs halda, boğula-boğula çayın daşlı dibini sürünərək, sualtı daşlara və ağaclara dəyər-dəyər, növbə ilə bir-birinin üstündə suyun səthinə çıxar-çıxar nəhayət sahilə yetişdilər.

Tomton özünə gələndə gördü ki, çayın kənara tulladığı bir şalban üstündə üzüqoylu düşüb, Hans və Pit isə onu laxladaraq qamma dolmuş suyu boşaldırlar. O, baxışlarıyla ilk növbədə Bakı axtardı. Bak ölü kimi düşmüşdü. Niq onun cansız bədənini üstündə ulayır, Skit isə yaş bumunu və qapalı gözlərini yalayır. Özü bərk yaralanmış və şikəst olmuş Tomton ehtiyatla Bakın bədənini əli ilə yoxlayıb

gördü ki, uç qabırğası sınıb.

- Hər şey aydındır, - deyə o qışqırdı.
- Biz hələ burada qalmalıyıq.

Və onlar Bakın qabırğaları bitişənəcən düşərgədə qaldılar.

Həmin qış Bak Dousonda daha bir qoçaqlıq göstərdi. Bu sən deyən qəhrəmanlıq olmasa da, ona daha böyük şöhrət gətirdi. Bu qoçaqlıq onun üç sahibi üçün yerinə düşdü. Çünki hələ heç bir qızılaxtaranın ayağı dəyməmiş xam şərqə çoxdan arzu etdikləri səyahətə çıxmaq üçün onlann pulu yoxdu. Hər şey “Eldorado” banndakı söhbətdən başlandı. Kişilərin hərəsi öz itini tərifləyirdi. Bak yüksək rekord sahibi və şöhrətli olduğu üçün onların sataşma hədəfinə çevrilmişdi. Tomton isə onu qızğın müdafiə edirdi ki, onun iti beş yüz funtluq yükü olan kirşəni yerindən tərpədə və hətta dartıb apara bilər. İkinci kişi itinin altı yüz, üçüncü isə yeddi yüz funta gücü çatacağı ilə lovğalandı.

- Bunlar boş şeydir! - Con Tomton dedi:
- Bak lap min funtu tərpədə.
- Tutaq ki, yerindən tərpətdi. Bəs onu yüz yard apara bilərmi? - bayaq itinin yeddi yüz funtu çəkəcəyi ilə lovğalanan, qızıl mədənlərinin tez varlanmış sahiblərindən biri Mettyuson soruşdu.

- Bəli, kirşəni də tərpədə, yüz yard da aparar, - Con

Tomton sakit halda təsdiq etdi.

- Yaxşı, - Mettyuson hamının onu eşidə bilməsi üçün qısa fasilələrlə və aydın şəkildə sözüənə davam etdi. - Min dollardan mərc çəkərəm ki, o bunu bacarmaz. Bu da pul! - Və o, Boloniya kolbasası qalınlığında qızıl külçələri ilə dolu kisəciyini piştaxtanın üstünə atdı.

Hamı susmuşdu. Tomtonun sözləri onlara boş çərəncilik kimi gəlirdi. Tomtonun öz sifəti də pörtmüşdü. Necə oldu ki, bu sözlər ağzından çıxdı? O özü də bilmirdi ki, Bak min funtluq yükü qaldıra bilər, ya yox? Söhbət yarım tondan gedirdi. Bu rəqəmin möcüzəsi birdən Tomtonu dəhşətə gətirdi. O, Bakın gücünə çox inanırdı və tez-tez fikirləşirdi ki, bu it istənilən yükü darta bilər. Heç vaxt da ağına gəlməmişdi ki, bunu yoxlasın. İndi isə sükut içində intizarla durmuş onlarca adamın gözü ona dikilmişdi, hələ üstəlik nə onda, nə də Hansda və Pitdə min dollar vardı.

- Burada, küçədəcə hərəsində əlli funt olan iyirmi kisə un yüklənmiş kirşəm dayanıb, - Mettyuson nəzakətsiz şəkildə təkid etdi. - Vaxtı itirmək lazım deyil. Tomton cavab vermədi. Bilmirdi ki, nə desin. O, özünü itirmiş halda, onun-bunun üzünə baxdı. Sanki fikirlərinin düzümünü itirmişdi və onu bu adamların sifətində tapmaq istəyirdi. Birdən gözləri vaxtilə onunla yoldaşlıq etmiş, yerli varlı Cim O'Brayeni aldı. Bu, sanki ona təkan verdi.

Necə olmuşdu ki, bayaqdan ağına gəlməmişdi?

- Mənə min dollar borc verə bilərsənmi? - Deyə o, az qala pıçıl- tıyla soruşdu.

Taxta üstündəki pul kisəciyinin yanına qızıl külçələriylə dolu bir torba atdı. - Con, sənin itinin bu işi görəcəyinə nədənsə mənim də inanmağım gəlmir.

“Eldorado” boşaldı. Orada olanların hamısı maraqlı tamaşaya baxmaq üçün küçəyə çıxdı. Kart stollarının arasında da heç kim qalmadı. Satıcılar da, oyunçular da mübahisənin kimin xeyrinə qurtaracağını bilmək və özləri bu münasibətə münasib mərc tutmaq üçün eşiyə axışdılar. Məxmər paltarlı və əlcəkli neçə yüz adam dövrə vurub kirşədən bir az aralıda durmuşdu. Mettyusonun min funtluq un yüklənmiş kirşə- si artıq iki saatdı ki, orada şaxta altında dayanmışdı (havada altmış dərəcə şaxta var idi) və onun xizəkləri bərk tapdanmış qarın içində donmuşdu. Mərc həvəskarları qeyri-bərabər şərt qoymuşdular: üçdən ikisi inanırdı ki, Bak kirşəni darta bilməyəcək. “Kirşəni tərپətmək” ifadəsi üstündə qızgın mübahisə gedirdi. O’Brayen belə hesab edirdi ki, Tomton xizəklərin buzunu sındıra bilər və ondan sonra Bak işə girişməlidir. Mettyuson isə təkidlə deyirdi ki, mərcin şərtinə görə Bak özü xizəkləri donmuş torpaqdan ayırıb sürüməlidir. Mərc həvəskarlarının çoxu artıq mübahisəni öz xeyrinə yozurdu və indi dördü üçü Bakın əleyhinə

çıxmışdı.

Lakin onlarla mərc tutan tapılmadı: heç kim inanmırdı ki, Bak belə şücaət göstərə bilər. Aydını ki, Tomton bu cür mərc gəlməklə özünü çətin vəziyyətdə qoymuşdu. İndi o, qar üstə qıvrılan on illik qoşqudan ibarət kirşəyə baxanda belə qoçaqlığın göstəriləcəyinə daha çox şübhə edirdi. Mettyuson isə şadlıq içindəydi.

- Birə qarşı üç, - deyə o qışqırdı. - Yenə min qoyuram, Tomton! Cibindədirmi?

Tomtonun üzündə şübhə əlamətləri gəzirdi. Lakin onda elə bir dəliqanlıq baş qaldırmışdı ki, qarşısında heç nə dayana bilməzdi, döyüşkənlik ruhundan savayı ona hər şey yad idi və indi o, qeyri-mümkün deyilən şey tanımırdı. O, Hans və Piti yaxına çağırdı. Onların pul kisələri tamam nazılmışdı və üçü birlikdə güclə iki yüz dollar düzəldə bildi. Son vaxtlar onların gətirmirdi və bütün var-yoxları bu iki yüz dollardan ibarətdi. Lakin onlar bu axırncı pulu da tərəddüd etmədən Mettyusonun altı yüz dollarına qarşı qoydular.

Mettyusonun on itini və Bakı kirşəyə qoşdular. Bak öz qoşqusunda idi. Ətrafında hökm sürən narahatlıq ona da sirayət etmişdi və sövq- təbilə hiss edirdi ki, Con Tomton üçün nə isə mühüm bir iş görməlidir. Camaat bu nəhəng heyvanı görəndə heyranlığını gizlədə bilmədi. Bak əla vəziyyətdəydi - zərrə qədər də artıq piyi yox idi və yüz əlli

funtluq bədəni özündə yüz əlli funtluq əsl kişi gücü toplamışdı. Boynundakı və çiyinlərindəki tüklər yala bənzəyirdi və hətta onun sakit vaxtlarında da biz-biz dururdular. Hər bir tükü sanki güc-qüvvət ehtiyatı ilə doluydu. Məxmər dərisi ipək kimi parıldıyırdı. Enli sinəsi və güclü qabaq ayaqları bədəni ilə mütənasib idi, əzələləri isə dəri altında tanm çəkilməmiş yumaq kimi pırtlaşmışdı. Adamlar bu əzələləri yoxladılar və heyretlə bildirdilər ki, sanki onlar dəmirdəndir. Və bir anda mərcdə Baka qarşı, çıxanların sayı yenə üçdən ikiyə endi.

- Afərin, mister! Afərin sizin itinizə, - deyə yeni Skuum-Benc sülaləsinin kralı kəkələyə-kəkələyə dilləndi.
- Onun üçün sizə səkkiz yüz verirəm, mister. Lap bu sınaqdan qabaq verirəm. Al səkkiz yüzünü, onu necə varsa ver mənə.

Tomton etiraz əlaməti olaraq başını yellədi və Baka yaxınlaşdı.

- Yox, bu olmadı. İtin yanından çəkilin, - deyə Mettyuson etiraz etdi, — Ona sərbəstlik verin, onda bu, ədalətli oyun olar.

İzdiham susmuşdu. Yalnız nahaq yerə üçdən ikiyə qarşı mərc şərtləri irəli sürən tək-tük səslər eşidilirdi. Hamı etiraf edirdi ki. Bak çox nəhəng heyvandır. Lakin hərəsinin içində, əlli funt un olan iyirmi kisə onların gözünün qarşısında dağ kimi durmuşdu və heç kim cəsarət edib pul

kisəsinin ağzını açmağa girişmirdi.

Tomton Bakın yanında dizləri üstə çökdü. Onun başını iki əli arasına alıb üzünü-üzünə sürtdü. O, adəti üzrə olduğu kimi Bakı zarafatyana ora-bura dartmadı, ona nəvazişlə söyüşlər yağdırmadı. Yalnız onun qulağına nə isə pıçıldadı: - Əgər məni sevirsənsə, Bak. Əgər sevirsənsə... onun pıçılısı bunlardan ibarətdi. Və Bak gərgin səbirsizlik içində zingildədi.

Ətrafdakılar bu səhnəni böyük maraqla seyr edirdilər. Orada nə isə müəmmalı bir şey vardı. Özü də daha çox anda oxşayırdı. Tomton ayağa qalxanda Bak onun əlini çənələri arasına aldı, dişləriylə sıxdı və sonra həvəssiz halda yavaş-yavaş buraxdı. Bu da öz növbəsində onun sahibinə məhəbbət izhar edən sözsüz cavabıydı. Tomton lazımi məsafədə dayandı.

- Hə, başla görək, - o əmr verdi.

Bak yan qayışları bərk dartdı, sonra onları bir neçə düyməlük boşaltdı. Bu, onun adi vərdişiydi.

- Getdin! - Gərgin sükut içindən Tomtonun səsi eşidildi.

Bak sağa yırğalandı, aşağı əyilib yerə baş vurmuş kimi yan qayışları bərk dartdı və silkinib öz yüz əlli funtluq bədənini güclə saxladı. Kirşədəki yük titrədi və xizəklərin altında nəsə bərk səsle xırıldadı.

- Hə! - Tomton yenə qışqırdı, Bak bu dəfə sola

dartaraq həmin hərəkəti təkrar etdi. Xırıltılı səsi bərk şaqqılıya çevrildi, kirşə yırğalandı və xizəklər səs çıxararaq bir neçə düym kənara süründü. Kirşə onu yerə pərçimləmiş buzdan qopdu. Camaat gördüyündən vəcdə gəlib nəfəsini belə çəkmirdi.

- İndi marş, irəli!

Torontonun əmri tapança səsi kimi guruldadı. Bak var gücüylə yan qayıqları dartaraq irəli götürüldü. Onun bütün bədəni son həddəcən gərilməmişdi, düyün-düyün olmuş əzələləri ipək tükləri altında canlı kimi hərəkət edirdi. Nəhəng sinəsi az qala yerə yapışmışdı. Başını qabağa uzadıb aşağı əymişdi. Qıçları isə dəlicəsinə uçuq, möhkəm tapdalanmış qar üstündə paralel şırımlar açırdı. Kirşə silkələnir və titrəyirdi. Onun yarısı buzdan qopmuşdu. Birdən Bakın bir ayağı sürüşdü və tamaşaçılardan kimsə bərkdən içini çəkdi. Kirşə isə yerindən tərپənmişdi, daha bir yerdə dayanmayaraq təkənla qabağa gedirdi - əvvəlcə yarım düym, sonra bir düym, sonra daha iki düym... Təkənlər getdikcə tarazlaşırdı və nəhayət, Bak sürəti artıraraq qoşqunu öz arxasınca çəkib apardı. •

Adamlar ağır-ağır nəfəs aldılar və hələ başa düşmərdülər ki, bir dəqiqə əvvəl heç nəfəs almırdılar. Tomton isə Bakı qova-qova kirşə- nin dalınca qaçır, onu qırıq-qırıq, məzəli sözlərlə ruhlandırır. Məsafə əvvəlcədən ölçülmüşdü və Bak yüz yardın qurtardığını

bildirən odun şələsinin səddinə çatanda təntənəli nidalar ucaldı. Baş şələnin yanından keçib Tomtonun əmri üzrə dayananda bu nidalar uğultuya çevrildi. Hamı heyrətdən donub qalmışdı: hətta Mettyuson da. Papaqlar və əlcəklər havaya atılırdı. Adamlar kimliyinin fərfinə varmadan bir-birinin əlini sıxır və bütün bu nidalar rəbitəsiz bir hayküyələşirdi.

Tomton isə Bakın yanında dizləri üstə çökmüşdü. Alnını alnına söykəyib onu ora-bura silkələyirdi. Mənzil başına ilkin gəlib çıxanlar onun Bakı necə söydüyünü eşidirdilər. O, iti uzun-uzadı, ləzzətlə, nəvazişlə və məhəbbətlə söyürdü.

- Əla mister! Əla, - deyə Skuum-Benç kralı mızıldandı.

- Sizə bu it üçün min verirəm. Bütöv bir minlik! İstəsəniz, lap min iki yüz verərəm!

Tomton ayağa qalxdı. Gözləri yaşarmışdı. Yanaqlarından damlalar süzülürdü.

- Yox, mister, - deyə o, Skuum-Benç kralına üz tutdu.
- Yox, istəmirəm. Rədd olun, gedin, mister. Sizə məsləhətim ancaq bu ola bilər.

Bak Tomtonun əlini ağzına aldı. Tomton yenə onu dalaqabağa yırgaladı. Eyni hisslərlə çulğalanmış tamaşaçılar hörmət əlaməti olaraq bir az kənara çəkildilər. Elə adam tapılmazdı ki, onların söhbətini pozmağı özünə rəva bilsin.

HARAY EŞİDİLDİ

Bak beş dəqiqənin içində Con Tomtona min altı yüz dollar qazandıqdan sonra o, müəyyən borclarını verə bildi və şərikləri ilə bərabər bu ölkənin tarixi kimi qədim tarixə malik şərqə - itirilmiş qızıl mədənlərinin axtarışına çıxdı. Onu çoxları axtarmışdı, bəziləri tapmış, çoxları isə qürbətdən qayıtmamışdı. Bu qəribə mədən çoxlu faciələrə səbəb olmuşdu və müəmma ilə dolu idi. Heç kim bilmirdi ki, onu ilk dəfə kim kəşf edib. Hətta əfsanələrdə də bu haqda bir kəlmə danışılmırdı. Bircə onu bilirdilər ki, lap əzəldən orada qədim və yarımxaşara bir koma olub. Bəzi qızılaxtaranlar ölüm ayağında and içirdilər ki, bu komanı və mədəni görüblər və sübut üçün şimalda tayı-bərabəri olmayan külçəni göstərirdilər.

Lakin sağ qalanlar arasından bu xəzinədən nə isə əldə edən bir adam tapılmırdı, ölənlər də ölmüşdülər. Con Tomton, Pit və Hans isə Bakla və digər altı itlə ayaq dəyməmiş yolla şərqə tərəf gedir və ümid edirdilər ki, hələ indiyə qədər heç bir adamın və itin qədəm basmadığı bir yerə çatacaqlar. Onlar Yukon əyaləti ilə yetmiş mii yuxarıya getdilər, sonra sola dönüb Stüart çayı boyunca Meyo və Mak-Kveşsi qəsəbələrini keçdilər və o qədər getdilər ki, nəhayət, gəlib Stüart çayının kiçik qollara çevrilib dağ silsiləsinin uca qayalarının ətrafında və bütün

qitə boyu axdığı yerə çatdılar.

Con Tomton insanlardan və təbiətdən çox şey ummurdu. O, vəhşi yerlərdən qorxmurdu. Cibində bir çimdik duzla və çiyində tüfənglə meşənin ən vəhşi, qorxulu yerlərinə soxulur və bundan doyunca həzz alırdı. O, hindular sayacağı yaşayır, heç yerə tələsmir və gündüz səyahəti zamanı yemək üçün ov edirdi. Əgər rastına çöl quşları çıxmasaydı, yenə də hindu təmkinliyi ilə yoluna davam edər və əmin olardı ki, onlar bir azdan ona rast düşəcək. Beləliklə, şərqə bu böyük səyahət zamanı onlann yeməyi təzə ətdən, yükləri əsasən kirşədəki ləvazimat və alətlərdən ibarət idi. Planları isə qeyri-məhdud vaxt üçün nəzərdə tutulmuşdu.

Ovçuluq, balıq tutmaq və əsrarəngiz yerlərdə dolaşmaq Baka yaman ləzzət verirdi. Onlar bəzən həftələrlə durmadan yol gedir, bəzənsə düşərgə salıb uzun müddət dincəlirdilər. Belə vaxtlarda itlər avaralanır, adamlar isə donmuş palçıq və çinqıl torpaqda çalalar qazır və saysız-hesabsız süxurları götürüb tonqal kənarındakı axar suda yuyur, qızıl axtarırdılar. Onlar bəzən ac qalır, bəzən isə kefləri istəyən qədər yeyirdilər. Bu, yolda çöl quşlarının rast gəlməsindən və ovun uğurlu olub- olmamasından asılıydı. Yay gəlib yetişmişdi. İtlər və adamlar öz şələləri ilə salda mavi dağ göllərindən keçir, ağac gövdəsindən hazırlanmış balaca qayıqlarda naməlum çaylar boyunca

enib-qalxırdılar.

Aylar keçirdi, onlar isə hələ də kəşf edilməmiş, ins-cins olmayan, tənha koma haqqında əfsanəyə əsasən vaxtilə insan ayağı dəymiş bu üzücü ənginliklərdə dolaşırdılar. Dağ aşırımlarını keçərkən dəfələrlə qar çovğununa düşdülər. Meşələrin və əbədi qarın sərhədindəki çılpaq zirvələrdə gecəyarısı çıxmış günəş altında soyuqdan titrədilər. Yiğın- yiğın mığmığanın cövlan etdiyi isti vadilərə endilər və yetişmiş çiylək, lətif güllər dərdilər. Elə güllər ki, gözəllikdə cənubun ən yaxşı çiçəkləri ilə rəqabətə girə bilərdi. Payız düşəndə onlar sehrlı göllər ölkəsinə çatdılar. Orada nə həyat vardı, nə də ondan bir nişanə, yalnız acı küləklər vıyıldayırdı, dalda yerlər buz bağlamışdı və dalğalar həzin-həzin tənha sahilləri döyəcəliyirdi.

Onlar vaxtilə buralara gəlmiş adamların itmiş izlərini axtara-axtara ikinci qışı da bu yerlərdə keçirdilər. Bir dəfə onlar mürgülü meşədə bir cığıra çatdılar. Bu, çox qədim cıdır idi və onlar elə təsəvvür etdilər ki, tənha koma haradasa lap yaxınlıqda olmalıdır. Lakin bilinmirdi ki, cıdır haradan başlayıb harada qurtarır, onu kimin və nə üçün salması müəmmalı qaldı.

Başqa bir vaxt isə ruzigarın dağıtdığı bir ovçu çadırına rast gəldilər və Con Tomton orada yanmış yorğanın tikələri arasında uzun Kiləli çaxmaq daşlı tufəng tapdı. O bilirdi

ki, belə tufəngləri şimal-qərbə ilk axın vaxtlarında Hudzon Kompaniyası buraxmışdır. O zaman belə tufənglərin biri üçün bir tay yaxşı qabianmış qunduz dərisi verirdilər. Xarabalıqlar arasında daha elə bir şey tapılmadı ki, bu çadın qurmuş və yorğan arasında tufəngini qoymuş adam barədə əlavə bir məlumat versin. Yənə bahar gəldi və uzun-uzadı səyahətdən sonra, nəhayət, onlar tənha komanı yox, səthində çoxlu qızıl mədəni olan geniş vadini tapdılar. Yuyucu qanovun dibinə qızıl lap sarı yağ kimi çökürdü. Onlar daha axtarışlarını dayandırdılar. Hər gün min dollarlığa qədər xalis qızıl qumu və külçə yuyur, dayanmaq bilmədən işləyirdilər. Qızılı sığın dərisindən olan və hərəsi əlli funt tutan kisələrə tökür və onları küknar budaqlarından düzəltdikləri çadırın qabağında qalaq-qalaq düzürdülər. Başları bu ağır işə bərk qarışdığı üçün vaxtın necə ötdüyünü hiss etmirdilər. Xəzinələri arta-arta günlər yuxu kimi keçirdi.

İtlər üçün görməyə elə bir iş yox idi, yalnız hərdən Toritonun vurduğu quşları gətirirdilər və Bak saatlarla tonqalın qırağında uzanıb fikrə gedirdi. Bu anlarda gödək ayaqlı, tüklü adam daha tez-tez gözünə görünürdü və oddan qamaşan gözlərini qıyaraq tez-tez tutquncasına xatırladığı bir aləmdə həmin adama zilləyirdi.

Həmin aləmdə isə qorxu hökm sürürdü. Tonqalın yanında başını dizləri arasına qoyub əlləriylə qucaqlayan

tüklü adama göz qoyarkən Bak hiss edirdi ki, o, narahat yatır, tez-tez yuxudan ayılır, hər dəfə qorxu içində zülmətə baxır və tonqala daha çox odun atır. Əgər onlar dəniz sahili ilə gedirdilərsə, tüklü adam xərçəng yığır və tutan kimi də onları yeyirdi. Eyni zamanda o, baxışlarıyla ehtimal ediləsi təhlükəni gözləyirdi. Qıçları isə təhlükə törənən təqdirdə yel kimi uçmağa hazır idi. Meşədən səssizcə keçdilər. Qabaqda tüklü adam gedirdi, arxasınca Bak. Və hər ikisinin qulaqları şəklənmişdi və burun pərələri titrəyirdi. Çünki tüklü kişi də Bak kimi yaxşı eşidir və iy bilirdi. Tüklü adam yerdə yatdığı cəldliklə ağaclara da dırmaşa bilirdi. O gah bir, gah digər budaqdan yapışıb aralarında on iki futa yaxın məsafə olan bir ağacdən digərinə tullanır. Heç vaxt nə yıxılır, nə də müvazinətini itirirdi. O özünü ağaclarda yerdəki kimi sərbəst hiss edirdi. Bakın yanına tüklü adamın budaqlardan bərk-bərk yapışaraq ağaclarda yatdığı özünün isə həmin ağacların altında keşik çəkdiyi gecələr düşdü.

Və tüklü adamın bu görünüşünə hələ də meşənin dərinliklərindən gələn çağırış nidası necə də doğma və yaxın gəlirdi. O, Baka böyük narahatlıq və qəribə arzular tələq edirdi. Bakı nəşə qarışıq, həyəcanlı hisslər çulğayırdı, heç özü də bilmirdi ki, ondakı şiddətli kədər və narahatçılıq nədəndir. Bəzən bu çağırışı gözləriylə görmək ümidiylə meşəyə qaçır, əhval-ruhiyyəsiindən asılı olaraq

gah yavaşdan, gah da acıqla hürürdü. O, bumunu hündür otlarla örtülmüş nəm torpağa sürtür, torpağın ətrindən məst olurdu. Bəzən isə saatlarla pusquda durub tufanın yıxdığı ağacların süngərlərlə örtülmüş gövdələrinin arxasında uzanar, qulaqlarını şəkleyərək, gözlərini geniş açaraq ətrafdakı hər bir hərəkəti, hər bir səsi tutardı. O ümid edərdi ki, burada uzanıb güdməklə bəlkə bir dəfə onu narahat edən həmin sehrlı çağırışı eşitdi. Lakin o özü də bilmirdi ki, bu qədər müxtəlif işləri nə üçün görür. O, bunları görməyə məcbur idi. Buna görə də danışıqsız yerinə yetirirdi.

Bakı yenilməz duyğular bürümüşdü. O hərdən düşərgədə uzanır, günün istisində tənbel-tənbel mürgüləyirdi. Bir də görürdün başını qaldırdı, nəyəse diqqətlə qulaq asırmış kimi qulaqlarını şəkledi, ayağa qalxdı və uzaqlara götürüldü. Sonra isə saatlarla meşə zolaqlarında və ya göl otları bitən açıq düzənliklərdə dolaşdı. O, qurumuş çayların dibiyə qaçmağı və meşənin quş aləminə göz qoymağı xoşlayırdı. Bəzən günlərlə kolluqda uzanıb, kəkliklərin çəmənlikdə gəzişmələrinə və qanad çalaraq ora-bura uçmalarına tamaşa edərdi. Lakin hər şeydən çox ona ləzzət verən yay gecələrinin işıqlı toranlığında qaçmaq, meşənin lal və mürgülü sükutunu dinləmək, kitab oxuyan insansayağı nişanələri və səsləri oxumaq və həmişə -

ayıqlıqda da, yuxuda da eşitdiyi o gizli məxluqu axtarmaq idi.

Bir gecə o, yuxudan hövlnak sıçradı. Gözləri bərəlmişdi və burun pərələri titrəyirdi. Külək biz durmuş tüklərini dalğalandırırdı. Meşədən indiyəcən heç vaxt görünməmiş aydın və səlis çağırış nidası gəlirdi. Bu, sürəkli bir ulama idi. Qoşqu itlərinin ulamasına oxşayırdı da, oxşamırdı da. Baka tanış gəldi bu səs, çünki qabaqlar da onu eşitmişdi. O, yuxu içində olan çadırın yanından ötüb səssizcə meşəyə götürüldü. Səs gələn tərəfə yaxınlaşdıqca sürətini azaldır, hər addımını ölçüb- biçirdi. Nəhayət, ağaclığın arasında olan açıq talaya yetişəndə başını yuxarı qaldırıb ulayan uzun, arıq və nəhəng bir boz canavar gördü.

Bak səs çıxarmadı, lakin canavar onun gəlişini hiss edib ulamağım kəsdi və havanı iyləyib onun harada olduğunu duymaq istədi. Özünü yığışdırıb, quyruğunu dik qaldıraraq, ona xas olmayan ehtiyatla Bak pəncə ata-ata talaya çıxdı. Hər bir hərəkətində hədə və eyni zamanda yoldaşlıq təklifi vardı. Meşə yırtıcıları rastlaşanda məhz bu sayaq hərəkət edirlər. Canavar isə onu görəndə kimi qaçıb aradan çıxdı. Bak böyük sürətlə və qəzəblə onun arxasınca cumdu, O, canavara qurumuş çayın yatağında çata bildi. Kolluq çıxış yolunu kəsmişdi. Canavar o yan-bu yana vurnuxdu, hərləndi. Co və başqa itlərin çıxılmaz vəziyyətə düşəndə etdikləri kimi dal pəncələri üstə oturdu. O

nərildədi və tüklərini qabardaraq dişlərini qıcadı.

Bak hücum etmədi. Yoldaşlıq niyyətini bəyan edərək onun ətrafında dövrə vurdu. Canavar isə ehtiyat edir və qorxurdu. Çünki Bak ondan üç dəfə böyük idi və başı Bakın çiyinə güclə çatırdı. Canavar fürsət tapan kimi qaçmağa üz qoydu və yenidən təqib başlandı. Arada Bak onu yorurdu, lakin hər şey təzədən başlanırdı. Canavar əldən düşmüşdü, yoxsa Bak üçün onu tutmaq asan olmayacaqdı. O qaçdıqca qaçır, Bakın başını yanında görəndə müdafiəyə hazır vəziyyətdə yerində fırlanır və ilk girəvə tapan kimi qaçmağa üz tuturdu.

Nəhayət, Bakın inadkarlığı qalib gəldi. Canavar Bakın xeyrixah niyyətini hiss edib, üzünü ona çevirdi və onlar bir-birini imsədilər. Sonra dostcasına oynaqlaşmağa başladılar. Lakin belə anlarda vəhşi heyvanların öz yırtıcılığını gizlətdikləri tərzdə əsəbi və ehtiyatlı hərəkət etdilər. Bir az oynadıqdan sonra canavar cəld bir qıvrıqlıqla qaçmağa üz qoydu və bütün görünüşü ilə Baka başa saldı ki, harasa tələsir və onu da həmin yerə dəvət edir. Onlar qatı toranlıqda əvvəlcə dibindən çay axan dəreə boyu yuxarı qalxdılar, sonra isə çayın mənbə götürdüyü dağdan keçdilər.

Suayncının əks tərəfindəki enişlə onlar böyük meşələrə və çoxlu çayları olan düzəngaha düşdülər və saatlarla fasiləsiz qaçdılar. Günəş getdikcə yüksəyə qalxırdı və hava

istiləşirdi. Baka dəli bir vəcdə gəlmişdi. O bilirdi ki, nəhayət, çağırışa cavab vermişdir və meşə qardaşı ilə yanbayan həmin çağırışın həqiqətən gəldiyi yerə tərəf qaçır. Köhnə xatirələr onu ağışına aldı və o, əsl gerçəkliyin kölgəsi olan bu xatirələrə ömründə ilk dəfə hay verdi. İndi baş verən işi, o haçansa başqa bir vaxt etmişdi. Ona tutqun görünən hansısa bir aləmdə. İndi həmin işi təkrarən görür - ayaqları altında xam torpaq, başı üstündə əngin səma, açıq havada qaçırdı.

Onlar axarlığın yanında su içmək üçün dayananda Bakın yadına Con Tomton düşdü. O oturdu. Canavar yenə də çağırışın həqiqətən gəldiyi səmtə üz tutdu. Bakın gəlmədiyini görüb onun yanına qayıtdı, bumunu bumuna sürtdü, onu ruhlandırmaq üçün əlindən gələni etdi. Lakin Bak ondan aralandı və yavaş-yavaş geriyyə qayıtmağa başladı. Vəhşi qardaşı bir saata yaxın yavaşca zingildəyə-zingildəyə onunla bərabər qaçdı. Sonra o oturdu, başını göyə tutub uladı. Bu çox qəmli ulama idi, yoluna qətiyyətlə davam edən Bak bu ulamanı tam kəsilməyə qədər uzun müddət eşitdi.

Bak qaça-qaça düşərgəyə soxulanda Con Tomton nahar edirdi. O, sahibinin üstünə tullandı, böyük bir nəvazişlə onu arxası üstə çevirdi, belinə mindi, üzünü yaladı, əlini dişlədi. Bir sözlə, Con Tomtonun belə hallarda dediyi kimi “özünü gicliyə vurdu”. Sahibi də onu ora- bura dartışdırdı

və məzəli söyüşlərini yağırdı.

Bak iki sutka düşərgədən kənara çıxmadı və Tomtonu bir an da tək buraxmadı. O, sahibiyə bərabər işə gedir, onun xörək yeməyinə tamaşa edir, gecə yorğanına girməyinə, səhər yataqdan durmağına göz qoyurdu. Lakin iki gündən sonra meşədən gələn haray Bakın qulaqlarında daha amiranə tərzdə səslənməyə başladı. Narahatlığı yenə özünə qayıtdı və dağların o tayında yerləşən şən vadilər, vəhşi qardaşı, onunla birgə yanbayan qaçdığı geniş meşəliklər haqqında təsəvvürlər onu qoynuna aldı. O, yenidən meşə tərəflərə üz qoydu, lakin vəhşi qardaşını görə bilmədi. Uzun gecələrdə o, qulaqlarını şəkəlib nə qədər qulaq assa da, bir daha o hüznü harayı eşitmədi.

O, bəzən harada gəldi gecələyir, günlərlə düşərgəyə qayıtmırdı. Bir dəfə o, tanış suayrıcının yanındakı aşırımı keçdi və yenidən meşələr və qayalar aləminə düşdü. Oralarda bir həftə dolaşaraq əbəs yerə vəhşi qardaşını axtardı. O, ov quşları ilə dolanır, yüngül, cəld addımlarla yorulmaq bilmədən qaçırırdı. Haradasa uzaqlarda dənizə qovuşan böyük bir çayda o, qızılbalıq da ovladı. Elə bu çayın kənarında da bir ayını parçalayıb öldürdü. Ayı da balıq tuturdu və üz-gözünə ağcaqanadlar qonmuş halda, gücsüz bir qəzəb içində meşəyə tərəf götürüldü. Ayının köməksizliyinə baxmayaraq, aralarında qızğın əlbəyaxa oldu və nəhayət, bu, Bakın içində yatmış yırtıcılığı üzə

çıxardı, tki gündən sonra o, ayını öldürdüyü yerə qayıdanda onlarca porsuğun leşə daraşib boğuşduğunu gördü. O, porsuqların hərəsini püfə kimi bir tərəfə tulladı, qaçmağa imkan tapmayan iki porsuq isə vuruşma qabiliyyətindən əbədi məhrum oldu.

Bak getdikcə daha artıq dərəcədə qaniçən olurdu. O, qatil idi. Elə bir qatil ki, canlıları qırır, heç kimin köməyinə bel bağlamır, yalnız öz gücünə arxalanaraq onu əhatə edən mühit üzərində qələbə çalır, yalnız güclülərin dözüb yaşaya biləcəkləri bir şəraitdə ömür sürürdü. Gücünə belə inamı ona bədəninə qurd kimi daraşmış vüqar hissi təlqin etmişdi. Bu qürur onun bütün hərəkətlərində, hər bir əzələsinin tərpənişində sözlə təsvir oluna bilməyən ədalarında özünü büruzə verirdi. Bu qürur onun məxmər tüklərində də sanki yeni parıltı bəxş etmişdi. Əgər burnunda və gözlərinin altındakı qəhvəyi xal və sinəsindəki ağ tük zolağı olmasaydı, onu canavar nəslinin ən nəhəng nümayəndələrindən biri kimi qələmə vermək olardı. Senbemar cinsli atasından ona boyu və çəkisi miras qalmışdı. Qalan şeyləri isə çoban iti olan anasının yadigarı idi. Bumu, uzunluqda canavar bumunu xatırladırdı, lakin ondan yekəydi. Başı isə bir az enli olmasa da, quruluşuna görə xalis canavar başı idi.

O, əsl canavar bicliyinə, yırtıcı hiyləgərliyinə yiyələnmişdi. Onda çoban itinin dərrakəsi ilə senbemar

fərasəti vəhdət təşkil edirdi. Bütün bunlar, üstəgəl sərt həyat məktəbinin dərsləri Bakı vəhşi meşələrdə dolayan hər hansı məxluqdan daha dəhşətli etmişdi. Yalnız çiy ətlə dolanan Bak ömrünün çiçəklənən çağını yaşayır, həyat eşqi ilə coşub daşırdı. Tomton əlini nəvazişlə onun belinə çəkəndə Bakın tükləri xışıldayırdı. Sanki tüklərin hər biri özündən maqnit şüası buraxırdı. Hər bir əzası - beyni və bədəni, əsəbi və daman sərt həyata alışmışdı. Bədən üzvləri arasında nizamlı, ahəngdar bir əlaqə vardı. Gördüyü, eşitdiyi və cavab tələb olunan hər şeyə Bak ildırım sürətilə hay verirdi. Şimal itləri hücumdan qorunmaqda və həmlə etməkdə cəldirlər, lakin Bak bu işlərdə onlardan ikiqat mahir idi. Bir tərpaniş görəndə və ya səs eşidəndə, o heç bir itin qabil olmadığı qısa vaxt içində reaksiya verərdi. O, eyni vaxtda qavrayır, qərara gəlir və hərəkət edirdi. Əslində isə, qavrama, qərara gəlmə və hərəkət etmə növbə ilə olmalıdır. Bakda isə bu üç məqam arasında məsafə o qədər az olurdu ki, elə bil onların üçü də birdəfəlik icra edilirdi. Həyat eşqi qaynayan əzələləri polad yaylar kimi cəld və dəqiq işləyirdi. O əzələlərdə şən, coşqun həyat o dərəcədə aşıb daşırdı ki, elə bil indicə partlayıb bayıra çıxacaq və dünyaya yayılacaqdı.

- Belə itdən olmaz! - bir dəfə Bak düşərgədən çıxanda Con Tomton heyrətlə yoldaşlarına söylədi.

- Yəqin onu düzəldəndə tikiş yerləri sökülüb və

daha heç vaxt lazım olmayıb. - Pit zarafatla dilləndi.

- Allah haqqı, elə mən də bu fikirdəyəm, - deyər Hans Pitin dediklərini təsdiq etdi.

Onlar Baka düşərgədən çıxarkən tamaşa etdilər, lakin meşənin sirli qoynunda onda baş verən ani və qorxulu dəyişiklikləri görə bilmədilər. O, meşədə çox gəzmədi. Dərhal yırtıcı heyvana çevrilib balaca pişik kimi səssizcə ağacların içərisinə soxulub gizləndi. Elə bil ki, meşədə görünən və yox olan kölgələr içərisində ötəri bir kölgə idi. O, hər yerdə özünə sığınacaq tapmağı, ilan kimi qamı üstə sürünməyi və qəfildən hücum edib sancmağı bacarırdı. O, kəkliyi yuvasından çıxardır, yatmış dovşanı öldürür və ağaca dırmaşmağa macal tapmamış xırda gəmiriciləri havadaca tuturdu. Açıq nohurlarda olan balıqlar ondan canlarını qurtara bilmirdi. Hətta özləri üçün bənd düzəltmiş qunduzların ehtiyatlılığı da onları Bakın əlindən xilas edə bilmirdi. O, heyvanları qəddarlığından yox, yemək üçün öldürürdü. O ancaq özü ovladığı şeyləri yeyərdi. Ov vaxtı əylənməyi də xoşlayardı. Gizlicə dələyə doğru sürünər, onu tutatutda özü bilə-bilə aman verərdi ki, bərk qorxmuş dələ canını qurtarıb ağacın lap kəlləsinə tullansın. Və bu, Baka yaman ləzzət verərdi.

Payız girən kimi meşədə çoxlu sığın göründü. Onlar yavaş-yavaş gedir, aşağıdakı mülayim vadilərə qışlamağa köçürdülər. Bak artıq sürüdən ayrı düşmüş bir bala sığını

həzmrabedən keçirmişdi. Lakin o daha yekə qənimət arzusundaydı və dağ çayının mənbəyində bir dəfə ona rast gəldi. Oraya çaylar və meşələr aləmindən iyirmi başdan ibarət bütöv bir sürü axışib gəlmişdi. Onların başçısı isə hündürlüyü altı futdan da çox olan nəhəng, qorxunc, ürkək sığın idi. O, Bakın arzuladığından da çox vəhşi təbiətə malikdi. Sığın yeddi kök üzərində bitmiş və on dörd haçalı iri buynuzlarını oynatdı. Onun xırda gözləri çılğın bir qəzəblə alışıb yanırıdı və Bakı görcək hiddətlə böyürdü.

Döşünə yaxın bir yerdən sığının böyrünə lələkli ox batmışdı, onun qeyzlənməsinə də səbəb bu idi. İbtidai vaxtlarda ovçuluq etmiş nəslindən miras qalmış duyğuların təsiri altında Bak ilk növbədə sığın sürüdən ayrı salmaq qərarına gəldi. Bu o qədər də asan iş deyildi. Bak sığının nəhəng buynuzlarından və qorxunc, əyilmiş dırnaqlarından bir az aralıda hürür və atılıb düşürdü. Bilirdi ki, buynuzlar cəmdəyinə ilişsə yerindəcə qalacaq. Bu itidiş yırtıcıya arxa çevirməyi və aradan çıxmağı bacarmayan sığın, nəhayət, özündən çıxdı, O, qəzəb içində Baka hücum çəkdi, Bak isə ya cəld yana çəkilir, ya da özünü zəifliyə vuraraq sığın daha da qıcıqlandırır və onu getdikcə uzağa çəkib aparırdı. Lakin sığın hər dəfə sürüdən aralananda iki-üç cavan erkək yoldaşı Baka həmlə edir, yaralı başçılarını geri qaytarmağa çalışırdılar.

Yırtıcılarda həyatın özü kimi inadkar, yorulmaz və tərs bir dözümlü var. Məhz bu xüsusiyyət torda olan hörümçəyə, halqa tək qıvrılmış ilana, mühasirədə olan leoparda uzun-uzadı, saatlar boyu bir yerdə hərəkətsiz qalmağa imkan verir. Bu dözümlü diri ov axtaran bütün canlılarda mövcuddur. Bu dözümlü indi böyükdən çıxıb sürünü ləngidən, cavan sığınları qıcıqlandıran, dişilərini qorxudan, onların başçısını isə ümitsiz bir hala salan Bakda özünü göstərirdi. Bu vəziyyət düz yarım gün davam etdi. Bak sanki iki yerə bölünmüşdü: gah yan tərəfdən cəld hücum çəkərək sürünü hədələyib qovur, gah sürüyə qayıtmağa macal tapan sığın cırmaqlayır, təqib olunanlarda təqib edənlərdən az olan bir dözümlü onların səbrini tükəndirirdi.

Günün axırında, günəş şimal-qərb tərəfdə batarkən (hava tez qaralırdı və payız gecələri altı saat çəkirdi) cavan sığınlarda sürükdən uzaqlaşib başçılarına kömək etmək üçün bir o qədər da həvəs qalmamışdı. Yaxınlaşmaqda olan qış onları aşağı vadilərə düşməyə tələsdirirdi. Onlar isə yollarını kəsmiş və yorulmaz məxluqdan yaxa qurtara bilmirdilər. Bununla belə, sürünün, nə də cavan sığınların həyatı təhlükədə deyildi. Çətin vəziyyətdə olan yalnız qoca sığın idi ki, ona da öz həyatı hər şeydən, hətta sürükdəki sığınlardan da əziz görünürdü.

Buna görə də sürü başını qurban verməyi üstün tutub öz yoluyla getdi.

Qaş qaralanda qoca sığın başını aşağı sallayıb yoldaşlarına - çoxdan tanıdığı dişilərə, atalıq etdiyi bala sığımlara, təlim verdiyi cavan erkəklərə tamaşa edirdi və onların günəşin sönməkdə olan işığında tələsə-tələsə uzaqlaşdıqlarını görürdü. O, yoldaşlarıyla birgə gedə bilməzdi. Çünki bumunun altında rəhmsiz, itidiş bir məxluq peyda olub ona aman vermirdi. Onun çəkisi yarım tondan artıq olardı: o, mübarizələrlə və məhrumiyyətlərlə dolu uzun və çətin həyat yolu keçmişdi. Sən demə, əcəli başı güclə onun iri düyünlü dizlərinə çatan bir məxluqun dişlərində imiş!..

Bak isə gecə də, gündüz də ovunun başının üstünü kəsdirib ona bir anlıq da dinclik vermirdi. Sığına yarpaqları yeməyə, cavan tozağacı və bədmüşklərin qol-budaqlarını didişdirməyə aman vermirdi. İmkan vermirdi ki, o, keçdikləri yerlərdən axan çaylardan su içsin və yağısını söndürsün. Sıgım tez-tez ümitsiz vəziyyətdə qaçıb qurtulmağa üz qoyurdu. Belə vaxtlarda Bak onu dayandıрмаğa cəhd göstərməz, lakin onunla daban-dabana qaçıb çıxartdığı hoqqabazlıqdan ləzzət alardı. Sığın dayanıb yemək və ya içmək istəyəndə Bak yerə qısılib vəhşicəsinə onun üstünə tullanırdı.

Sığınin ağac kimi qol-budaqlı buynuzlan olan başı

getdikcə aşağı əyilir, addımları zəifləyirdi. O, bumunu yerə tutub qulaqlarını xəfifcə şəkləyərək yolda çox dayanmırdı: Bak da bunun müqabilində qaçıb su içmək və dincəlmək üçün bolluca vaxt qazanırdı. Bu anlarda Bak qırmızı dilini çıxarıb ləhləyər, uzanaraq nəhəng sığından gözlərini çəkməzdi; ona elə gəlirdi ki, ətrafdakı bütün şeylər dəyişikliyə uğramaq üzrədir. O hiss edirdi ki, aləmdə nəsə bir yeniləşmə baş verir. Elə bil ki, sığınlarla bərabər buraya hansısa gözəgörünməz, başqa canlı məxluqlar da gəlmişdilər. Meşə də, su da, hava da onların gəlişindən titrəyirdi. Bunu ona nə gözləri, nə qulaqları, nə də iybilmə qabiliyyəti deyil, hansısa daxili, dürüst bir hissiyyatı xəbər verirdi. O heç nə eşitmir, heç nə görmürdü. Bircə onu bilirdi ki, ətraf aləmdə dəyişiklik baş verir və hansısa qərribə məxluqlar hardasa gəzişirlər. Və o qərara aldı ki, əlindəki işi qurtardıqdan sonra axtarışa çıxsın.

Nəhayət, dördüncü gün başa çatanda o, nəhəng sığın axırına çıxdı. Bir gün bir gecə o öz qənimətinin yanından çəkilmədi; doyunca yedi, yatdı və ətrafda gəzişdi. Qüvvəsini bərpa edərək Con Tomtonun düşərgəsinə tərəf üz qoydu. O, qıvraq addımlarla qaçırdı və dolambaclarda bir dəfə də olsun azmayaraq, naməlum yollarla düşərgəyə elə düz gəlib çıxdı ki, hər hansı komtpaslı adam da ona həsəd apara bilərdi.

Yol, boyu Bak ətrafda yeni ab-havanın yaranmasını

daha aydın hiss edirdi. Hər tərəfdə onun bütün yayı müşahidə etdiyi həyatdan tamamilə fərqlənən bir təlatüm vardı. Bunu ona təkcə daxilindəki gizli hissiyyat xəbər vermirdi. Bu barədə quşlar civildəşir, dələlər öz aralarında danışır, hətta külək də pıçıldaırdı. Bak bir neçə dəfə ayaq saxlayaraq səhərin təzə-tər havasını həvəslə iylədi və oradan aldığı xəbər onu sürətini artırmağa məcbur etdi. Ürəyinə hansısa gözlənilən və ya artıq baş vermiş fəlakətin damması onu narahat edirdi. Və axırını suayrıcını keçib düşərgənin yerləşdiyi vadiyə enəndə o, addımlarını yavaşdıb ehtiyatla qaçırdı.

Üç mil gedəndən sonra o, yeni izlərə rast gəldi və belinin tükləri tərپəşib biz-biz durdu. İzlər düşərgəyə və Con Torntona doğru gedirdi. Bak daha sürətlə və daha ehtiyatla qaçmağa başladı. Bütün əsəbləri gərilmışdi. Hər şeyin ən xırda təfərrüatı ona, tam da olmasa, müəyyən qədər nəşə baş verdiyini söyləyirdi. İybilmə qabiliyyəti ilə hiss etdi ki, getdiyi cığırdan ondan qabaq kimlərsə keçib. O, meşənin sükutunda da nəşə bir nəhslik duyurdu. Quşların cəh-cəhi kəsilmışdi, dələlər gizlənmişdilər, Bakın gözünə yalnız bir dələ dəydi. Onun boz bədəni quru, boz qol-budağa elə möhkəm yapışmışdı ki, dələ özü də ağacın qol-budağına oxşayırdı.

Bak sürünən kölgə kimi rahat və səssiz qaçırdı. Birdən onun bumu yana döndü. Sanki hansısa inamlı bir qüvvə

onu tutub çəkdi. O, təzə iyin iziylə kolluğa soxuldu və orada Niqi gördü. Niq böyrü üstə ölü düşmüşdü. Görünür, buraya kimi sürünüb canını tapşırırmışdı. Hər iki böyrünə lələkli ox sancılmışdı. Daha yüz yard getdikdən sonra Bak Tomtonun Dousonda aldığı qoşqu itlərindən birinə rast gəldi. İt aldığı ölümcül yaralardan yerdə qıvrılırdı. Bak dayanmadan onun yanından ötüb keçdi. Düşərgədən yeknəsəq nəğmə kimi gah qalxan, gah enən səslərin zəif sədası eşidilirdi. Bak düşərgənin içərilərinə sürünərək üzüqoylu düşmüş və bədəninə sancılmış lələkli oxlardan oxlu kirpiyə oxşayan Hansı gördü. Elə bu an, o, küknar budaqlarından düzəldilmiş çadırlarına tərəf baxdı. Gördüyü səhnə onun boynundakı və çiyindəki tükləri biz-biz etdi. Onu sonsuz qəzəb hissləri çuğladı. Özü də bilmədi ki, necə bağırdı. Onun dəhşətli, qeyzli nərilisindən yergöy titrədi. Həyatında son dəfə o, imkan verdi ki, ehtirası ağılı və bicliyini üstələsin. Onun başını itirməsinə səbəb isə Con Tomtona olan böyük məhəbbəti idi.

İxet qəbiləsindən olan hindular çadırın qalıqları ətrafında rəqs edirdilər. Birdən dəhşətli bağırtı eşitdilər və ömürlərində rast gəlmədikləri vəhşi bir heyvanın onlara sarı cumduğunu gördülər. İntiqam hissiylə alışıb yanan Bak yel kimi dəstənin içinə şığıdı. Ən yaxındakı hindunun üstünə tullandı (bu, ixetlərin başçısı idi) və bir anda boğazını elə yırtı ki, qan fəvvarə vurmağa başladı. O, ilk

qurbanının yanında ləngiməyib ikinci adama cumdu və onun da boğazını didib dağıtdı. İndi onu heç bir qüvvə saxlaya bilməzdi. O, izdihamın içərisinə soxulub üstünə yağan oxlara məhəl qoymadan diddiyini didir, yırtıldığını yırtır, öldürdüyünü öldürürdü. O, ağlasığmaz bir cəldliklə vurnuxurdu. İxetlər isə bir yerdə çox sıxlaşdıqlarından oxlarıyla Bakı yox, ancaq bir-birilərini vururdular. Cavan bir ovçu Baka nizə atdı, lakin o, itə yox, ovçu yoldaşının sinəsindən dəyib kürəyindən keçdi. Buradaca ixetlərin arasına çaxnaşma düşdü və hücum etmiş Şər Qüvvəyə lənət yağdıra-yağdıra, onlar dəhşət içində meşəyə tərəf qaçmağa üz qoydular.

Bak sığığını təqib etdiyi kimi onların ardınca dabanbasma qaçanda şeytana oxşayırdı. O gün ixetlər üçün uğursuz oldu. Onlar bütün meşəyə səpələndilər və yalnız bir həftədən sonra salamat qalanları bir yerə yığışib vadiyə endilər. Ölənləri saydılar, Bak isə onları təqib etməkdən yorulub düşərgəyə qayıtmışdı. O, yataqdan qalxmağa cəhd edərkən öldürülmüş Piti gördü. Ətrafdakı torpaqda Tomtonun çaşqın mübarizəsinin təzə izləri vardı və Bak bu izləri bir-bir, lap axırıncısına qədər iyləyə-iyləyə sahilə dərin bir hovuzun yanına gəlib çıxdı. Hovuzun lap qırağında başı və qabaq pəncələri suyun içində olan, sahibinə axıra qədər sadıq qalmış Skit uzanmışdı. Filiz yuyulmasından lillənmiş və lehməli hovuz öz dibində

olanları yaxşı gizlədirdi. Oraya isə Con Tomton düşüb qalmışdı. Bak onun izlərini suya qədər iylədi, geriyyə isə izlər görünmürdü.

O, bütün günü hovuzun yanında şöngüdü. Hərdən isə narahat halda düşərgəni dolaşdı. O, ölümün nə olduğunu bilirdi. Bilirdi ki, bu vaxt insan hərəkət etməkdən qalır, sonra isə dirilərin cərgəsindən əbədi ayrılır və o bilirdi ki, Con Tomton da ölüb. Bu, Bakın içərisində bir boşluq yaratdı. Bu boşluq açlığa oxşayırdı, lakin onu heç bir yeməklə doyurmaq olmazdı. Dərdinin acısını Bak ancaq hərdən dayanıb ixetlərin meyitlərinə tamaşa edərkən unudurdu. Və belə vaxtlarda özündə böyük bir vüqar hissi duyurdu - indiyə qədər keçirdiyindən min qat artıq olan bir vüqar hissi. Axı, o, ən uğurlu ov sayılan insanı öldürmüşdü, özü də dəyəmək və diş qanununa əsasən öldürmüşdü. O, meyitləri maraqla iyləyirdi. Onlar necə də asanlıqla ölmüşdülər. Adi iti öldürmək də onları öldürməkdən çətindir.

Oxları, nizələri və dəyəməkləri olmasa, insanlar Baka güc gələ bilməzlər. Bundan sonra əllərində ox, nizə və dəyəmək olmasa, onlardan qorxmağa dəyməz.

Gecə düşmüşdü, ağacların üstündən çox-çox uzaqda səmada bədirlənmiş ay görünür, yerə solğun şəfəq salırdı. Bu gecənin gəlişi ilə, hovuz ətrafında qəmli-qəmli oturan Bak açıq-aşkar hiss edirdi ki, meşədə onun həyatı üçün

ixetlərin törətdiklərindən fərqli olan yeni bir şey hazırlanır. O, ayağa qalxdı, qulaqlarını şəkələdi və havanı iylədi. Uzaqdan zəif, lakin aydın, tənha bir ulama səsi gəlirdi, sonra ona sanki xor qoşuldu. Ulama get-gedə daha yaxından və daha bərkdən eşidilirdi. Bak yenə də hiss etdi ki, yaddaşının dərinliklərində yaşayan bu ulama səsine haçansa başqa bir aləmdə eşidib. O, talaya çıxdı və qulaq asmağa başladı. Bəli, həmin çağırış idi, həmin çoxsəsli haray. Və bu haray heç vaxt belə təkidlə səslənməmiş, heç vaxt bu cür tabeçiliyə çağırmamışdı. Con Tomton ölmüş, Bakın axırıncı ümidi sönmüşdü. İnsanlar və onların tələbləri Bak üçün artıq heç bir məna kəsb etmirdi. Yaşamaq üçün bir şey ovlamaq məqsədilə canavar sürüsü də hindular kimi köçəri sığınların izinə düşmüş, çaylardan və meşələrdən keçərək Bakgilin vadisinə soxulmuşdu. Ay işığında sürü lap gümüş axına oxşayırdı. Bak isə talanın ortasında lal heykəl kimi durub gözləyirdi. Bu nəhəng və hərəkətsiz heyvan canavarları o qədər qorxuya saldı ki, yalnız bir dəqiqəlik tərəddüddən sonra onların ən qoçağı Bakın üstünə atıldı. Bak şimşək kimi onun yan sümüklərini sındırdı. Sonra əvvəlki qaydada xeyli müddət hərəkətsiz qaldı. O vaxta qədər ki, yaralı canavar can verərək torpağa sərildi. Bu dəfə canavarlardan üçü ona hücum çəkdi, lakin hər üçü bir-birinin dalınca qan içində, boğazları yırtılmış halda, geri çəkilməli oldu.

Nəhayət, bütün sürü Baka hücum etdi. Canavarlar sıx dayandıqlarından bir-birinə toxunub maneçilik edir, qarma-qarışıqlıqda bu qəniməti birinci olaraq qamarlamaq istəyirdilər. Yalnız fəvqəladə hiylə-ki, necə bağırdı. Onun dəhşətli, qeyzli nəritisindən yergöy titrədi. Həyatında son dəfə o, imkan verdi ki, ehtirası ağılını və bicliyini üstələsin. Onun başını itirməsinə səbəb isə Con Tomtona olan böyük məhəbbəti idi.

İxet qəbiləsindən olan hindular çadırın qalıqları ətrafında rəqs edirdilər. Birdən dəhşətli bağırtı eşitdilər və ömürlərində rast gəlmədikləri vəhşi bir heyvanın onlara san cumduğunu gördülər. İntiqam hissiylə alışıb yanan Bak yel kimi dəstənin içinə şığıdı. Ən yaxındakı hindunun üstünə tullandı (bu, ixetlərin başçısı idi) və bir anda boğazını elə yırtdı ki, qan fəvvarə vurmağa başladı. O, ilk qurbanının yanında ləngiməyib ikinci adama cumdu və onun da boğazını didib dağıtdı. İndi onu heç bir qüvvə saxlaya bilməzdi. O, izdihamın içərisinə soxulub üstünə yağan oxlara məhəl qoymadan diddiyini didir, yırtığını yırtır, öldürdüyünü öldürürdü. O, ağlasığmaz bir cəldliklə vurnuxurdu. İxetlər isə bir yerdə çox sıxlaşdıqlarından oxlanyla Bakı yox, ancaq bir-birilərini vururdular. Cavan bir ovçu Baka nizə atdı, lakin o, itə yox, ovçu yoldaşının sinəsindən dəyib kürəyindən keçdi. Buradaca ixetlərin arasına çaxnaşma düşdü və hücum etmiş Şər Qüvvəyə

lənət yağdıra-yağdıra, onlar dəhşət içində meşəyə tərəf qaçmağa üz qoydular.

Bak sığını təqib etdiyi kimi onların ardınca dabanbasma qaçanda şeytana oxşayırdı. O gün ixetlər üçün uğursuz oldu. Onlar bütün meşəyə səpələndilər və yalnız bir həftədən sonra salamat qalanları bir yerə yığışib vadiyə endilər. Ölənləri saydılar, Bak isə onları təqib etməkdən yorulub düşərgəyə qayıtmışdı. O, yataqdan qalxmağa cəhd edərkən öldürülmüş Piti gördü. Ətrafdakı torpaqda Tomtonun çaşqın mübarizəsinin təzə izləri vardı və Bak bu izləri bir-bir, lap axırincısına qədər iyləyə-iyləyə sahildə dərin bir hovuzun yanına gəlib çıxdı. Hovuzun lap qırağında başı və qabaq pəncələri suyun içində olan, sahibinə axıra qədər sadıq qalmış Skit uzanmışdı. Filiz yuyulmasından lillənmiş və lehməli hovuz öz dibində olanları yaxşı gizlədirdi. Oraya isə Con Tomton düşüb qalmışdı. Bak onun izlərini suya qədər iylədi, geriye isə izlər görünmürdü.

O, bütün günü hovuzun yanında şöngüdü. Hərdən isə narahat halda düşərgəni dolaşdı. O, ölümün nə olduğunu bilirdi. Bilirdi ki, bu vaxt insan hərəkət etməkdən qalır, sonra isə dirilərin cərgəsindən əbədi ayrılır və o bilirdi ki, Con Tomton da ölüb. Bu, Bakın içərisində bir boşluq yaratdı. Bu boşluq aclığa oxşayırdı, lakin onu heç bir yeməklə doydurmaq olmazdı. Dərdinin acısını Bak ancaq

hərdən dayanıb ixet-lerin meyitlərinə tamaşa edərkən unudurdu. Və belə vaxtlarda özündə böyük bir vüqar hissi duyurdu - indiyə qədər keçirdiyindən min qat artıq olan bir vüqar hissi. Axı, o, ən uğurlu ov sayılan insanı öldürmüşdü, özü də dəyənək və diş qanununa əsasən öldürmüşdü. O, meyitləri maraqla iyləyirdi. Onlar necə də asanlıqla ölmüşdülər. Adi iti öldürmək də onları öldürməkdən çətindir.

Oxları, nizələri və dəyənəkləri olmasa, insanlar Baka güc gələ bilməzlər. Bundan sonra əllərində ox, nizə və dəyənək olmasa, onlardan qorxmağa dəyməz.

Gecə düşmüşdü, ağacların üstündən çox-çox uzaqda səmada bədirlənmiş ay görünür, yerə solğun şəfəq salırdı. Bu gecənin gəlişi ilə, hovuz ətrafında qəmli-qəmli oturan Bak açıq-aşkar hiss edirdi ki, meşədə onun həyatı üçün ixetlərin törətdiklərindən fərqli olan yeni bir şey hazırlanır. O, ayağa qalxdı, qulaqlarını şəklədi və havanı iylədi. Uzaqdan zəif, lakin aydın, tənha bir ulama səsi gəlirdi, sonra dna sanki xor qoşuldu. Ulama get-gedə daha yaxından və daha bərkdən eşidilirdi. Bak yenə də hiss etdi ki, yaddaşının dərinliklərində yaşayan bu ulama səsinə haçansa başqa bir aləmdə eşidib. O, talaya çıxdı və qulaq asmağa başladı. Bəli, həmin çağırış idi, həmin çoxsəsli haray. Və bu haray heç vaxt belə təkidlə səslənməmiş, heç vaxt bu cür tabeçiliyə çağırılmamışdı. Con Tomton ölmüş,

Bakın axırını ümidi sönmüşdü. İnsanlar və onların tələbləri Bak üçün artıq heç bir məna kəsb etmirdi. Yaşamaq üçün bir şey ovlamaq məqsədilə canavar sürüsü də hindular kimi köçəri sığınların izinə düşmüş, çaylardan və meşələrdən keçərək Bakgilin vadisinə soxulmuşdu. Ay işığında sürü lap gümüş axına oxşayırdı. Bak isə talanın ortasında lal heykəl kimi durub gözləyirdi. Bu nəhəng və hərəkətsiz heyvan canavarları o qədər qorxuya saldı ki, yalnız bir dəqiqəlik tərəddüddən sonra onların ən qoçağı Bakın üstünə atıldı. Bak şimşək kimi onun yan sümüklərini sındırdı. Sonra əvvəlki qaydada xeyli müddət hərəkətsiz qaldı. O vaxta qədər ki, yaralı canavar can verərək torpağa sərildi. Bu dəfə canavarlardan üçü ona hücum çəkdi, lakin hər üçü bir-birinin dalınca qan içində, boğazları yırtılmış halda, geri çəkilməli oldu.

Nəhayət, bütün sürü Baka hücum etdi. Canavarlar sıx dayandıqlarından bir-birinə toxunub maneçilik edir, qarma-qarışıqlıqda bu qəniməti birinci olaraq qamarlamaq istəyirdilər. Yalnız fəvqəladə hiylə gərlik qabiliyyəti və cəldliyi Bakın canını onların əlindən qurtardı. O, dal pəncələri üstə diş və caynaqlarını işə salıb dərhal burdan vurub ordan çıxır və düşmənlərini eyni vaxtda dəf edə bilirdi. Arxadan zərbənin qarşısını almaq üçün o geri çəkilməli oldu. Hovuzu keçib qurumuş çayın yatağına çatana qədər dala çəkildi. Qarşıda hündür bir yamac gördü

və yamac boyunca gedərək sahiblərinin vaxtilə qum yumaq üçün istifadə etdikləri dərin çalaya yetişdi. Bura onu üç tərəfdən müdafiə edə bilərdi. Qalırdı bircə qabaq tərəf.

Bak orada da özünə elə istehkam qurdu ki, canavarlar yarım saatdan sonra vəlvələ içində geri çəkilməli oldular. Hamısı dilini çıxarıb ləhləyirdi. Onların ağ, iri dişləri ay işığında ac xislətlə ağarırdı. Bəziləri yerə yataraq başlarını qaldırmış, qulaqlarını şəklemişdi. Bəziləri hovuzdan su içirdi. Uzun, arıq və boz bir canavar ehtiyatla qabağa çıxdı. Hərəkətlərindən qərəzkarlıq oxunmurdu. Bak bir gün bir gecə birlikdə meşədə qaçdığı vəhşi qardaşını tanıdı. Canavar yavaşca zingildədi, Bak da eyni zingiltiyə ona cavab verdi və onlar bir-birini imsiməyə başladılar.

Sonra qoca, sısqa, cəmdəyi döyüş yaralan ilə dolu olan bir canavar yanaşdı. Bak əvvəlcə dişlərini qəzəblə şaqqudatdı, bir azdan onunla da burun-buruna verdi. Elə bu vaxt qoca canavar yerə çökdü, üzünü aya tutub uzun-uzadı uladı. Digər canavarlar da yerə sinib ulamağa başladılar. Bak onu uzun gecələr ərzində narahat edən çağırışı tanıdı. O da çöməlib uladı. Ulaşma kəsildəndən sonra o öz sığınacağından çıxdı, sürünün içinə girdi və ətrafındakılardan bəzilərini dostcasına, bəzilərini düşməncəsinə imsədi. Sürünün başçıları yenə uladılar və meşəyə qaçdılar. Qalan canavarlar da xorla ulaya-ulaya

onların dalınca götürüldülər. Bak da vəhşi qardaşı ilə yanbayan qaçırdı və yüyürə- yüyürə ulayırdı...

Buradaca Bakın hekayətinə nöqtə qoymaq olardı. Aradan neçə- neçə illər keçdikdən sonra ixetlər meşədəki canavarların cinsində dəyişiklik hiss etdilər; bəzilərinin başında və bumunda qəhvəyi ləkələr, sinəsində isə ağ zolaqlar var idi. Ən təəccüblüsü isə o idi ki, ixetlərin dediklərinə görə, canavar sürüsünə Şeytan İt başçılıq edirdi. O, hiyləgərlikdə ixetləri çaya susuz aparıb, susuz gətirərdi. Sərt qış gecələrində o, ixetlərin düşərgəsindən oğurluq edir, tələyə saldıqları heyvanları qapazlayır, itlərini didib parçalayır və ən cəsur ovçulardan belə çəkinmirdi.

Daha dəhşətli söz-söhbət də gəzirdi. Elə vaxt olurdu ki, meşəyə gedən ovçular daha düşərgəyə qayıtmırdılar, Onlardan bəzilərini bir azdan boğazları yırtılmış halında tapırdılar. Leşlərin ətrafında qar üstündə canavar ləpirindən də yekə izlər olurdu. Hər payız ixetlər sığın ovlamağa çıxanda, vadilərdən birinə girməyə ürək etmirdilər. Və onların arvadlarının tonqal ətrafında dərddi söhbətlərindən məlum olurdu ki, Şeytan İt həmin vadini özünə sığınacaq etməyə gəlib.

İxetlər bilmirdilər ki, yay vaxtlarında bu vadinin daimi bir qonağı olur. O, digər canavarlara həm oxşayan, həm də oxşamayan məxmər tüklü nəhəng bir canavardır, yaşıl

meşə zolağından keçib tək-tənha bu yerlərə gəlir və ağaclar arasındakı talada məskən salırdı. Burada sığın dərilərindən hazırlanmış, yanmış kisələrdən sarı işıq yağır və torpağa şölə saçır. Torpaqdan baş qaldıran otlar isə sarı qızılı günəşdən gizlədir. Və həmin canavar bu yerdə fikrə dalır, uzun-uzadı qəmli-qəmli ulayır, sonra çıxıb gedir. .

Lakin o heç də həmişə tək olmur. Uzun qış gecələri başlayanda başqa canavarlar da ət sorağıyla aşağı vadilərə enirlər və onların sürüsünün qabağında isə həmin canavarı görmək olar. Solğun ay işığında və şimal qütb parıltısında qaçarkən o, öz əzəməti ilə yoldaşlarının başı üzərində ucalır və onun boğazından dünyanın cavan çağlarındakı canavar sürüsünün nəğməsi süzülür...